ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౭. { విభవనామసంవత్సరము మాఘఫాల్గునమాసములు. } సంచిక ౨.

పెద్దన మనుచరిత్రమునందుఁ బెట్టిన యనుచితపుమార్పు.

—(కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.)—

పెద్దన మనుచరిత్రమునందుఁ దెచ్చిపెట్టిన యసంగతపుమార్పులంగూర్చి యిదివఱకు ముచ్చటించుకొనియున్నాము. ఇఁక నాతఁడు తెచ్చిపెట్టిన యనుచితపుమార్పుంగూర్చి ప్రసంగించుకొందము.

మనోరమ తననెచ్చెలులబాధల వెల్లడించి వానిందీర్పించుకొనుటకుం దగు తఱియెద్ది? అడవియందు సంచరించుచున్న స్వరోచి యిందీవరాక్షుఁడను గంధర్వరాజు శాపవశమునఁ బొందిన నీచరాక్షసత్వమునకు విమోచనమును గలిగించియు, అతనికూఁతు రగు మనోరమకుఁ బూర్వస్మృతిలేని యాయిందీవరాక్షుని రాక్షసత్వమువలనఁ గలిగిన ప్రాణభీతిని దొలఁగించి ప్రాణదానమొసంగియు నమితానందమును గూర్చె. ఇట్లుపకారి యైనస్వరోచికి మరలఁ దనశక్తికొలఁదిని బ్రత్యుపకారము సేయ నెంచి యిందీవరాక్షుఁడు తనకడ నున్నయాయుర్వేదవిద్య నాతని కుపదేశించి తనకూఁతు నాతని కిచ్చి పెండ్లిసేయుదు నని పలికె. ఆమాటలను విని మనోరమ స్వరోచిని బెండ్లియాడుటకుఁ దనకు సర్వవిధముల నంగీకారమే యనియు, నైనను తననిమిత్తమై శాపవశగత లై తీరనిరాజయక్ష్మాదిరోగములపాలై తనచెలికత్తియలు విభావసీకళావతు లడవులలో నిడుమలఁ గుడుచుచుండఁగాఁ దాను సౌఖ్యములఁ బొందు టెట్లని

పలికినది. ఆమాటలు విని స్వరోచి తాను దీవరాత్మునుండి గ్రహించిన యా యుర్వేదప్రభావముచే నీచెలికత్తియలయార్తిని వివాహానంతరమున నివారింతు నని చెప్పి యొప్పింప వారికుభయులకు వెంటనే పెండ్లి కావింపఁబడిన దనియుఁ, బెండ్లియైన వెంటనే స్వరోచి తనయాయుర్వేదప్రజ్ఞను వినియోగించి తగుమందు లిచ్చి మనోరమాసఖురోగములు నివారించి వారినిగూడఁ బెండ్లియాడె ననియు మార్కండేయపురాణమున నున్నది. ఆసందర్భము నిస్సార మని యెంచి పెద్దనార్యుఁడు తనమనుచరిత్రములోఁ గొన్నిమార్పులు పెట్టెను. తనతండ్రి తన్ను స్వరోచి కిచ్చి వివాహము చేయుదు ననినప్పుడు తనచెలికత్తియల యవస్థలంగూర్చి పెద్దనగారిమనోరమ తలపెట్టలేదు. మహావైభవముతో వివాహసౌఖ్యముల నన్నిటి ననుభవించినది. పెండ్లియైనతరువాత గర్భాధానపుగదిలోనికి నాథుఁడును దానును జేరినపిమ్మట, భర్త బహువిధశృంగారచేష్ట లొనరించి యొనరించి రాగాతిశయము నొంది కవయఁ దమకింప నత్తఱి తనకోర్కె లాతనిచేఁ దీర్పింపఁజేసికొనుటకుఁ దను వగు సమయ మని యెంచి ముందుగ నేడ్వఁ బ్రారంభించినది. ఇదేమి? అత్యానందము నందవలసిన యీసమయమున నేడ్వ మొదలిడితి వని నాథుఁడు ప్రశ్నింప, నప్పుడు తనచెలికత్తియ లడవులలో రోగపీడితలై వనటఁ గుందుచున్నా రనియు, "వారిరోగములు నీవు నివారింపవేని నా కెక్కడిసౌఖ్యము" లనియు ఖండితముగాఁ జెప్పివేసినది. అంతట వెంటనే స్వరోచి తనయుద్యమము డిగి యారాత్రిపూఁటనే మనోరమను వెంటఁబెట్టుకొని యరణ్యములకుఁ బోయి విభావసీకళావతులరోగముల మాన్చి పిమ్మట భోగముల ననుభవించె నని మనుచరిత్రమునందుఁ గలదు. తననెచ్చెలులరోగబాధల నివారించినంగాని తాను బెండ్లిభోగముల ననుభవింపఁజాల నని పెండ్లికిఁ బూర్వమునందే జనకునికడను, గాఁబోవునాథునికడను, మనోరమ తెల్పుట, గర్భాధానపుగదిలో నాథుఁడు కవయ నుంకించుసమయమునకుఁ బెద్దనచే మార్పఁబడినది. ఈమార్పు కడురసవంత మనియుఁ బెండ్లికూఁతు రగుమనోరమ పెండ్లికొడు కగుస్వరోచితోఁ దనతండ్రియెదుర మాటలాడె ననుట యొప్ప దని తలఁచి గర్భాధానపుగదిలోఁ బెట్టినాఁ డనియు కీ. శే. తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారు లిఖించిరి. తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారు చెప్పినది సరికా దనియు మనోరమ తన చెలికత్తెలు వనటంగుందుచుండఁ దాను భోగముల ననుభవింపఁజాల నని

పెండ్లికొడుకుతోఁ బలుకలే దనియుఁ దనతండ్రితో ముచ్చటించె ననియు నట్లు తండ్రితో సంభాషించుటకు సిగ్గుపడ నవసరము లే దనియు గర్భాధానపుఁ దిలో నాథుఁడు పాన్పునఁ జేర్చి కౌఁగిలించుకొని ముద్దిడి మోహోద్రేకము నంది కవయఁ దమకించుచున్న సమయమున నదియే తనయభీష్టమును బ్రియు నిచేఁ దీర్పించుకొనుటకుఁ దగుతఱి యని భావించి సంభోగము నరికట్టె ననుట నవోఢయుఁ గులసతియు నగు మనోరమకుఁ దగ దనియు నయ్యవి వేశ్యాకృత్యము లనియు నేను నావిమర్శనములో వ్రాసితిని. అందులకుఁ దగుకారణములనువిపులముగా వ్యక్తీకరించితిని. ఐనను మరల మనవేంకటశాస్త్రిగా రీవిషయము నెత్తికొని పెద్దనార్యుఁడు పెట్టినమార్పే బహుసరసముగా నున్న దని తెలుపుటకు విచిత్రప్రయత్నములను గావించిరి. వీరు వ్రాసినదానికి మరల సమాధానము నిచ్చుట కొంతవఱకుఁ జర్వితచర్వణమే యగును గాని శ్రీ శాస్త్రిగారివంటి పండితులు చేయఁబోవునపమర్థనమునకు సమాధాన మిచ్చుటయే మంచి దని యెంచి మరల నిందు సమాధాన మిచ్చుచున్నాను.

మనోరమ తనచెలికత్తెల వనటం గూర్చి వివాహమునకు ముందు తండ్రితో నేల పలుకరాదు?

తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారికి క్రొత్తపెండ్లికూఁతురు క్రొత్తపెండ్లికొడుకుతో ముచ్చటించుట తగ దని తోఁచినది కాని తండ్రితో ముచ్చటించుట తగదని తోఁచ లేదు. మనవేంకటశాస్త్రిగారి కన్ననో కాఁబోవుభర్త యెదుట నుండఁగాఁ గన్యకతనతండ్రితో ముచ్చటించుటకూడఁ దగదని తోఁచినది! ఇది పెద్దవింత. ఈముచ్చటించినవిషయము సతీపతుల భోగ రహస్యములతో సంబంధించినది కాదు. ఒకతఱిని వివాహ మగుటకుఁ దనకుఁ గలయనువర్తిని దెలుపుట. ఇది సతీపతులు రహస్యముగా ముచ్చటించు కొనఁ దగినయంశము గాదు. బహిరంగముగా నలువురిలోను ముచ్చటించుటకు జంక నవసరము లేనిది. "కాఁబోవుభర్త చెంత నుండఁగాఁ దనతండ్రితో నీరీతిగాఁ బల్కుటచే మనోరమ ఱాఁగతనము వెల్లడి యగుచున్నది. మఱియు నిది కేవలము కన్యాజనస్వభావమునకు విరుద్ధము. పతిచెంతఁ బెండ్లికూఁతు రంతప్రాగల్భ్యము చూపె ననుట యౌచిత్యమునకుఁ గూడ భంగము కలుగక మానదు. తండ్రితో మాటాడ నేమి యనఁ బతిచెంత నున్నప్పుడు కన్యక లందునకును మొనయ లేరు." అని వేంకటశాస్త్రిగారు లిఖించిరి. ఈయది యా

పాతరమణీయముగాఁ గాన్పించుచున్నది. తనమనోగత మైనయాందోళనము తీఱువఱకుఁ దాను వివాహభోగముల ననుభవింపఁజాల నని తండ్రికిఁ దనమనోగతదుఃఖమును గూఁతురు వెల్లడించుట యాఁగతన మెట్లు కాఁగలదు? ఇందు ప్రాభల్య మేమి యున్నది? మనదేశపు పెండ్లికూఁతుండ్రను మనవేంకటశాస్త్రిగారు పట్టిబొమ్మలను జేసివేసిరి. కాఁబోవుపతిచెంత వారు నోరెత్తుటయే సంభవింపనేర దని లిఖించిరి. ఇది సత్యమునకుఁ జాలదూరము. మన కావ్యములు పరికించి చూచినను మనదేశస్థితుల నారసి చూచినను "ఇది కేవలము కన్యాజనస్వభావమునకు విరుద్ధము. పతిచెంతఁ బెండ్లికూఁతు రంత ప్రాభల్యము చూపె ననుట యౌచిత్యమునకుఁ గూడ భంగము కల్గకమానదు" అని వేంకటశాస్త్రిగారు వ్రాయుట యసంగత మని చదువరులు గ్రహించుకొనకపో రని తలంచెదను. కన్యకలు కాఁబోవుపతులతోడనే తమకలుగుక కనువగు సమయాసమయాదులం గూర్చి వివేకముతోఁ గూడిన బోధామలఁ గావించినట్లు కాన్పించుచున్నది. ఇందులకుఁ దగునుదాహరణములఁ గొన్నిటి మనయుత్తమకావ్యరత్నములనుండి యిచ్చుచున్నాఁడను.

(1) విజయవిలాసములో సన్న్యాసివేషము దాల్చియున్న యర్జునున కుపచారముచేయుచున్న సుభద్ర తానువివాహమాడఁ గోరుచున్న యర్జునుఁ డాసన్న్యాసియే యని తెలిసికొనినపిమ్మట సిగ్గుపడి మునుపటివలె మాటలాడుట మానఁగా యర్జునుఁ డామెచేతనున్నచిలుక నుద్దేశించి తమకలుగుకం గూర్చి యేమేమో పలుకఁ గాఁబోవుపెండ్లికొడుకుతోఁ గాఁబోవుపెండ్లికూఁతు రగు సుభద్ర యిట్లు నుడివినది.

"మేరలా యివి మీయంతవారలకును బెద్దలున్నారు వారెర్గి పెండ్లిసేయఁ
గలరు వేగిరపాటింత వల దటంచు విన్నపము సేయరాదె యోచిన్నిచిలుక."

ఇది తనపెండ్లినిగూర్చిన ప్రసంగమే. పెండ్లినిగూర్చిన దననేల దాని తరువాతిశుభకార్యముం గూర్చిన ముచ్చటయే. చిలుకతోఁ బలుకుమిషతోఁ దనకాఁబోవుభర్తతోఁ బలికినదే ఇది మీకుఁ దగదు. పెద్దలున్నారు, వారెఱిఁగి పెండ్లిసేయుదురు. ఈలోపల మీకిట్టివారికిఁ దొందరపడుట తగదు. పెండ్లిసేయువఱకు నాఁగుఁ డని కన్యక యగుసుభద్రపలికినది. కాఁబోవుభర్త యెదుట నుండఁగా "నాచెలికత్తెలు బాముల నందుచుండ నేను వివాహభోగముల నెట్లనుభవింపను తండ్రీ" యనుటయే యాఁగతనముం దెలుపుచోఁ

గాఁబోవు భర్తయాశయముల నివారించి చిలుకతోఁ బలుకుమనుమనియెడఁ బె
ద్దలు పెండ్లిసేయువఱకు నాఁగుట మర్యాద. అట్లుచేయకుండుట యనుచిత
మని సాహసించి నుడువుట యేమగునో కదా! సుభద్ర తాఁగను మించిన చె
నటిమా యేమి? ఈసందర్భమున విజయవిలాసకారుఁడు సుభద్రచేసినసం
భాషణము నెట్లువర్ణించినాఁడో కనుఁడు.

"అని యుచితరీతి వెలయఁగ నానావిరసికముద్రకు మించులమానవను గరఁగ
బయుని ప్రేమయు నగ్గలంబై పెరుఁగఁగనవ్వధూటి కొండంబడ ననుఁ గిరీటి."

ఇట సుభద్ర పలికినపలుకు లుచితరీతి నున్న వనియు, రసికముద్రను
వెలయించుచున్న వనియుఁ గవి వర్ణించె. ఇట్లు కన్యలు తను కాఁబోవుభర్త
లతో శయనాగారపుముచ్చటలం గూర్చియే ముచ్చటించుటయుఁ దొందరప
డవల దని చీవాట్లు పెట్టుటయు నుచితములై రసికముద్రను దెలుపునవై యుం
డఁగా మనోరమ తండ్రితో తనమనోవ్యథ తీఱువఱకు బెండ్లిభోగముల నెట్లను
భవింపఁగల ననుట యనుచిత మగు ననుటకంటె వింతయుండఁగలదా? పైరీ
తిగా సుభద్రచర్యలు కన్యాస్వభావవిరుద్ధములు కానియప్పుడు మనోరమ
చర్యలు కన్యాస్వభావవిరుద్ధము లెట్లు కాఁగలవు?

(౨) శాకుంతలములో. కాళిదాసమహాకవి శకుంతల యనుకన్యకను
నామె నెచ్చెలులతోఁ గూడియున్నతఱి నచటికి విచ్చేసియున్న కాఁబోవుభర్త
యగుదుష్యంతునకును జరిగినశృంగారసంభాషణ మీక్రిందిరీతిని వర్ణించె.

"ప్రియంవద:—అట్లయిన మా ప్రియసఖ విన్నుగుఱించి కామదేవునిచే
నిటువంటి యవస్థ పొందింపఁబడినది. కాఁబట్టి యనుగ్రహించి దీని బ్రతుకు ని
లుపందగును.

రాజు:—ఓసుభాంగీ! యీప్రార్థన మాయిరువురకును సామాన్యము. స
ర్వవిధముల నాకిది యనుగ్రహము.

శకుంతల:—(ప్రియంవదనుజూచి) చెలీ! అంతఃపుర విరహముచేత సం
తాపించుచున్న రాజశ్రేష్ఠునినీ వేల నిర్బంధించెదవు? (వీరేశలింగముగారి తెలుఁగు)

ఋషికులమున నరణ్యములలోఁ బెరుఁగుచున్న శకుంతల నూతనము
గాఁ దానున్నయాశ్రమమునకు వచ్చి యించుక సంభాషించిన దుష్యంతమహా
రాజును వింతలోనే తనకుఁ గాఁబోవుపతినిగా భావించుకొని యాతనియంతః
పురస్త్రీలయందు (సవతులయందు) నసూయ వహించి కాఁబోవుపతి కడనే

యతఁ డంతఃపురవిరహసంతప్తుఁడనియు నాతనితో మాటలాడుట యెంను కని యు నెత్తిపొడుపు మాట లాడినది. కాఁబోవుభర్తకడ నిట్టి సంభాషణము చేయుట కన్యాస్వభావవిరుద్ధము కానియప్పుడును ఆఁగతనమును దెలుపనప్పుడును గాఁబోవుపతి సమీపమున నుండఁగాఁ దనమనస్సున వ్యథయుండఁగాఁ దాను పెండ్లియాడుట యెట్లని తండ్రితో మనోరమ పల్కుటలో నేమి హాని యున్నది? శకుంతలకాఁబోవుపతి యెదుట నాతనిఁగూర్చి పలికిన యీయెత్తిపొడుపుపలుకులు తనచెలులు తనచెంత నుండఁగఁ బలికినది కాని యెవరును లేని రహస్యస్థలమునఁ బలుకలేదు. కన్య లీరీతిని బలుకవచ్చు ననియే కదా మహాకవి కాళిదాసు పైప్రసంగమును దనమహానాటకములోఁ బెట్టినాఁడు. శకుంతలప్రసంగ ముచిత మైనప్పు డంతకంటె మృదువులును నాత్మహృదయవేదనముం దెలుపునవియు నగు మనోరమముగ్ధవాక్యము లనుచితము లెట్లు కాఁగలవు? వానిని గన్యాస్వభావవిరుద్ధము లనుట యెట్లు? మఱియును శకుంతలను, దుష్యంతుని విడచి శకుంతలాసఖులు వెడలిపోయినతరువాత వారిరుభయులకు నీక్రిందిరీతి ప్రసంగము జరిగినది.

"రాజు:—సుందరీ! ఇప్పు డెండ చల్లాఱలేదు. నీశరీరస్థితియు నీలాగున నున్నది.

క. నలినీదళకల్పిత మై, వెలయు కుచావరణ మున్న విరిపానుపు ని
మ్ముల విడచి యెండలో పలి, కలఘుకృశాంగములతోడ నరిగెదవబలా

(అని బలవంతముగా నామెను మరల్చుచున్నాఁడు)

శకుం:—పౌరవా! సౌశీల్యమును గాపాడుము. మన్మథపీడితురాల నైనను నేను స్వతంత్రురాలను గాను." (వీరేశలింగముగారి తెలుఁగు)

కన్య యగుశకుంతల యీరీతిగాఁ బలుకుట ఆఁగతనముం దెలుపునదియు, కన్యాస్వభావవిరుద్ధమును గానియప్పుడు మనోరమవాక్యము లాక్షేపార్హము లెట్లు కాఁగలవు?

(3) శృంగారనైషధములో:—నలుఁడు దమయంతి యంతఃపురిలోఁ బ్రవేశించి సఖీజనముతోఁ గూడియున్న యామెతో ముచ్చటించుచున్నతఱి నాతఁడు తాను పెండ్లియాడఁదలఁచుకొనిన నలుఁ డని దమయంతి తాను దెలిసికొన్న పిమ్మటనే యాతఁడు మోహోక్తులు పలుక సిగ్గునఁ జాటునకుఁ జని యాతనితో నిట్లు పలికినది.

"ఉ. ఓరజనీకరాన్వయపయోధినిశాకర యేఁబతివ్రతం
గూరిమిమీఱ నొక్కరుని గోరి వరింపఁగ నున్నవారి కె
వ్వారికి నెగ్గుగాఁ దలఁప వచ్చునె? నిన్ను వరింతు నెల్లి బృం
దారకులున్ నృపాలురును దక్కినవారును జూచుచుండఁగాన్".

కాఁబోవుపతి చెంత నున్నప్పుడు కన్యక యగు దమయంతి యెంతయో ప్రౌఢముగ మాటాడినది గదా! అట్టి ప్రసంగము కన్యాస్వభావవిరుద్ధ మనియు బాగతనముం దెలుపునది యనియు నెవ్వరును భావించుట లేదుకదా. ఇఁక మనోరమపలుకుల నధిక్షేపించుట యెట్లు?

(౪) రుక్మిణీకల్యాణములో:—రుక్మిణి తాను వరించిన శ్రీకృష్ణునకుఁ దన్నుం బెండ్లియాడు మని దూతల నంపినది. ఇది బాగతనమును మించిన పని కావలసియున్నది గదా. కాని మనలోఁ బ్రాజ్ఞు లగువా రెవ్వరును నట్లు తలంచుట లేదు. పైవారియం దింకనొక విశేషము కలదు. పై దమయంతీ, రుక్మిణీ, సుభద్రలను కన్యలు తా మెవరిని మనసార భర్తలు కావలె నని కోరుకొను చున్నారో వారు తటస్థించినప్పుడే పైరీతిని బ్రవర్తించిరి. మనోరమ విషయ మట్టిది కాదు. ఈకన్య స్వరోచియం దిదివఱ కేవిధ మగుమోహమును బెట్టు కొనియుండలేదు. తండ్రి స్వరోచికిఁ దన్ను నిచ్చెద ననినపిమ్మటఁ దా నందుల కంగీకరించినది. కావున ముందుగనే యెక్కుడు సిగ్గుపాటు గావలసిన యవసరమే లేదు.

మనదేశకన్యలు కాఁబోవుభర్తలతో తమహృదయము తేటపడునట్లు మాటలాడుటయే గాక తమ్మును వారు సంపాదించుకొనుటకుఁ దగునుపాయములనుఁ గూడఁ దెలుపుచు వచ్చిరి. దమయంతికడకు దూతగా వచ్చినభావి భర్త యగు నలుండు దమయంతితో నింద్ర, ధనద, యమ, వరుణులను దిక్పాలురు తమలో నొక్కని వరింపు మని నీకడకు నన్ను దూతగా నంపిరనఁగా నిన్నే గాని మఱియొకని నేను బెండ్లియాడ నని యామె రూఢిగాఁ దెల్పె. ఈ యంశమును దేవతలతోఁ దాను జెప్పిన వారు తనప్రవర్తనమువిషయమై సందేహింతు రేమో యను జంకును బొంది నలుఁడు తొట్రుపడుచుండ దమయంతి యది గని "హృదయేశ్వర! నీవు జంకనవసరము లేదు. రేపు బహిరంగసభలో నానల్వురుదిక్పాలురయెదుట నిన్ను నేను వరింతును. అందుపై వారు నీవిషయమై సందేహింప నవసర ముండ" దని, యుపాయము చెప్పినది. మఱునాటి

సభలో దమయంతి నలునే గాని వరింపదఁట! అది యేమో చూతమని యాదిక్పాలురు నలరూపములతో వచ్చి సభలో నిలువంబడఁగా నామె సభలో నైదుగురు నలరూపు లుండుటఁ గని యది దేవమాయ యని గ్రహించి మనస్సునందు దిక్పాలురకు మ్రొక్కి "దేవతలారా! నేను నలుని వరునిగా నిశ్చయించుకొనియున్నాను, గాన, నాతని నేను దెలిసికొనునట్లు చేయుఁడు" అని ప్రార్థించె అంతపై వారు ప్రసన్నులై నిజరూపములతో నిలువఁగా నలు నా సాధ్వీమణి వరియించె. ఇంకను రుక్మిణి తనసోదరుఁ డగు రుక్మికి విరోధి యగు కృష్ణుని వరించుటయే గాక యాతనికిఁ దాను పంపినసందేశములోఁ దన్నెట్లతఁడు వచ్చి నిరపాయముగాఁ జేకొనవచ్చునో విస్పష్టముగాఁ దెల్పినది.

పెక్కేల? ఇంచుమించుగా మనగ్రంథము లన్నియు మనదేశకన్యకలు కాఁబోవుపతులు తమసమీపమున నున్నప్పుడు గూడఁ బలుకదగినయంశముల నిస్సంశయముగను, సరసముగను బలికినట్లే తెలుపుచున్నవి కాని మనవేంకటశాస్త్రిగారు తలంచినట్లుగాఁ గొయ్యబొమ్మలై నిలచినట్లు తెల్పుట లేదు. గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ గొన్ని ప్రౌఢకావ్యములనుండి మాత్రమే యుదాహరణముల నిచ్చితిని.

ఇంత యేల? కన్యకలు పెద్దపెద్దరాజసభల నేర్పాటు చేసి నప్పుడు వానిలోఁ బ్రవేశించి తమమనస్సునకు నచ్చినవానికడకుఁ జని యాతఁడే నా వరుఁ డని యాతనిఁ బూలమాలతో లజ్జలేకుండ నలంకరించుట కల దని మన గ్రంథము లన్నియుఁ జెప్పుచున్నవి. సభలలోఁ గన్యలు చేయు నిట్టివ్యాపారములే ఱాఁగతనమును వెల్లడింపనియెడలఁ గాఁబోవుభర్త యెదుటనుండగాఁ గన్యక దననెచ్చెలులబాధలంగూర్చి తనతండ్రితో ముచ్చటించుట ఱాఁగతనమగునా? అట్లనుట యనుచితము గాదా?

మఱియును గాఁబోవుభర్తల యెదుట నవనాగరకులు వ్రాసిన గ్రంథములలోని కన్య లెట్లు ప్రసంగించిరో యది తెలుపుటకై యొక్క యుదాహరణ మిచ్చెద. కీ. శే. కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులువారి శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్యనిర్వచననైషధములోఁ గన్య యగు దమయంతి కాఁబోవుభర్త యగునలునితోఁ దననెచ్చెలుల సన్నిధి నీరీతిఁ బ్రసంగించినది.

"క. నిన్నుఁ గని నంతనుండియు, నన్నంతయు నేచదొడఁగె నలనెలయల్లుం
డెన్నఁడు నిను గని యెఱుఁగను, జెన్నగు నీ తెఱఁ గెఱుంగఁ జేయఁగఁ గదే."

కన్య లీరీతి సంభాషణము గావించుటయు, ననుచితమైయుండ మనోరమ పల్కినపల్కులందు నౌచిత్య మెంతకుండునా?

ఇంకను బూర్వకాలపుఁ బెండ్లికూఁతులమాట యటుండనిండు. ఇప్పటి కాలపుఁ బెండ్లికూఁతులమాట నాలోచింపుఁడు. చరిత్రకాలమునాఁటి యొక పండితుఁడు విద్యావతి యగుతనకూఁతునకు విద్యాగంధము లేనియొకధనిక సుందరబాలుని దీసికొనివచ్చి చూపి వానిఁ బెండ్లియాడు మనఁగ నామె కాఁబోవువరుని విద్యావైశద్యమును కనుఁగొనఁదలఁచి 'విహాస్య' యేవిభక్తి యగునని యడిగినది. అది యవ్యయ మనియు విభక్తిలేనిదనియు గ్రహింపఁజాలక 'రామస్య' వలె నుండుటచే షష్ఠీవిభక్తి యగునని వరుఁడు సమాధాన మిచ్చె. మఱల 'విహాయ' యేవిభక్తి యని యడిగినది. అదియు నవ్యయ మని గ్రహింపఁజాలక "రామాయ" వలె నుండుటచే, చతుర్థి యని పలికెను. అటుపిమ్మట "అహం, కథం" ఏవిభక్తు లని యడిగినది వానిలో మొదటిది యస్మచ్ఛబ్దముయొక్క ప్రథమావిభక్తి యనియు రెండవది యవ్యయ మనియు తెలిసికొనఁజాలక రామం కృష్ణం గోవిందం లవలె నుండుటచే ద్వితీయావిభక్తు లని పలికినాఁడు. అవ్వాఁ డాతనిసమతుఁడునసే తనతండ్రి నుద్దేశించి యాకన్య "యస్యషష్ఠీ చతుర్థీస్యాత్ విహాస్యచ విహాయచ, అహం కథం ద్వితీయాస్యాత్ ద్వితీయాస్యా మహం కథమ్" అని పలికినది. విభక్తులే తెలియని వానికి నేనెట్లు ద్వితీయను (భార్యను) కాఁగలను. అని తండ్రితోఁ గాఁబోవు వరునియెదుట నుడివినయాకన్యను మనవా రెవరును తాఁగనుగా భావించుట లేదు. ఇట్టియుదాహరణములు పెక్కులు గలవు.

ఒకవేళ నీకాలమునఁ గాఁబోవుభర్తలయెదుటఁ గాఁబోవుభార్య లేమియుఁ బెదవిమెత్తి మాటలాడలేక యుందు రనినను నిప్పటిపెండ్లికూఁతుల యవస్థనుబట్టి పూర్వకాలపుపెండ్లికూఁతులు కూడ నట్లేయుందు రని భావించుట న్యాయము కాదుగదా. పురాణకాలమునందలి పెండ్లికూఁతులు సర్వవిధముల విశారదలై యుండెడివా రనికదా చరిత్రాభిజ్ఞుల మనుకొనువారు తెలుపుదురు. పూర్వకాలపుసంగతుల నిప్పటికాలపుస్థితులను బట్టి విమర్శింపరాదని కదా మన గ్రంథవిమర్శనపద్ధతికారులు లిఖించిరి. అట్టివారు తాము చెప్పిన పద్ధతులకే విరుద్ధముగాఁ దమవ్యాసమును వ్రాయుట యుచిత మగునా?

ఎట్లు చూచినను గాఁబోవుభర్త యెదుట నుండఁగా మనోరమ తనతం

త్రితోఁ దనసఖులు దుఃఖాక్రాంతలై యుండఁగాఁ దాను బెండ్లిభోగముల ననుభవింపఁజాల నని తెలుపుట కన్యాస్వభావవిరుద్ధ మనియు ఆఁగతనమును దెలుపునది యనియు భావించుట యుచితముగఁ గాన్పించుటలేదు.

ఇంకను "కన్యక సౌఖ్యముల ననుభవింపలే నని తండ్రితో జెప్పుట మఱియు నీచముగాఁ గానవచ్చుచున్నది." అని వేంకటశాస్త్రిగారు లిఖించిరి. ఇం దేమినైచ్య మున్నదో బోధపడుటలేదు. వివాహాదికము లన్నియు మనసిజభోగములే కావున వేదములు వివాహమునఁ గాముఁడే దాత యనియుఁ గాముఁడే ప్రతిగ్రహీత యనియుఁ జెప్పుచున్నవి. అది యట్లుండ సంస్కృతమూల మిటభోగము లని తెలిపినది కాని మనసిజభోగము లని తెలుపలేదు. భోగము లనుభవింపఁజాల నని నంతమాత్రమున నాభోగములు శయ్యాగారరహస్యభోగము లని భావించుకొనన నవసరములేదు. వివాహమును భోగమే. ఈసంగతిని సరిగ గ్రహించుకొనక శ్రీ వేంకటశాస్త్రిగారు సౌఖ్య మని మనోరమ యనినదానికి వ్యవాయకర్మ మనునవసరార్థమును జేసికొని మార్కండేయపురాణము నధిక్షేపించిరి. అంతియే కాని యాదిత్య మెంతమాత్రము ను బాటింపనివాఁడు మనపెద్దనార్యుఁడే యని తెలిసికొనలేకపోయిరి. తన్ను నిదివఱ కెన్నఁడు నెఱుంగనివాఁడును దేశప్రభువును యువకుఁడును నైన స్వారోచితో మనోరమాసఖ యగుకళావతి తనవృత్తాంతముం దెలుపుచుఁ దనతండ్రి పుంజికస్థల యనునచ్చరతో మదనకేళిం దేలినట్లుగా నీక్రిందిరీతిని బెద్దనచెప్పించె.

తే. చెయ్యి పట్టినమాత్రాన శిరసు వంచి, యవశచందానఁ బైవ్రాలునవ్వధూటి
బర్ణశాలాంతరము సేర్చి బ్రాహ్మణుండు, కెరలుగోర్కులఁ గందర్పకేళిఁ దేలె.
"క. తపమంతయుఁ బోలివోవఁగ, నపుడన్నియు నజ్జగించి యయ్యంగనతోఁ
దపసిమనోజక్రీడా, విపులైశ్వర్యంబు లనుభవించుచునుండెన్."

కళావతి యనుకన్యక పెరకాంతల యెదుటఁ దా నెన్నఁ డెఱుంగని యువకునితోఁ బైరీతిఁ బచ్చిశృంగారవాక్యములు పలుకునట్లు చేసిన పెద్దనగ్రంథ ముచితరీతి నున్నట్లే మన వేంకటశాస్త్రిగారికిఁ దోఁచినది కాని మార్కండేయపురాణములోని మనోరమావాక్యములు పచ్చిశృంగారము లేనివైనను నీచమైనవిగా వీరికిఁ గాన్పించినవి. ఇట్టిదారుణపక్షపాతబుద్ధితో వీరిచే వ్రాయఁబడిన గ్రంథవిమర్శనపద్ధతి యెంతశ్లాఘనీయమో కదా! వీరు 'విమర్శకుఁడు నిష్ప

 నిష్ప

క్షపాతబుద్ధితో నిరూపించిన గుణదోషపరిశీలనము మాత్రమే విమర్శన మని పించుకొనును.' అని వ్రాసియున్నారు కాని వీరు తాముజెప్పినవిధులను తమ విమర్శనపద్ధతియందే పాటింపలేరు.

దాని కేమి ? మనము పైనిజర్చించినదానింబట్టి మనోరమ కాఁబోవు పతిచెంతఁ దనజనకునితోఁ దననెచ్చెలులు రోగపీడితలై యుండగాఁ దాను వివాహభోగముల ననుభవింపఁజాల నని జెప్పుట నీచముకాదనికూడ గ్రహించుకొనియున్నాము. ఇఁకఁ బెద్దనార్యుఁడు పెట్టినమార్పునం దేమయిన నౌచిత్య మున్న దేమో విచారించుకొందము. మనోరమ తనతండ్రి తన్ను నుపకారి యగు స్వరోచి కిచ్చి వివాహముచేయుదు ననినప్పుడు తననెచ్చెలులబాములం గూర్చి ముచ్చటింపక వివాహసౌఖ్యముల ననుభవించి యనుభవించి తుదకు గర్భాధానపుగదిలో నాథుఁడు మోహపరవశుఁడై రతికేళిం దేల నుద్యమించునపుడయమున తనకోర్కి ప్రియునిచేఁ దీర్పించుకొనుటకు మందిరతిగాఁ దీసికొని సంభోగము నతికట్టిన దనుట పరమనీచము నింద్యమునై యున్నది.

వాదమునిమిత్తము మనవేంకటశాస్త్రిగారు చెప్పినరీతిగాఁ దండ్రియెదుటఁ దననెచ్చెలులబాధలంగూర్చి మనోరమ ముచ్చటించుట యుచితము గాదనియు నయ్యది గర్భాధానపుగదిలో నాథుఁడును దానును నేకాంతముగా నున్నపుడు మాత్రమే చెప్పఁదగిన దనియు భావింతము. అట్లు చెప్పకొనినను పెద్దనవ్రాతయందలి దోషము తొలఁగిపోనేరదు. ఏమన పెద్దన మనోరమాస్వరోచులు గర్భాధానపుగదిలోఁ జేరినప్పుడు కూడ వెంటనే చెప్పింపలేదు. స్వరోచి సురతక్రీడకు వేగిరపడువఱకు నాఁపియుంచెను. ఇది తప్పుకాదా ? మనవేంకటశాస్త్రిగారు "పెద్దన యేకాంతమున నున్నపుడు మనోరమచే భర్తకుఁ జెప్పించెను." అని వ్రాసిరి. ఏకాంతమున నున్నపుడు చెప్పుటయే యవసర మగుచో శయ్యాగారమునఁ జేరినతఱువాత నాథుఁడును దానునుమాత్రమే మూయఁబడిన గదిలో నున్నతఱువాత ప్రసన్నహృదయుఁడై తనకడకు వచ్చి నాథుఁడు తనచేయిపట్టుకొని నపు డేలచెప్పలేదు. అటుపిమ్మట బుజ్జగించి కౌఁగిలించినపు డేలచెప్పలేదు ? అవి యేకాంతసమయములు కావా ? అయ్యవి పెండ్లివేళలవంటి యసందర్భసమయములు కావుగదా ? అప్పుడును జెప్పక నాథునకుఁ గ్రమక్రమముగ మోహాతిశయమును గలిగించి తుద కాతఁడు కవయఁ దమకించి త్రస్తరుల గుస్తరింప నది తటి యని భావించి మనో

రమ యప్పుడు తనభావమును, ఏష్పనసుపానముగాఁ బెట్టి సంభోగము నతి కట్టి యాపై బ్రతిమాలించుకొని చెప్పె. ఇదియే ఆఁగతనమును వెల్లడించుచున్నది.

ఎట్టిసమయమునఁ బ్రియురాలు ప్రియునిచేఁదనకోర్కి చెల్లింపించుకొనవలెను ?

సంతోషసమయమునఁ బ్రియురాలు ప్రియునితోఁ జెప్పి తనకోర్కి చెల్లింపించుకొనవలె నని వేంకటశాస్త్రిగారు తెల్పిరి. సంతోషమే. అది యెవరును గాదనరు. కాని మార్కండేయపురాణమునందలి మనోరమ తనకోర్కెను సంతోషసమయమునఁ దెలుపలేదా ? మంచిసంతోషసమయమునందే తెల్పినది. తనతండ్రి యగు నిందీవరాక్షుఁడు హేయమును దుర్భరమును నగు క్రూరరాక్షసత్వమునుండి విముక్తుఁడై పరమాహ్లాదకర మగు నైజగంధర్వరూపమును దాల్చి తన్నుఁ గూఁతునుగా గ్రహించి తగినవరున కిచ్చి పెండ్లిచేయఁ దలఁచుకొనినసమయము తనకు రాక్షసునివలని ప్రాణభీతి తొలఁగి తనప్రాణదాతకుఁ దాను భార్య యగుటకు ననువగుసమయము స్వరోచికి నమూల్యమగు నాయుర్వేదవిద్య లభించుటయే గాక ఘోరరాక్షసు నేకభుజబలముచే జయించి విజయలక్ష్మితోడి పాటుగా దివ్యసుందరరూప యగుతన్ను గృహలక్ష్మిగా గ్రహించుసమయము. ఇదియందఱకును బరమసంతోషసమయము కాదా? ఇట్టిసంతోషసమయమున దాను రక్షింపఁబడినట్లే తనచెలికత్తియలును రక్షింపఁబడవలె నని మనోరమ పలుకుట సమంజస మేల కాదో వేంకటశాస్త్రిగారు తెలుపలేదు. సంతోషసమయము లనేకములు గల వని యంగీకరించియును గూడ సంభోగసమయ మన్నిటనిమించిన సమయ మనియు గాన నప్పుడు చెప్పింపవలె ననియు లిఖించిరి. అందులో "యౌవనవంతుఁ డగుపురుషునికి యువతీప్రథమసంగమముకంటె నధికసంతోషసమయ ముండదుకదా ? తాదృశసంతోషావస్థయందున్నపు డెట్టివాఁడును బ్రియురాలికోర్కిఁ దీర్పక మానగలఁడా ? కార్యార్థులు, అట్టిసమయమునకు వేచియుండుట సహజము కదా!" అనియు వీరు వ్రాసిరి.

శ్రీశాస్త్రిగారివంటివా రిట్లువ్రాయుట వింతను బుట్టించుచున్నది. సాధ్వీమణులు తమకోర్కెల బ్రియులచేఁ దీర్పించుకొనుటకుఁ బ్రథమ సురతసమయమే తరి యనుటకంటె వింత యుండఁగలదా ? తమ యింద్రియ సుఖమున కడ్డులేకుండుటకా ధీరోదాత్తతాది లక్షణములు గల మహాపురుషులు

సాధ్వీమణులగు తమ యర్ధాంగలక్ష్ముల కోర్కెలదీర్పుట ? అట్లు తలంచుట యనుచితము. సీతామహాదేవి తనకుఁ గాంచనమృగము కావలె నని కోర శ్రీరామచంద్రుఁ డామె కోర్కెఁ జెల్లింప యత్నించె. అది యేసమయమునఁ గోరినకోరిక ? ద్రౌపది తనకు దుర్ఘటస్థలస్థ సౌగంధికపుష్పములు కావలె నని కోరఁగా భీముఁ డాకోర్కెఁ దీర్చె. ఇదిసంభోగసమయమునఁ గోరిన కోరికయా ? కుచేలపత్ని తనభర్తను శ్రీకృష్ణుని దర్శించి యాతనియనుగ్రహమున సిరులుసంపాదించుకొనిరాఁ బ్రార్థించినది. అతఁ డామెకోర్కె నంగీకరించె. ఇది సంభోగము నరికట్టుటచే సంప్రాప్తమైనదా ? ఇతరసంతోషసమయములఁ బతులచే సతులు కోర్కెలు దీర్పించుకొని రనుట కుదాహరణములనేకములు గలవు. తనకోర్కెను బ్రథమసురతదినమునఁ జెప్పి తీర్పించుకొనిన సతీలలామ మిదివఱకుఁ గాన్పింపదు. సురతసమయము సంతోషసమయము కాదా యని శ్రీశాస్త్రిగారు ప్రశ్నించిరి. అది సంతోషసమయము కాదని యెవ్వరును జెప్పలేదు. ఇతరసంతోషసమయములఁ దమకోర్కెలఁ దీర్పించుకొన సతులు యత్నించుటకంటెఁ బ్రథమసురతదినమునఁ గావింపించుకొనుట మంచి దని తాము పెద్దన్నతోఁ గలిసి పలికిన పలుకులు సరసముగా లే వని యస్మదాదులము చెప్పుచున్నాము.

పెద్దన్న సంతోషసమయమునఁ జెప్పించెనా ?

మనవేంకటశాస్త్రిగారు సంభోగసమయమే మిక్కిలి సంతోషదాయకమగుసమయ మనియు నట్టితఱిని బ్రియురాండ్రు తమ ప్రియులచేఁ దమకోర్కెలు దీర్పించుకొనవలె ననియు వ్రాసిరిగదా ! సంతోషమే. ఇట్టిసంతుష్టసమయమున సతులు నాథులకుఁ దమమనవుల విన్నవించుకొనుట తగియుండు నని భావించుకొనువారు మనలోఁ గలరు. భక్తుఁ డగురామదాసు "ప్రక్కను జేర్చుక చెక్కిలినొక్కుచు చక్కగ మరుకేళిఁ జొక్కియుండఁగువేళ నను బ్రోవ మని చెప్పవే సీతమ్మ" యని లిఖించినాఁడు. ఇట్లు వ్రాసినకవులు కలరు, కాని యీవ్రాఁత లన్నియు మరుకేళిఁజొక్కియున్నతఱి మంచిదని చెప్పుచున్నవి కాని మనపెద్దనార్యుఁడు చెప్పినరీతిగా మరుకేళి కుద్యమించు నాథునితలంపు నరికట్టితద్ద్వారముగాఁ గోర్కెలు చెల్లింపించుకొనుట మంచిదని చెప్పియుండలేదు. మరుకేళిం జొక్కియున్నసమయము మంచిసంతోషసమయము గావచ్చును గాని దాని కుద్యమించుసమయ మట్టిది కాదు, అది యాతురపాటును దెల్పు

సమయము. కావున నట్టిసమయమున సంభోగము నరికట్టి తమకార్యములు కొనసాగించుకొన సాధ్వీమణి యైన దెవ్వతెయుఁ బ్రయత్నింపదు. ప్రయత్నించిన నది సాధ్వి కాదు. మనుచరిత్రలోని మనోరమ గర్భాధానపుగదిలో నేద్వ మొదలిడినప్పుడు అనంగా నాథునికోర్కె కాతంకము గలిగించినపు డాతని మన స్సెస్థితిలోనికి వచ్చినదో పెద్దనయే వర్ణించినాఁడు. కనుకు:—"ఊరక యున్నం గనుగొని యువనిపతిపుంగవుం డంతరంగంబున జెంగలించు కాతు కాంకురంబు కరఁగుపడ వెఱగుపడి యుద్వేగసమన్వితుండై సంభ్రమించుచు" దీనింబట్టి చూడ స్వరోచిహృదయమునం దంతవఱకు జనించిన సంభోగాంకురము నశించిపోయి యుద్వేగముపుట్టి యున్న సమయమునందు మనోరమ తుదకుఁ దనచెలికత్తియల బాధలు వారింపఁబడ వలె నని నాథునితో జెప్పినది కాని సంతోషమునఁ జొక్కియున్నతఱిఁ దెలుపలేదని తేలుచున్నది. ఇది యెట్లు నరిపడును ? ఇది నరిపడనేరదు కావున సంభోగేచ్ఛ గలప్రియుని కోర్కె నరికట్టి వానిని బాధించి తనకోర్కెను దీర్పించుకొన మనోరమ యత్నించిన దనవలెను గాని సంతోష సమయమునఁ జెప్పిన దన వలనుపడదు. సంభోగము నరికట్టి కామోద్రేకపూరితు లగువారిచేఁ దమకార్యముల నెరవేర్పించు కొనఁ జూచువారు వేశ్యలు. సంభోగానంతరమున విటుఁడు దనకోర్కెల నన్నిటిని జెల్లించునో చెల్లింపఁడో యను సంశయముచే నాతని కామపీడితత్వము నాధారముగాఁ దీసికొని ముందే తమకోర్కెలఁ దీర్పించు కొనఁ జూతురు.

మఱియుఁ బైకీర్తనలో రామదాసు "అద్రిజవినుతుఁడు భద్రగిరీశుఁడు నిద్రమేల్కొనువేళ నెలతరో బోధించి నన్నుఁబ్రోవు మనిచెప్పవే సీతమ్మ" అనిమఱి యొకచరణము వ్రాసినాఁడు. దీనింబట్టి సంతోషసమయములనేకము లుండు ననియు, నేసంతోషసమయమునం దైనను గార్యసిద్ధికై ప్రయత్నింపవచ్చు ననియుఁ దేలుచున్నది. కాబట్టి మార్కండేయమునందలి మనోరమ దన కోర్కెం దెలిపినసమయము మంచిసమయమే యని తేలుచున్నది. పాత్రముల ఘనతను వెల్లడించుచున్నది. కావున, పెద్దన పెట్టినమార్పనుచితము. ఈయంశము మన వేంకటశాస్త్రిగారి హృదయమునకు బోధపడకపోలేదు. కావుననే వారు పెండ్లికి ముందుగాఁ దననెచ్చెలులంగూర్చి మనోరమ ముచ్చటించిన ముచ్చటను బెద్దనవివాహానంతరమునఁ బెట్టించుటకును వివా

హాదిసౌఖ్యముల నామె, తనచెలులు బాధపడుచున్నను, ననుభవించుటకును గలకారణము లీక్రిందిరీతిని గల్పించిరి. ఆయుర్వేదమెఱింగినస్వరోచిచేఁ దన యభిమతమును దీర్చుకొనసెంచియే మనోరమ వివాహమున కంగీకరించినది." మనోరమామనోగత మైనయీభావమును మనశాస్త్రిగా రెట్లుగ్రహించిరో ? ఎట్లుగ్రహించినను నిది తప్పే, ఆయుర్వేద మొక్క స్వరోచికి మాత్రమే తెలిసి యున్న యెడల శాస్త్రిగారు చెప్పినది కొంతవఱకు సరిపడి యుండును గాని ప్రస్తుతసందర్భ మట్టిదిగాదు. శాస్త్రులవారు చెప్పినయాయుర్వేద విద్యలో మనోరమాజనకుం డగునిందీవరాక్షుఁ డు కడు దక్షుఁడు అతనినుండియే స్వరోచి యీ విద్యను నేర్చికొనినాఁడు. కాఁబట్టి మనోరమకు నాయుర్వేదప్రభావముచేఁ దన నెచ్చెలులబాముల తొలఁగింపించుకొను నిచ్చయున్న యెడలఁ దనయుం దమిత వాత్సల్యము గలతనతండ్రిచే నావని చేయించుకొనవచ్చును. అందులకై స్వరోచి నాశ్రయింపఁ బనిలేదు. కాన శ్రీశాస్త్రులవారు వ్రాసినది యసంగతము. మనోరమ యాత్మానందార్థమై పెండ్లియందలి ముచ్చటచే నందుల కంగీకరించినది కాని సఖులనిమిత్తము కాదు. నెచ్చెలుల విషయ మైనదుఃఖములు పెట్టికొనక పెండ్లిసుఖముల నన్నిటిని హాయిగ ననుభవించినది. "మజ్జనములు మంచిగందపుఁబూఁతలు తూర్యనాదములు వివాహవిధు లగుతలఁబ్రాలు మొదలగునవియుఁ జేయుచున్నంతమాత్రమున నామెకు మనమందు దుఃఖము లేదనఁగలమా ? దుఃఖము మనోగతము. ఇవి బాహ్యములు. బాహ్యవ్యాపారమును బట్టి మనోవృత్తిని నిర్ణయింపలేము." అని మనవేంకటశాస్త్రిగారు వ్రాయించిరి. ఇది సరి కాదు. ప్రాజ్ఞు లగువారు మనుజులు చేయుచేష్టలు మనోగతభావముల వ్యాఖ్యానములని చెప్పెదురు. అది యటుండ మనపెద్దనార్యుఁడు వ్రాసినవ్రాఁత మనోరమ యత్యుత్సాహపూరితయై వివాహవైభవములలో మనఃపూర్వకముగాఁ బాల్గొనిన దని చెప్పుచున్నది. ఎట్లన,

"ఆ. రాజుచూడ్కి కపుడు రాజీవముఖి చూడ్కు లెదురుకొనియె లజ్జ కొదిఁగి
యొదిఁగి
జడిసి జడిసి జహ్నుసంభవాంభోవేణిఁ గెదురులెక్కు మీలకొదమ లనఁగ."

దీనిం బట్టి మనోరమ యత్యుత్సాహపూరితయై నాథునినానందపూర్వకముగాఁ జూచిన దని తేలుచున్నది.

ఇంకను,

"మ. తనుమధ్యత్రివళుల్ నటింప నిలమీఁదన్ మట్టియల్ మ్రోవఁగాఁ
గనుపాపల్ పయిఱెప్పలం గదియ నుత్కంఠాగ్రయై నిక్కి నా
థునిమౌళిం దలఁబ్రాలు వోసె నవలాదోర్మూలకూలంకష
స్తనవిస్ఫూర్తికి సందిదండ ధవళుల్ సాహాయ్యనాదం బిడన్."

ఇదియు మనోరమ పరమోత్సాహముతో నిక్కి తలఁబ్రాలు పోసిన దని తెల్పుచున్నది. మఱియును,

"చ. ముడివడుగంకణప్రభల ముత్తెపుసేసలు దోయిలించి మె
త్తెడుతఱి బాహుమూలకుచదీప్తులపైఁ బతిదృష్టిపర్వ నం
బొడమినలజ్జఁ బాణియుగముం జెనవంచియు మౌళిమీఁదికై
పొడపునఁ జల్లె లేనగవు పొల్తుకఱెప్పల నప్పళించుచున్."

ఇదియును పరమానందపూరితయై మనోరమ వివాహములోఁ బాల్గొనిన దని తెలుపుచున్నది. ఇట్టి వనేకములు గలవు. సాధారణముగాఁ గన్యకలు పెండ్లివేళలందును దాముపతులతో బంతులాడుట, గంధములుపూసికొనుట మున్నగుసంతోషసమయములందు ముఖ్యముగాఁ దమచెలికత్తెలు తమకడ నుండి యీవైభవము చూచుచుండవలె నని కోరుచుందురు. అట్టిసమయము లందు మనోరమ యుడువులలోఁ దననిమిత్తమై బాములఁబడుచున్న నెచ్చెలులు తనకడ లేమికి విచారమునందనే లేదనియు గర్భధానపుగదిలో నాథుఁడు తన్నుఁ గవయనున్నతఱి వారిబాధలంగూర్చి విచారింపఁ జొచ్చిన దనియుఁ జెప్పుటలో స్వారస్య మిసుమంతయును లేదు. మనోరమ మనస్సు నెచ్చెలుల విషయమై దుఃఖించుచున్నదే యగునెడల యామె వివాహములో నిట్లుత్సాహమును జూపనేరదు. ఏమన "దుఃఖితే మనసి సర్వ మసహ్య మన న్నఱుం గవే" యని మనపెద్దనార్యుఁడు మనుచరిత్రమునందే వ్రాసియున్నాఁడు. నిజముగా మనోరమ మనస్సునందు నెచ్చెలులంగూర్చిన దుఃఖమే యున్నయెడల నామెకు వివాహప్రక్రియయంతయు ససహ్యముగ నుండఁదగినది. కాని మనోరమ మన స్సట్టిస్థితియందు లే దని పెద్దనార్యుని వ్రాఁతలే తెల్పుచున్నవి. ఇంత యేల నాథుఁడు కవయఁ దమకించినప్పుడుఁ గూడ నామె కుత్సాహము పుట్ట కపోలేదు. "అట్లు గవయం దమకించి త్రస్తరులఁ గుస్తరింప నింపు గలిగియు మున్నుమనంబునం బొడమియుండు నడ లప్పుడు తలంపునం బాఱిన" అను

వాక్యములం బట్టి నాథుఁడు కవయఁ దమకించినప్పుడుఁ గూడ నామెమనస్సున నింపే గలిగిన దనియుఁ దరువాత నెచ్చెలులం గూర్చినయడలు మనస్సునం దగిలిన దనియు విస్పష్టముగ బోధపడుచున్నది. ఇంక నీమె నాథుఁడు చేయఁ బోవు సురతక్రీడ నేల యాఁపిన దన నాథునియుత్సాహోద్రేకమునకు నాతని నాతంకము గలిగించిన నాతఁడు తనచేతిలోని బంటై తిరుగునుగదా యను నూహాలోఁ జేసినదని యని తేలుచున్నది. కావున నిది కులకాంత చేయునది కాదు. అందునను నవోఢ చేయునది బొత్తిగఁ గాదు.

ఉత్తమనాయకునియందుండవలసినయుత్తమగుణము లన్నియు స్వారోచియందుఁ గల వనియు నాతఁడు పరదుఃఖాసహిష్ణుత, పరోపకారము, స్వార్థత్యాగము మున్నగు నుత్తమగుణములు గలవాఁ డనియు మన వేంకటశాస్త్రిగారే వ్రాసిరి. ఇట్టి మహాపురుషునిచేఁ దన నెచ్చెలుల రోగబాధలఁ దొలఁగింపించుకొనుటకై మనోరమ సంభోగము నరికట్టవలెనా? తాను స్వారోచిని నుత్తమమగు లోకోపకారకార్యము చేయుమనుచున్నదే కాని స్వార్థపరత్వముచేఁ దనకు నగలో నాణెములో చేయించిపెట్టుమని కోరుట లేదు గదా! కీర్తిప్రదమగు సత్కార్యమును జేసి ఆర్తురాండ్రగుకన్యకలను గాపాడుమని దయామయుండును సమర్థుఁడును నగు నాథుని బ్రాణప్రియ కోరుటకు సంభోగము నరికట్టవలసి యుండునా? అట్లు తలంచుట యెంతమాత్రము నుచితము కాదు. కావునఁ బెద్దనార్యుఁడు పెట్టినమార్పనుచితము. మనోరమ నెచ్చెలుల రాజయక్ష్మాదిరోగములు స్వల్పకాలములోఁ బోవునవి కావు. అట్టివాని నివారణార్థమై సంభోగేచ్ఛ నాథునిహృదయమునందును, తనహృదయమునందును మిక్కుటమై యున్న ప్రథమసురత సమయముననే యరికట్టి తొందరపడి యారాత్రిపూఁటనే సఖు లున్నమహారణ్యములోనికి నాథునిఁ దీసికొనిపోవుట రసాభాసహేతు వగును గాని మఱియొకటి గానేరదు.

“మార్కండేయపురాణమునందుఁ గూడ మనోరమావివాహ మైనతరువాతనే యామె నెచ్చెలులబాధలు తొలఁగింపఁబడినట్లున్నది గదా. మూలగ్రంథమునందలి మనోరమసఖులకు శాపవిముక్తి కాకుండ నెట్లు వివాహభోగము లనుభవింపఁగల్గెను. కావున మనుచరిత్రయందు శాస్త్రిగారు చూపిన దోషము మూలగ్రంథమునఁ గూడ లేకపోలేదు.” అని వేంకటశాస్త్రిగారు లిఖించిరి. ఇది గ్రంథమును సరిగఁ జూడకొనక వ్రాసినవ్రాఁత. ఏమన వివాహా

మునకుఁ బూర్వమే తనమనస్సున నున్నయడలును మనోరమ వ్యక్తముచే యఁగా నందుపై స్వరోచి యందుల కడల నక్కఱలే దనియుఁ దాను నేర్చికొనిన యాయుర్వేదప్రభావముచే వివాహానంతరమునఁ దాను విభావసీకళావతులరోగములకుఁ దగుచికిత్స చేసి తప్పక కుదిర్చెద ననియు రూఢిగ వాగ్దానముచేయుటచే నామె యందులకు సంతృప్తయై యంగీకరించె. కావున నామె దుఃఖార్త కాదు. ఇట్లు మనస్సునం దున్నయడలు తీర్చి వేయఁబడిన తరువాత వివాహ మైనట్లు మార్కండేయపురాణమునందుఁ గలదు. కావున నందు మనుచరిత్రమునందలి దోషము లేదు. విమర్శించు పుస్తకములఁ బలుసారులు చదివి చూచుకొని యాపై విమర్శనము వ్రాయవలయు నని తమగ్రంథవిమర్శనపద్ధతిలో మన వేంకటశాస్త్రిగారు వ్రాసిరే కాని యావ్రాఁతను తామే తమపద్ధతియందే పాటింపలేదు.

మొత్తముమీఁద శ్రీవేంకటశాస్త్రిగారు నావిమర్శనముపై చేసిన ప్రతివిమర్శనమున కంతకును సమాధానమును నీవ్యాసమున నిచ్చియున్నాను. వేంకటశాస్త్రిగారెత్తికొనిన గ్రంథచౌర్య మనువిషయమున కిదివఱకే బ్రహ్మశ్రీ సోమంచి సూర్యనారాయణశర్మగారు తగుసమాధానము నిచ్చిరి. అది యీపరిషత్పత్రికయందే ప్రకటింపఁబడియున్నది. కావునఁ దద్విషయమై నే నిప్పుడు వేఱుగ సమాధాన మీయనవసరము లేదు.

మనుచరిత్ర నీతిదాయకమా ?:— ఈశీర్షిక క్రింద నేను గావించినచర్చం గని నవనాగరకులవలెనే నేనును శృంగారరసమును ముట్టడించినట్లుగా మన వేంకటశాస్త్రిగారు భ్రమసి మిడిమిడిజ్ఞానముగల నవనాగరకులు మనగ్రంథరాజములమీఁదికి దాడివెడలి దొరతనమువారిచే శృంగారగ్రంథములపై బహిష్కారశాసనములు పుట్టించి మనసారస్వతమునకు హానిని గలిగించుచున్న యిక్కాలమున నిట్టివ్రాఁతలు వ్రాయుట యుచితముకా దని నన్ను మందలించిరి. అందులకు వారికి నేను క్షమార్పణము గావించుకొనుచున్నాఁడను. ఏమన, నేనును మననవనాగరకులచర్య లిప్పట్టున మనసారస్వతమున కమిత మగుహానిని గలిగించుచున్న వని తలంచువాఁడనే. ఇప్పట్టున నవనాగరకమతనైరస్యమును జూపుటకయి యే మూఁడువంతు లీచర్చను గావించినవాఁడను.

నవనాగరకులు మన ప్రబంధములందుఁ గలయేయేవర్ణనాదికంబులను నిందించివైచుచున్నారో యట్టివర్ణనాదికములఁ దమగ్రంథములందు వ్రాసి

వానిని బలుసారు లచ్చొత్తించి లోకములో విడుచుటయే గాక వానిని విద్యార్థులకుఁ బఠనీయగ్రంథములుగాఁ గూడఁ గావించుచున్నారు. ఇతరులచేఁ బ్రకటింపఁబడినప్పుడు దుష్టగ్రంథము లైన వైజయంతీవిలాసాదులు తమచే నిటీవలఁ బ్రచురింపఁబడి పవిత్రము లగుచున్నవి. తమచే నిషేధింపఁబడిన శశాంకవిజయాదు లందలి వర్ణనములవంటి వర్ణనములు తమచేఁ బొగడఁబడు నుద్గ్రంథములం దుండిన నవి దోషములుగా భావింపఁబడుటలేదు వానిపై నేవిమర్శనములును బుట్టుటలేదు. ఈవిధముగాఁ బక్షపాతముతోఁ గూడిన లఘుదృష్టి గలనవనాగరకులు దమనూతనపక్షిక ననుసరించి పరిశీలించినఁ దాము విశేషముగా గౌరవించు మనుచరిత్రాదులుకూడ దుర్నీతిదాయకము లగుగ్రంథములై పోవు నను తలంపుగలుగుటకై యీచర్చను గావించితిని. ఈఘట్టమును ముఖ్యముగా నవనాగరకుల నుద్దేశించి వ్రాసితిని. ఆసంగతి నావిమర్శనమున విస్పష్టముగాఁ దెలియఁజేసితిని. ఇందు మొదటఁ గచకుచసంభోగాదివర్ణనములు గలకావ్యములు నింద్యము లనునవనాగరకమతము ననుసరించి చూచిన మనుచరిత్రము దుష్టగ్రంథమే యగు నని నిరూపించి పిమ్మటఁ దన్మతమును నిరసించి కచకుచసంభోగాదివర్ణనములున్నంతమాత్రమునఁ గావ్యములు నింద్యములు గావను నామతమును విస్పష్టము చేయుచు "కచకుచసంభోగవర్ణనముల నొక్క పెద్దనార్యుఁడే చేయలేదు. సంస్కృతమహాకావ్యములలో నీవర్ణనము లమితముగాఁ గలవు. వాల్మీకి కాళిదాసు మున్నగు మహాకవులును గావించిరి. ఇంగ్లీషున్ షేక్స్పియరు మున్నగుమహాకవులు నట్లే గావించిరి. పెద్దనయు నొనరించెను. అందులకై యతనిఁ బ్రత్యేకముగా నిందింపవలసిన దేదియు లేదు" అని నాయభిప్రాయమును దేల్చితిని.

"వెలిఁబెట్టిరే బాడబు"లను మనుచరిత్రపద్యముం గూర్చి:—తారాశశాంకమునందు మనుచరిత్రమునందుఁ గల "వెలిఁబెట్టిరే బాడబు"లను పద్యమునందలి భావమువంటి భావముగల పద్యమొకటి యుండ నయ్యది దుర్నీతికరాల మనియుఁ గడు నింద్య మని యుఁ బెద్దపెద్దనవనాగరకులే యాక్షేపించిరి. ఆక్రమమును బట్టి చూచిన మనుచరిత్రమునందలి పద్యమును నింద్యమే యగు నని నేను నావిమర్శనములోఁ దెలిపి యుండ వేంకటశాస్త్రిగారు మిక్కిలి తమ బుట్టించు విమర్శనమును గావించిరి. మనుచరిత్రమునం దేమియుండిన దాని నంతను సమర్థించుటయే విమర్శనపద్ధతి యని వీరు భావించిరి కాఁబోలు.

న్యాయముచే మనుచరిత్రమునందలి "వలిఁబెట్టిరే బాడబు"లను పద్యము హాని కర మైనది కా దని నేనును నంగీకరించితిని. ఏమన నయ్యది కామాంధు లగు వారియాచా రె ట్లుండునో తెలుపునది కాని ధర్మనిర్ణయము చేయునది కాదు. అట్లు చెప్పినఁ జాలును. శశాంకవిజయమునందలి పద్యమును నిట్లు సమర్థింపఁ దగినదియే కాని నవనాగరకు లట్లు భావించుకొనక యసంగత మగునాక్షేప ణమును శశాంకవిజయపద్యముపై మాత్రమే పెట్టిరి. ఆహేతువుచే మనుచరి త్రపద్యమునకుఁ గూడ వారియాక్షేపణము తగిలి తీరు నని నేను తెల్పితిని. కావుననే "ఇప్పుడైన నిది దుర్నీతికి మూల మగుగ్రంథ మని నవనాగరకు లంగీ కరింతురా?" యని నవనాగరకుల నుద్దేశించి నేఁ బ్రశ్నించితిని. వేంకటశా స్త్రిగారీసంగతిని గ్రహించుకొనక పెద్దనార్యునిపద్యము నామూలాగ్రముగా యోగ్యమైన దని సమర్థింప నెంచి లోని చరిత్రాంశము లగుమాందకర్ణి మున్న గువారిచర్యలు యోగ్యములే యని సిద్ధాంతీకరింపఁ బ్రయత్నించుటయే గాక వేశ్యను గూడుట ఱంకే గా దని యు నది తప్పే గా దని యుఁ గూడ విపరీతపు సిద్ధాంతముగావింప సాహసించిరి.

వేశ్యాసంభోగము ఱంకుగాదా?—మనపెద్దనార్యుఁడు మనుచరిత్ర ములో ననేకధర్మములంగూర్చి చక్కనిపద్యముల రచించియున్నాఁడు, కాని, వేశ్యాసంపర్కవిషయ మీతఁ డపసిద్ధాంతములఁ గావించినాఁడు. అవి మన సునం బట్టుటచేతనే మనవేంకటశాస్త్రిగారును వేశ్యను గూడుట ఱంకు గా దనియుఁ దప్పు గా దనియుఁ జెప్ప మొదలిడిరి, గాని, మనశాస్త్రములు కాని పెద్దలు కాని యట్లు తెలుపుట లేదు.

వేశ్యనుగూడుట ఱంకే యగును. అహల్యను గూడినయింద్రుఁ డహల్యా జారుఁ డైనట్లే రంభను గూడిననలకూబరుఁడు రంభాజారుఁ డైనాఁడు. వేశ్యలు "లంజ" లని పిలువఁబడుచున్నారు "మంజులాస్యలు పురిఁగల్గు లంజలౌర" అని చంద్రమతీపరిణయకారుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. లంజతనము ఱంకుగాక యొం డగునా? "అగడుపడి పడిచి పడసిన యట్టి పసిఁడి, కటకటా యేమిటికి" అని విప్రనారాయణచరిత్రమునందు వేశ్యావృత్తింగూర్చి వ్రాయఁబడియున్నది. ఇట 'పడుచుట' యనఁగా ఱంకుతనము చేయుట యనియర్థము. పడుచుఁజేత అనఁగా జారత్వ మని శబ్దరత్నాకరమున వ్రాయఁబడియున్నది.

ఇంతయేల, వేశ్యతోడి సంగమము జారత్వమే యగు నని పెద్దనార్యుఁడే సూచించియున్నాఁడు. ఈమహాకవి ప్రవరాఖ్యుని సౌందర్యవర్ణనము చేయుసందర్భమున "ఆ. వె. వానిచక్కఁదనము వైరాగ్యమునఁ జేసి, కాంతుసేయుజారకామినులకు, భోగబాహ్యమయ్యెఁ బూచినసంపెంగ పోలుపు మధుకరాంగనలకుఁ బోలె." అని లిఖించె. ఈపద్యరాజము వైరాగ్యవంతుఁ డగుప్రవరుని సౌందర్యము జారకామిని యగువరూథినికి భోగబాహ్య మైన దని సూచించుటకై వ్రాయఁబడినది. ఇట్లే వ్యాఖ్యాతలును వ్రాసియున్నారు. కావున వేశ్యలతోడిపొత్తు జారత్వము కాకపోలేదు.

వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయుఁడుగారి యాస్థానమందు బుచ్చివెంకను వేశ్యాకులజుఁ డగుకవి యుండెడివాఁడు. ఆతని నొకప్పుడు వేంకటాద్రినాయుఁడుగారు "బుధజనాటవ్యటవ్యలంకు బుచ్చివెంకు" అని స్తుతించి యుండఁగా నాస్థానమునందలివారు స్వాంకని మారుమూలపదము వాడు టెందులకు, వాని కులముననున్న రంకే ప్రయోగింపరాదా యని పలికినట్లు వాడుక కలదు. దీనింబట్టి వేశ్యలవిషయమునఁ గూడ లోకము అంకనుపదము వాడు నని స్పష్ట మగుచున్నది. కాఁబట్టి వేశ్యలతోడి సంబంధము అంకు కాకపోలేదు. వేశ్యలసంపర్కము సర్వవిధముల నింద్య మని మనగ్రంథములు ఘోషించుచున్నవి. వీనిమాటయు వానిమాటయు నెందుకు. మార్కండేయపురాణమునందే ప్రవరవరూథినీసంవాదమునందే ప్రవరవాక్యములలో నిట్లు తెల్పఁబడి యున్నది.

కం. పరవనితారతి కీ డని, గురులెఱిఁగింతు రటుగానఁ గోమలి మదినా
కు రతి జనింపదు నీదెస, నిరతము నాదెస భజింపు నీవును విరతిన్.
శ్లో. పరస్త్రియం నాభిలషే దిత్యూచు ర్గురవో మమ
ఇత్యాదిగా సంస్కృతమూలమున నున్నది.

ఈవిధముగా మార్కండేయపురాణమునందలి ప్రవరాఖ్యచరిత్రము వేశ్యతోడి భోగము పరస్త్రీభోగమే యని యు హానికర మని యు ఘోషించుచుండఁగా నాభావమును, పెద్దనార్యుఁడు తనమనుచరిత్రమునుండి తీసిపాఱవైచుటయే గాక వేశ్య యనన్యకాంత గావున దానిని గూడవచ్చు ననియు విశేషించి యది తరుణియు, వలపుగలదియు నగుచో దానికోర్కెను దీర్చి తీరవలె ననియు నీక్రిందిపద్యద్వారముగా లోకమునకు బోధగావించినాఁడు.

చ. "తరుణి ననన్యకాంత నతిదారుణపుష్పశిలీముఖవ్యథా
భరవివశాంగి నంగభవుబారికి నగ్గముఁజేసి క్రూరుఁడై
యరిగె మహీసురాధముఁ డహంకృతితో నని రోమభీషణ
స్ఫురణ వహించెనో యన నభోమణి దాల్చెఁ గషాయదీధితిన్."

మఱియును, తరుణియు ననన్యకాంతయు నగువరూథినిని త్రోచిపుచ్చిన ప్రవరుని మహీసురాధముఁ డని, రసజ్ఞత లేనిమూర్ఖు డని యు నిందిచినాఁడు. మోసముచేసి యామెను గూడిన నీచుఁ డగుకలిగానిని విశేషముగ స్తుతించుట యేగాక యంగభవవిద్యాపారగుఁ డని నుతించినాఁడు. మనశాస్త్రములు వచ్చివేశ్యను నుత్తమకావ్యములందుఁ గథానాయికగాఁ జేయఁగూడ దని శాసించుచుండఁగా నట్టివరూథినిని గథానాయికగాఁ దీసికొనినాఁడు. ఈతనికి వేశ్యలచర్యలు చాల నాగరకత గలిగి ప్రౌఢముగా నుండు నను తలంపుగలదు కాఁబోలు. కావుననే వేశ్యలజిత్తులను కులసతి యగుమనోరమయందుఁ బెట్టినాఁడు. ఇంకను నీతనికిఁ బచ్చిశృంగారము నచ్చిన ట్లితరము నచ్చదు. మార్కండేయమున హంసమిథునప్రసంగమును విని స్వరోచి బుద్ధితెచ్చుకొని కామపరతంత్రతను విడిచి యడవులకుఁ బోయి తపం బొనరించి యుత్తమలోకములకుఁ జనినట్లు తెల్పఁబడి యుండ నాకథను తనగ్రంథమునుండి తీసివేసినాఁడు. ఇట్టివి నీతిబాహ్యాము లని కోవిదు లందురు ఇట్టివే పెద్దవార్యాని పెద్దతప్పులు. వేంకటశాస్త్రిగారు వీనిని తప్పు లని గ్రహించుకొనలేకపోవుట వింతను బుట్టించుచున్నది. వేశ్యనుగూడుట తప్పనుట స్త్రీపురుషసంబంధమే కూడదనుట వంటి దని శ్రీవేంకటశాస్త్రిగారు వ్రాసియున్నారు. ఇ తకంటె విషాదజనక మగువాక్య ముండఁగలదా? శాస్త్రిగారు బాగుగ నాలోచించుకొందురు గాక.

ఇంకను నహల్యతో జారత్వము సల్పిన యింద్రున కేమిలోపము వచ్చినది. కాన జారత్వము చేయవచ్చు నని వరూథిని వాదించినవాదమును గూడ మనవేంకటశాస్త్రిగారు నీతిదాయక మని సమర్థింపఁజూచుట మఱింతవింతను బుట్టించుచున్నది. జారత్వముఁ జేసినందులకై యింద్రునకు నష్టము కలిగిన దని పద్యము చెప్పుచుండిన మనవేంకటశాస్త్రిగారు చెప్పునది సరిపోవును. మను చరిత్రమునందలి పద్య మట్లు తెల్పుటలేదు. అహల్యను గూడినందులకై యింద్రున కేమిలోపము వచ్చిన దని యడుగుచున్నది. కావున శాస్త్రిగారి సమర్థన

మసమంజసము. తారాశశాంకులసంబంధ మెట్టిదో ప్రవరవరూథినుల సంబంధ మట్టి దని నేను దెల్పియుండలేదు. ఆవిచార మిట ననవసరము. మొత్తము మీఁద మనుచరిత్రము నీతికి విరుద్ధము లగునంశములను బోధించుచున్న దని చెప్పుట కవకాశము చాలఁ గలదు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిప్పటి కీవిషయ మింతటితోఁ గట్టిపెట్టుచున్నాను.

గ్రంథవిమర్శనపద్ధతి యను నీవ్యాసము నిజముగా గ్రంథవిమర్శనపద్ధతుల లోకమునకుఁ దెలుపుటకై వ్రాసినదిగాఁ గాన్పింపదు. పెద్దనార్యునియందుఁ గలభక్తి మితిమీఱుచుటచే నె ననిన దానిని కా దనుటకును కా దనినదానిని నా ననుటకును వ్రాసిన వ్యాసముగాఁ గాన్పించుచున్నది. శ్రీ కేశవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు మంచిపండితులు. వీరు సరసము లగునవలలను, ప్రసిద్ధము లగుగ్రంథవ్యాఖ్యానములను వ్రాసియున్నారు. ఇట్టిపండితగ్రామణులు విశాలహృదయముతో గ్రంథవిమర్శనపద్ధతింగూర్చి విపుల మగువ్యాసమును వ్రాసిన నెంతయో లోకోపకారకమై యుండియుండును.

గ్రంథస్వీకారము.

ఆంధ్రకవిచరిత్రము—ప్రథమభాగము.

(History of Telugu Poetry vol 1. Vijianagaram Maharajah's College Publication, Price Rs. 2-0.0)

ఈగ్రంథము విజయనగరసంస్థానపండితులగు భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారిచే రచియింపఁబడినది. కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారు గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు మొదలగువారు రచియించిన కవిజీవితములవలెఁ గాక నీగ్రంథ మొకనూతనమార్గము నవలంబించినది. నన్నయ మొదలు నేటివఱకును గలకవీశ్వరులను గూర్చియు వారిగ్రంథములను గూర్చియు నీగ్రంథమునఁ దెలుపఁబడలేదు. గ్రంథకర్తయే దీని నుపోద్ఘాతసంపుటం బనియుఁ గవిత్రయయుగము, పోతనశ్రీనాథయుగము, పెద్దనయుగ మను మూఁడుభాగముల నింకను రచింపఁదలంచితి ననియు నవతారికయందుఁ దెలిపియున్నాఁడు. ఈసంపుటమున నయిదు ప్రకరణములు గలవు 1. కవి—కవిత్వము 2. ఆంధ్రకవుల కవితామతములు 3 ఆంధ్రలాక్షణికులు—కవిత్వతత్త్వము 4. యుగవిభాగము 5. ఆంధ్రకవితాపోషకులు.

ఇందుఁ బ్రథమప్రకరణమునఁ గవికిని గవిత్వమునకును గల సంబంధము, పాశ్చాత్యపద్ధతుల ననుసరించి వివరింపఁబడినది. కవిత్వస్వరూపము, భావనాశక్తి, రసపోషణము మొదలగునవి నిరూపింపఁబడినవి. కీట్సు, జాన్సను, మేథ్యూ ఆర్నాల్డు, కోలిర్జి మొదలగు నాంగ్లకవుల మతములు దెలుపఁబడినవి. ఈప్రకరణము కవిత్వచరిత్రమునఁ జర్చించునదికాదు. ఆంగ్లమున (Rhetoric) కవిత్వతత్త్వవిచార మనుభాషావిభాగమునకుఁ జెందియున్నది. ఈగ్రంథము కవిత్వచరిత్రమునఁ బ్రథమభాగ మగుటచేఁ గవి దీని నిటఁ జేర్చియుండవచ్చును. మఱియు నాంధ్రకవిత్వచరిత్రమును వ్రాయుచుఁ బాశ్చాత్యభావముల ననుకరించుటకంటె గ్రంథకర్త కవిత్వతత్త్వలక్షణముల నాంధ్రభాషకు మార్గదర్శియగు సంస్కృతభాషనుండి కైకొని రచియించిన బాగుగ నుండియుండు నని తోఁచుచున్నది. ఆంధ్రగ్రంథములు సంస్కృతమందలి యలంకారగ్రంథముల ననుకరించుచున్నవి. కవికిని, కవితకును గలయవినాభావసంబంధమును, కవిత్వప్రయోజనములను మున్ముందు వివరించి తరువాతఁ గవిత్వప్రధానము లగు శబ్దార్థములు, అలంకారములు, శైలి, రీతి, పాకము, ధ్వని, గుణదోషములు సోదాహరణముగ నిట్టప్రకరణమునఁ జర్చింపనగును.

ద్వితీయప్రకరణమున నాంధ్రకవుల కవితామతములు నిరూపింపఁబడినవి. పాశ్చాత్యకవులవలెఁ గాక యాంధ్రకవులు తమతమగ్రంథములయందు సుకవిప్రశంస, కుకవినిందయు నొనర్చి కవిత్వతత్త్వమును వివరించియున్నారు. ఈప్రకరణ మింకను విపులముగ నుండి నన్నయాదులకాలమునుండియుఁ గవిత్వస్వరూప మెట్టిమార్పులఁ జెందినదియుఁ దెలుపవలయును. ఏయేకవు లేయే గుణముల మెచ్చిరో వానిని స్థాలీపులాకన్యాయముగఁ జర్చింపవలయును. ఈప్రకరణము పింగళి సూరనార్యుని కవితాలక్షణముతో సమాప్తము నొందుచున్నది. తరువాతి కవులప్రశంస గానరాదు.

తృతీయప్రకరణమున లాక్షణికులకుఁ గవులపైఁ గలగౌరవభావములు, వా రొనర్చినకవిత్వలక్షణ నిరూపణము, సత్తవిధకవి స్వరూపము వర్ణింపఁబడి యున్నవి. చతుర్థప్రకరణమున యుగవిభాగ మొనర్పఁబడినది. గ్రంథకర్త యాంధ్రకవిత్వము నజ్ఞాతయుగము, నన్నయయుగము, తిక్కనయుగము, ఎఱ్ఱనయుగము, పోతనశ్రీనాథయుగము, పెద్దనయుగము, వీరేశలింగయుగము నని విభజించియున్నాఁడు. కవులను వారికాలమును యుగవిభాగమున కాధారముగఁ గైకొనక రాజులంబట్టియే యుగముల నేర్పఱుచుట సరి కా దని గ్రంథకర్త తెలిపియున్నాఁడు. పెద్దనను మార్గదర్శకునిగఁ గైకొని ప్రబంధములఁ దరువాతికవులు రచియించినను, పెద్దన మొదలు వీరేశలింగయుగము వఱకుఁ గలయంతరమునింకను (వేర్వేఱు) యుగములుగ విభజన మొనరింపవలయును.

పంచమప్రకరణమున గ్రంథకర్త యాంధ్రకవితాపోషకులను గూర్చి వ్రాసియున్నాఁడు. కవిత్వచరిత్రమున యుగవిభజన మొనర్చి, యేయుగచరిత్రమున నాయుగమునందలి కవిత్వపోషకులజీవితమును వివరించినచో సమంజసముగ నుండును. ప్రతియుగచరిత్రమునందును (1) కవులు వారిగ్రంథములు. (2) కవిత్వపోషకులు (3) కవితాలక్షణములు మొదలగువిషయముల వేర్వేఱుప్రకరణములఁ జర్చింపవలయును.

ఈగ్రంథమును రచించుటయందు గ్రంథకర్తకుఁ గలయాశయము కవులను వారిగ్రంథములను మాత్రము పేర్కొనిన కవులచరిత్రములయందలి కొఱంత దీర్చుటయే. కవిత్వలక్షణము లెట్టిమార్పులను బొందినవియు, వాని గుణదోషములను నిష్పక్షపాతబుద్ధితో వివరింపఁ గడంగుటయే విమర్శకుని పని. అట్టియుదారస్వభావముతో గ్రంథకర్తగారు మిగిలినభాగములరచియించియూ

ధ్రకవిత్వచరిత్రమును బూర్తిచేయుదు రని విశ్వసించుచున్నారము. ఆంధ్రకవిత్వ చరిత్రమును నూతనాదర్శములతో వ్రాయుటకు యత్నించిన గ్రంథకర్తగారి యుద్యమ మెంతయుఁ బ్రశంసనీయము.

కాళిదాసుని జన్మస్థానము:—లక్ష్మీధరపండిత విరచితము. (The Birth place of Kalidasa by Pandit Laksmidhar, Lecturer St. Stephen's College—Delhi—Delhi University Publication No. 1)

సంస్కృత వాఙ్మయాభివృద్ధికరులలో నగ్రగణ్యుఁ డగు కాళిదాసమహాకవి దేశ కాలాదికము లింకను నిదమిత్థ మని నిర్ణయింపఁబడి యుండలేదు. పాశ్చాత్యులు సంస్కృతవాఙ్మయమును బాగుగఁ బరిశీలించి సంస్కృతకవుల దేశకాలాదులను దాము రచించిన వాఙ్మయచరిత్రములందును వ్యాసములందును జర్చించియున్నారు. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యపండితు లీవిషయముల నింకను విమర్శించుచున్నారు. అట్టిసందర్భమున నీగ్రంథము సంస్కృతవాఙ్మయపరిశోధకుల కవశ్య మాదరణీయ మనుటకు సందియము లేదు. ఢిల్లీవిశ్వవిద్యాలయమునఁ దామిచ్చిన యుపన్యాసమును లక్ష్మీధరపండితు లీగ్రంథరూపమున సప్రమాణములతోఁ బ్రకటించియున్నారు. మహాకవి కాళిదాసు కాశ్మీరదేశమునఁ బ్రస్తుతము షణిగా మనఁబడు షణిగ్రామమున జన్మించియుండనోపు నని నిర్ణయ మొనర్చియున్నారు. గ్రంథకర్తయొక్క యభిప్రాయము లిచట సంగ్రహముగ నిరూపింపఁబడినవి. ఈక్రిందివిషయములు సప్రమాణముగఁ జర్చింపఁబడినవి.

(1) కాళిదాసుని గ్రంథముల హిమాలయపర్వతములును, ఉత్తరకాశ్మీరమును, సింధునదీప్రాంతభూములును విశేషముగ వర్ణింపఁబడినవి. కుమారసంభవమునందలి శివునియాశ్రమము (ప్రాంతేషు సంసక్తనమేరుశాఖం ధ్యానాస్పదం భూతపతే ర్వివేశ- కు. సం. 3-43) ను కాశ్మీరమునందలి భూతేశ్వరతీర్థమనియు, దేవదారువనములోడను గంగాప్రపాతములోడను నొప్పు వసిష్ఠాశ్రమమును భూతేశ్వరతీర్థమునకు రెండుమైళ్ళదూరమునఁ బ్రస్తుతము 'వంగత్' అనుగ్రామ మనియు, హారముకుటపర్వతమే హిమాలయప్రస్థ మని వర్ణింపఁబడిన దనియు, కనకవాహినియే గంగ యనియు, గ్రంథకర్త యీభాగమున నిర్ధారణ మొనర్చియున్నాఁడు. ఇందులకు నీలమతపురాణ, విక్రమాంకదేవచరిత, రాజతరంగిణ్యాది గ్రంథములనుండి ప్రమాణములు గైకొనఁబడినవి.

మఱియు నభిజ్ఞానశాకుంతలమున సప్తమాంకమున వర్ణింపఁబడిన కాశ్యపాశ్రమము కాశ్మీర మని యు, కాశ్మీరదేశమునకుఁ గశ్యపప్రజాపతి యే సృష్టికర్త యనియుఁ దెలుపఁబడినది. మూలమున లేని కాశ్యపాశ్రమము ను కవి వర్ణించియుండుటచేఁ గవియొక్క దేశభక్తి విదిత మగుచున్న దని యు, 'స్వర్గా దధికతరం నిర్వృతిస్థానం అమృతహ్రదమివ అవగాఢోఽస్మి' యనుచోఁ బ్రథమమునఁ గాశ్మీర మొకసరస్సుగ నుండె ననుస్థలపురాణవిషయము దెలుపఁ బడినదనియు, "కతమో యం పూర్వాపరసముద్రావగాఢః కనకరసనిస్యందీ సాంధ్యయివ మేఘపరిఘః సానుమా నవలోక్యతే" యనుచో హారముకుట పర్వతకనకవాహినీ నదులు వర్ణింపఁబడిన వనియు గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.

(2) కాళిదాసు వర్ణించిన మాలినీసింధునదులును శచీసోమశక్రావతార తీర్థములును గాశ్మీరదేశమునందలి వని నిశ్చయ మొనర్పఁబడినది. రఘువంశ మున వర్ణింపఁబడిన కుముదనాగమును, నికుంభవృత్తాంతమును (కుంభోదరం నామనికుంభమిత్రమ్—రఘు 2-35) నీలమతపురాణాదులయందుఁ గానవగు చున్నవి- రఘువంశమున (4.67; 4-73) వర్ణితము లగుసింధుగంగానదులును మేఘసందేశమునందలి (ఉత్తరమేఘ- 4) మందాకినియుఁ, గాశ్మీరదేశమునందలి కృష్ణగంగయే యని గ్రంథకర్త నిరూపించియున్నాఁడు.

(3) a 'వధూముఖక్లాంత యవావతంస ఆచారధూమగ్రహణాదభూ వ' అని కు. సం. (VII-83) నందును, వధూముఖం పాటలగండలేఖ ఆ చారధూమగ్రహణాదభూవ' అని రఘువంశమునందును (VII-27) వర్ణింపఁ బడినతావులఁ గాశ్మీరదేశమున లాజహోమానంతరము ధూమము నాఘ్రాణించు నాచారము వివరింపఁబడిన దని గ్రంథకర్త యుద్దేశించియున్నాఁడు.

(b) ఇందుమతీ స్వయంవరఘట్టమునందు (రఘు. 6-83) మంగళపుష్ప మాలను దాధాత్రిచే నిందుమతి యజునికంఠమున వేయించినటులు గాన వచ్చుచున్నది. కాశ్మీరదేశమునందు, వివాహసమయమున, వధువుయొక్క తల్లిగాని మఱియొకరు గాని వధూవరుల శిరస్సులయందు మంగళమాలను గట్టుట యాచారమైయున్నది. అదియే యిటవర్ణింపఁబడినదని గ్రంథకర్త యభి ప్రాయము.

(c) మాళవికాగ్నిమిత్రమునందు మాళవికయొక్క నాట్యకళాకౌశల

ము వర్ణింపఁబడినది. కుమారసంభవమునం దప్సరఃస్త్రీలనాట్యప్రయోగము సూచింపఁబడినది.

అపశ్యతా మప్సరసాం ముహూర్తం ప్రయోగమాద్యం లలితాంగహారమ్. (కు. సం. 7-91.)

బిల్హణమహాకవియు విక్రమాంకదేవచరితమున స్త్రీలనాట్యకౌశలమును వర్ణించియున్నాఁడు. ప్రాచీనకాలమునఁ గాశ్మీరమున స్త్రీలు నాట్యకళాదులఁ గుశల లనియు, వారు సంస్కృతప్రాకృతముల నేర్చియుండిరనియుఁ జరిత్రకారులు వ్రాయుచున్నారు.

"ద్విధాప్రయుక్తేనచ వాఙ్మయేన సరస్వతీ తన్మిథునం నినాయ" అని కుమార సంభవమునందును (7-90)

యత్ర స్త్రీణామపి కిమపరం జన్మభాషావ దేవ
ప్రత్యావాసం విలసతి వచః సంస్కృతం ప్రాకృతంచ

అని విక్రమాంకదేవచరితమునందును (18-6) వర్ణింపఁబడిన తావులఁ గాశ్మీరదేశస్త్రీలసంస్కృతప్రాకృతభాషాజ్ఞానము నిరూపింపఁబడిన దని గ్రంథకర్త తెలిపియున్నాఁడు.

(d) మఱియు శాకుంతలనాటకములో షష్ఠాంకమున ధీవరవృత్తి నిందింపఁబడినది.

ధీవరః—అహం శక్రావతారాభ్యంతరవాసధీవరః—జాలోద్గాలాదిభి ర్మత్స్యబంధనోపాయైః కుటుంబభరణం కరోమి—

శ్యాలః—విశుద్ధ ఇదానీం ఆజీవః—

ధీవరః—సహజం కిల యద్వినిందితం నఖు తత్కర్మ వివర్జనీయమ్
పశుమారణకర్మదారుణః అనుకంపామృదు రేవ శ్రోత్రియః

కాశ్మీరదేశమున ధీవరవృత్తి నీచతనమని గ్రహింపఁబడుచున్నది. ఈశ్వరప్రత్యభిజ్ఞానవిమర్శిని యనుగ్రంథమున లోకముఖపారమ్పర్యప్రతిష్ఠితంబులైన కొన్నియాచారములు గలవని తెలుపుసందర్భమున "యథా కాశ్మీరే ధీవరస్య పరిహారః ప్రసిద్ధః తస్య జీవితస్య మత్స్యమారణాభ్యాసేన పాపిష్ఠత్వాత్" అని స్పష్టముగఁ దెలుపఁబడినది—

(e) కాశ్మీరమునందుఁ గల సూర్యోపాసనము కాళిదాసుని గ్రంథములందు సూచింపఁబడినది.

సూర్యనివిష్టదృష్టిః—(ర. వం. 14-66.)

అనన్యదృష్టిః సవితార మైక్షత (కు. సం. 5-20.)

యత్రస్థాణురి వాచలో మునిరసా వభ్యర్కబింబం స్థితః (శా. 7-11.)

ఇహ భగవతః సూర్యస్య పాదమూలోపస్థానం వర్తతే—(విక్రమో. అంక 4.)

(f) కాళిదాసు తనగ్రంథములం గాశ్మీరాంగరాగమును వర్ణించుటచే తను స్త్రీలు హేమంత, శిశిరవసంతఋతువులయందుఁ దమస్తనప్రదేశములఁ గుంకుమలేపనమును గావింతు రని వర్ణించుటచేతను, గాశ్మీరదేశము సూచింపఁబడినదని గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.

మనోహరైః కుంకుమరాగరక్తైః—(ఋ. సం. 4-2)

పయోధరైః కుంకుమరాగపింజరైః—(5-9)

రక్తాంశుకైః కుంకుమరాగగౌరైః—(6.5)

ప్రియంగు కాలీయకకుంకుమాక్తం—(6-13.)

బిల్హణుఁడును విక్రమాంకదేవచరితమున (18-10) 'స్నానక్రీడావ్యసన సమయే కుంకుమం కామినీనాం' అనుశ్లోకము నీవిషయమునే సూచించియున్నాఁడు. మఱియు,

'సహోదరాః కుంకుమకేసరాణాం భవన్తి నూనం కవితావిలాసాః నశారదాదేశ మపాస్య దృష్ట స్తేషాం యదన్యత్ర మయా ప్రరోహః—(విక్రమాంక. 1-21.) అని కాశ్మీరదేశప్రశస్తిని గావించి యున్నాఁడు.

రఘువంశమున రఘుమహారాజు జైత్రయాత్రాసందర్భమున నాతని హయమును "లగ్నకుంకుమకేసరాన్" అని కవి వర్ణించియున్నాఁడు. కాశ్మీరదేశమునఁ దక్క మఱియెచట నిది సంభవింప దని గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.

కాళిదాసునిమతము- కాశ్మీరప్రత్యభిజ్ఞానశైవము.

జగద్గురుశంకరాచార్యులకుఁ బూర్వమే కాశ్మీరదేశమున శైవము ప్రబలియుండెను. కాశ్మీరశైవమునందు ఆగమ, స్పంద, ప్రత్యభిజ్ఞానశాస్త్రములను విభాగములు కలవు. అందుఁ బ్రత్యభిజ్ఞానతత్త్వము క్రీ. శ. 9 వ శతాబ్దమున సోమానందునిచే బాగుగ వివరింపఁబడినను, ప్రథమమునుండియుఁ గాశ్మీరశైవమునఁ బ్రత్యభిజ్ఞానవాదము గానవచ్చుచున్నది.

సర్వభూతాంతరాత్మ యగుమహేశ్వరుం డొక్కఁడే యనియు, (నశివః

శక్తిరహితో పశక్తి ర్వ్యతిరేకిణీ' యనినటులు ఆతనిశక్తిచే నిచ్ఛామాత్రమున నీచరాచరప్రపంచము సృష్టింపఁబడిన దనియు, మహేశ్వరుఁడే జీవస్వరూపమును బొంది యుంటచే నాతని శక్తి తిరోధానమును జెందిన దని యు, సంసారనాట్య ప్రవర్తితుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు విస్మృతిచే ప్రత్యభిజ్ఞానమును పొందు ననియు నీమతము దెల్పుచున్నది. పరమార్థసారగ్రంథ వ్యాఖ్యాత యగు యోగరాజు ప్రత్యభిజ్ఞానశైవమును సంగ్రహముగ నిటులు దెలిపియున్నాఁడు.

యే కేనాపి అశయవశేన శాపాదినావా మూఢః సంతోఽపి, ప్రాగభ్య
స్తస్వాత్మజ్ఞానవాసనా ప్రబోధానుగృహీతాః స్వాత్మస్థితించ లభంతే-
సర్వేస్వాత్మమహేశ్వర ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ తన్మయా భవంతి-

ఈసిద్ధాంతమునే శాకుంతలమునఁ, గాళిదాసు సూచించె నని గ్రంథకర్త విపులముగఁ జర్చించియున్నాఁడు. "ఆత్మని సతతం భాత్యపి, మోహాదావృతే ఇవ పునరాభిముఖ్యేన జ్ఞానమ్ ప్రత్యభిజ్ఞానం" అని ఈశ్వరప్రత్యభిజ్ఞానవిమర్శనియందుఁ దెలుఁపబడియున్నది.

శాకుంతలమునఁ బ్రత్యభిజ్ఞాన మనుపద మనేకపర్యాయము లుపయోగింపఁబడినది. అభిజ్ఞానశాకుంతల మనుగ్రంథనామమే ప్రత్యభిజ్ఞానవాదమును స్ఫురింపఁ జేయుచున్నది.

కింతు ప్రత్యభిజ్ఞానాదర్శనేన శాపోనివర్తిష్యతే-
సఖి యది నామ స రాజా ప్రత్యభిజ్ఞానమంథరో భవేత్"
తతస్త్వాం భర్తా అభిజ్ఞాస్యతి............
అథవా ఈదృశోనురాగోభిజ్ఞాన మపేక్షతే
త్వయా ప్రత్యభిజ్ఞాత మాత్మానం పశ్యామి.

గ్రంథకర్త (పు. 26-39) విపులముగఁ బ్రత్యభిజ్ఞానసిద్ధాంతములను దెలిపి కవిశిరోమణి యగు కాళిదాసు తనమతమును నీగ్రంథమున మనకు సూచించె నని సోదాహరణముగను, సప్రమాణముగను జర్చించియున్నాఁడు.

(5.) కాళిదాసు - మేఘసందేశము.

మేఘసందేశమునందు, కాళిదాసు తనయనుభవమునే వర్ణించె ననియు, కథానాయకుఁ డగుయక్షుఁడే కాళిదా సని యుఁ, గాశ్మీరదేశము ప్రథమము నుండియు యక్షులకు నివాసస్థాన మని ప్రతీతి యని యు, యక్షధార, యక్షగ్రామము మొదలగు ప్రదేశము లింకను గాశ్మీరమునఁ గల వని యు, నీప్రకర

ణమున గ్రంథకర్తచేఁ దెలుపఁబడినది. బిల్హణకవి వర్ణించినటులు కాశ్మీరమునం దలి యభ్రంలిహాగ్రము లగు సౌధములను, వాతాయనములను, వాపీకూపాదులను, క్రీడావనములను కాళిదాసు వర్ణించియున్నాఁడు. గాళిదాసు కాశ్మీరదేశస్థుం డని యిట్టివర్ణనములు సూచించుచున్నవి. ఉత్తరమేఘమునఁ గాళిదాసు తనగృహమును వర్ణించియున్నాఁ డనియు, కైలాసమును, గంగానదియు, హరముకుటపర్వతము కాశ్మీరగంగయు ననియు, గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.

పూర్వోదాహృతవిషయములను సప్రమాణముగఁ జర్చించి గ్రంథకర్త కాళిదాసుని జన్మస్థానమును స్థిరపఱిచియున్నాఁడు. ఈగ్రంథమునఁ బ్రథమభాగమున విషయసిద్ధాంతీకరణమును, అనుబంధమునఁ గాళిదాసకృతగ్రంథములనుండియు నితరగ్రంథములనుండియు నుదాహరణాదికములు నొసంగఁబడినవి. విశేషపరిశ్రమ మొనర్చి రచించిన యీగ్రంథము సంస్కృతవాఙ్మయపరిశోధనమునకు నూతనమార్గమును జూపించుచున్నది గ్రంథకర్తయభిప్రాయములతో మనము సంపూర్ణముగ నేకీభవింపక పోయినను, గ్రంథ మమూల్యమనుటకు సందియము లేదు. సంస్కృతభాషాభిమాను లెల్లరును నీగ్రంథమును జదివి యందలివిషయములను సవిమర్శముగఁ గైకొనఁగోరుచున్నాము.

ప్రతాపరుద్రచరిత్రము—ఒకవచనము—ఏకామ్రనాథవిరచితము—దీనిని గొంతకాలముక్రిందట పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించితిమి. కాని ప్రత్యేకప్రతులు తీయలేదు. ఆగ్రంథమే వరంగలు శైవప్రచారిణీగ్రంథమాలయందు మూఁడవయనుబంధముగాఁ బ్రకటింపంబడినది. సంపాదకులు శ్రీకొడిమేల రాజలింగారాధ్యులవారు-పరిషత్పత్రికలోకంటె నిందు విషయసూచిక కథావివరణము చేర్పఁబడినది. మ॥ రా॥ బొల్లం నాగలింగముగారి ప్రతినిబట్టి మొదటిదానిలో లేని విశేషములు, అనుబంధముగా 4 పుటలు చివరఁ జేర్పంబడియున్నవి. కూచిమంచి జగ్గకవిగారి సోమదేవరాజీయ మీకథకే పద్యరూపకము. అది పూర్తిగా దొరకుటలేదు.   దీనివెల రు 0—12—0

భర్తృసాలుఁడు—(రెండవభాగము) అనువాదకులు ప్రతివాదిభయంకరం రంగాచార్యులుగారు, కొంపెల్ల జనార్దనరావుగారును- శ్రీయుత బాలఛంద్ నానాచంద్ షాహావకీలుగారు మూలలేఖకులు- పిఠాపురము, ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాలలో నిది 57 వ పుష్పము-   వెల రు 1—8—0

ప్రసవములలోఁ బ్రథమసహాయము:— గా॥ డాక్టరు యు. రామారావుగారు రచించినది. 223 తంబుచెట్టివీథి, మదరాసు శ్రీకృష్ణాప్రదర్శనవారు ప్రకాశకులు. వెల రు 0-6-0 ప్రసవములను గూర్చిన విషయములను మామూలుమాటలలో సులభముగా స్త్రీలకు బోధపడురీతిని ముఖ్యముగా స్త్రీలకు వివరించుటకే యీగ్రంథము వ్రాయఁబడెను. అవసరముగా ప్రసవము గలిగినపుడు డాక్టరుగాని మంత్రసానిగాని వచ్చులోఁగా చేయవలసినవని మాత్రమే దీనియందు వివరింపఁబడెను. ఈగ్రంథ మనేకభాషలలో ముద్రింపఁబడినది. ఇట్టిపుస్తకమును గృహస్థులు సంగ్రహించి యుంచుకొనుటమంచిది.

శ్రీహనుమచ్ఛతకము:—ఎఱ్ఱమిల్లి సూర్యప్రకాశకవివిరచితము. కవిగారిమునిమనుమఁడగు మ॥ సుబ్బారాయఁడుగారు ప్రచురించిరి. సీసపద్యములు. వాడ్రేవు కృష్ణయామాత్యవిభున కీశతకము కృతి యిచ్చి కొన్నిపద్యములలో "కృతిపతి యగువాడ్రేవుకృష్ణయామాత్యవిభునకు భవద్దయఁ బ్రశస్తి వెలయఁ గాక, వార్ధిలంఘనసంరంభ వాయుడింభ" అని యు, వాడరేవుకులాబ్ధి జైవాతృకుఁడగు, కృష్ణయాభిఖ్యు దయను రక్షింతుగాక, "వార్ధిలంఘన సంరంభ వాయుడింభ" అని యు నిట్లగ్గడించినాఁడు. "వాయుడింభ" యని మకుట మున్నను హనుమచ్ఛతక మని పేరు సర్వత్ర వాడినారు. వాడరేవా ఓడరేవా? "వాడరేవునకును వర్ణమన్నాటికి- అని వసురాయకవిగారు." ఓడరేవును వాడరేవనుట యర్థభేదములో సరిపుచ్చుకొనవచ్చును- ఈవాడ్రేవు కృష్ణయామాత్యుఁడు "రాజమహేంద్రవరంబు సర్కారున సీతానగరావనికిని, బ్రభువై యుచటనుండు" నని 9 వ పద్యము చెప్పుచున్నది. ఇక్కవి శ్రీవత్ససగోత్రుఁడు, సుబ్బయ్యకు సూరమాంబకుఁ బుత్త్రుఁడైనట్లు 15వపద్యము చెప్పుచున్నది. ఒక్కపద్యము శైలికై చిత్తగింపుఁడు.

సీ. ఘోటీభవచ్చరణాటీనోచ్చాత్కోటీరభాభ్యదిక్కోటికంబు
రోషానలస్ఫురత్ప్రేషార్భటీరణద్భ్రష్టాబ్ధిఘోషకావకంబు
హుంకారసంకరాహంకారవిస్ఫారిటంకారవికలితాటంకకంబు
చాపధికోజ్జ్వలద్రోషాగ్నిహేతివిక్షేపభియాతిహృత్తాపదంబు
నైనరామానుజోద్ధతయానమునొగి, పీనులను గూర్చివచ్చి యాతనికి మొక్కి
సాత్త్వికుని జేసితివి మైత్రిసరణి దనర, వార్ధిలంఘనసంరంభ వాయుడింభ.

దీని వెల రు 0—2—0

సాహిత్యరత్నాకరము, నౌకామన్దరములు.

—యీయుణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు—

ఆలంకారికసార్వభౌముఁడు మహామహోపాధ్యాయ* బిరుదాభిరాముఁడు, పదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణుఁడు, విద్వత్కవికంఠీరవుఁడు నగు వారణాసి ధర్మసూరిమహాకవింగూర్చియుఁ దత్కృత "సాహిత్యరత్నాకరముం" గూర్చియు మామిత్రు లగు శ్రీరంగము సోమేశ్వరశాస్త్రిగారు (Member—Telugu-Sanskrit Academy—Vizianagaram) క్షయసంవత్సరాంధ్రపత్రికాసంవత్సరాదిసంచికలో (March 1926—Pages —102) నొకవ్యాసముం బ్రచురించియుండిరి. వా రందు సాహిత్యరత్నాకరవ్యాఖ్య యగు "మందరము" ను మాత్రము సూచించిరి; కాని తదితరవ్యాఖ్యానములంగూర్చియు వ్యాఖ్యాతలంగూర్చియు నేమియు వ్రాయలేదు. కావున నిట నేను సాహిత్యరత్నాకరవ్యాఖ్యాతలను, దద్వ్యాఖ్యానములను గుఱించి వ్రాసెదను. చెరుకూరి కొండుభట్టసూనుఁడును, అలంకారరాఘవము, అలంకారసూర్యోదయమును రచించినవాఁడు నగు యజ్ఞేశ్వరదీక్షితుఁడు కూడ "సాహిత్యరత్నాక"రాభిధాన మగు నొకయలంకారగ్రంథమును రచించె నని యెఱుంగునది.

ధర్మసూరికాలము:—ఇట ధర్మసూరికాలము దిఙ్మాత్రము సూచించెద. ఇతఁడు క్రీ. శ. 1400—1700 కు నడుమను జీవించి యుండె ననుటకంటెఁ బ్రకృత మాధారములు లేవు. దాక్షిణాత్యాలంకారికుఁడును, "కృష్ణరాజయశోడిండిమ" ప్రణేతయు నగు ననన్తార్యుఁడు తన "కవిసమయకల్లోలము" లో, విద్యానాథుని "ప్రతాపరుద్రయశోభూషణము"నుండి యు, ధర్మసూరి "సాహిత్యరత్నాకరము" నుండి యు, నరసింహకవి "నఞ్జరాజయశోభూషణము" నుండి యుఁ గొన్నియుదాహరణములఁ గైకొనెను. (Vide A Descriptive catalogue of Skt. M. S. S. In the Govt. Oriental M. S. S. Library Madras. Vol. XXII. Rhetoric, & Poetics Music & Dancing & Silpasastra. 1918; Ref. No. 12808.) శివరామసుధీమణిసూనుఁ డగునీ నరసింహకవి కోకిలము నంజరాజకల్పమహీరుహము నాశ్రయించి తత్ప్రభుయశోఘనసారసురభితంబుగ "నంజరాజయశోభూషణ" మను నలంకారగ్రంథము

---

* మా. సాగర(బ్రహ్మ)ప్రతి పుట, 390.

రచించెను. ఈయలంకారనాయకుఁడగు నంజరాజు క్రీ. శ. 17 వ-శతాబ్దారంభమున విలసిల్లి యుండెను. కావున నరసింహకవి యు నాకాలముననే జీవించియుండె ననుట యంత సత్యదూరము గాదు. ఈ గ్రంథమును దన "కవిసమయకల్లోలము"లో నుదాహరించికొనియుండుటచే ననన్తార్యుఁడు నరసింహకవి కంటె నర్వాచీనుఁ డని తెలియుచున్నది.

ధర్మసూరి "సాహిత్యరత్నాకరము"లో

"శ్లో. అలంక్రియాః పూర్వతరైః ప్రణీతా నయోజితాః కావ్యన నాయకేన
కైశ్చిత్తు కుక్షింభరిభి ర్నిబద్ధాః క్షోదీయసా కావ్యన నాయకేన." 1-16

అనుశ్లోకమును నరాంకితముగఁ "బ్రతాపరుద్రీయము"ను రచించినవిద్యానాథుని నిందించి స్వగ్రంథవైశిష్ట్యముం బరిహరించికొనెను. మఱియట స్వగ్రంథవైలక్షణ్యము నిట్లు చెప్పికొనెను.

"శ్లో. దివ్యే నోత్తమనాయకేన ఘటితా సేయం మమాలంకృతి
స్సద్వృత్తాకృతినా విదేహతనయాః క్షోరుహస్థాయినా
తత్తాదృగ్దశకంఠకీర్తిపయసో నైల్యావహ శ్రీజుషా
నిస్త్రాసీన మహేన్ద్రనీలమణినోదారేణ న శోభతే" 1 త. 17 పుట.

శ్రీరామచన్ద్రయశోఘనసారసురభీకృత మగుటఁ దన గ్రంథము సర్వసహృదయహృదయాహ్లాదముం గలుగఁజేయు నని కవి వ్రాయుచున్నాఁడు;

"శ్లో. కావ్యామృతాకలనయా మృదుశీతలాని
శ్రీరామదివ్యయశసా సురభీకృతాని
యేషాం మనాంసి ఘనసారసమాని తేషా
మేషాకృతి ర్వితనుతాం కమపి ప్రహర్షమ్." 1 త. 18 పుట.

ధర్మసూరి నరాంకితదూషితమగు "ప్రతాపరుద్రీయము"ను దత్ప్రణేతను నిరసించియుండుటచే ధర్మసూరి, క్రీ. శ. 13 వ-శతాబ్దాంతిమభాగమునను, 14 వ-శతాబ్దారంభమున జీవించియుండిన విద్యానాథునికంటె (Dr. S. K. De's "History of Sanskrit Poetics." Vol. I P. 230.) నవీనుఁ డని తెలియుచున్నది. "ప్రతాపరుద్రీయము" క్రీ. శ. 14 వ-శతాబ్దము—ప్రథమపాదమున—క్రీ. శ. 1400—1425) రచింపఁబడెను. (Vide Prof. Panduranga Vamana Kane's "History of Sanskrit Poetics." Page CXIX కావున ధర్మసూరి క్రీ. శ. 1425—1700 లో జీవించియుండె ననుటకంటెఁ

ప్రకృత మేమియు నిదమిత్థ మని చెప్పఁజాలము.

'సాహిత్యరత్నాకరము' 10 తరఙ్గములుగా విభజింపఁబడియున్నది. తద్విమర్శనమును సోమేశ్వరశాస్త్రిగారి వ్యాసమునం గనఁదగు.

ధర్మసూరి:—1. నరకాసురవిజయవ్యాయోగము, 2. కంసవధనాటకము, 3 శ్రీకృష్ణ(ష్ణా) స్తుతి, 4. రవిశతకము, 5. ప్రాకృతహంససందేశము, 6 బాలభాగవతకావ్యము, ఈకావ్యమందారదామముచే గీర్వాణవాణీగ్రీవము నలంకరించెను. పైగ్రంథములలో "నరకాసురవిజయము" వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రి గారిచే మొట్టమొదట 1864 వ-సంవత్సరములోను, పిమ్మట 1885 వ-సంవత్సరములోను ముద్రితపఁబడెను. దీనినే స్వర్గత మహామహోపాధ్యాయ కొక్కొండ వేంకటరత్నకవిగా రాంధ్రీకరించిరి. బాలభాగవతకావ్యము, నరకాసురవిజయములో నుదాహరింపఁబడెను. తక్కిన నాలుగు గ్రంథములు, వ్యాయోగము కూడ "సాహిత్యరత్నాకరము"లో నుద్ధరింపఁబడినవి. స్వర్గీయ శ్రీసరస్వతి తిరువేంగడాచార్యసూరి, ధర్మసూరి "సాహిత్యరత్నాకరము" ను మల్లాది లక్ష్మణసూరినిర్మిత "మందర" వ్యాఖ్యాయుతముగ నాంధ్రలిపిలో, క్రీ. శ. 18?1 వ-సంవత్సరము, ఏప్రిల్ నెలలోఁ చెన్నపురసరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలయందును, క్రీ. శ. 1885 సంవత్సరమున మరల దానినే నెల్లూరుపురమునను ముద్రించిప్రకటించియున్నారు. క్రీ. శ. 1901 లో 'బమ్రా' (Bamra in Orissa) సంస్థానాధీశులు ధర్మసూరి "సాహిత్యరత్నాకరము"ను దమరాజసభాసదు లగు పండిత శ్రీ మధుసూదనమిశ్రశర్మగారు రచించిన "సాకా" టీకాన్వితముగ 'సుధల' (Sudhal Press) యన్త్రాలయమున నాగరలిపిలో ముద్రింపించి ప్రకటించిరి.

"సాహిత్యరత్నాకరము"నకు మూఁడువ్యాఖ్యలు గలవు. 1. సాకాటీక. చర్ల వేంకటసూరినిర్మితము. (అముద్రితము) 2. సాకాటీక. మధుసూదనమిశ్రకృతము (ముద్రితము) 3. మందరవ్యాఖ్యానము:-మల్లాది లక్ష్మణసూరిరచితము. (ముద్రితము.)

ఈవ్యాఖ్యాతలను దత్కృతులను గూర్చి యించుక యెరయుదము. ఈవ్యాఖ్యలలో వేంకటసూరికృత 'సాకా" వ్యాఖ్య ప్రాచీనతమము. దీనితరువాత లక్ష్మణసూరి "మందరము"ను సృజించెను. మధుసూధనమిశ్రకృత "సాకా" టీక "మందరము"కంటె నవీనము.

చర్ల వేంకటసూరి: "నౌకా" వ్యాఖ్య.

ఈయముద్రితవ్యాఖ్యయొక్క వ్రాఁతప్రతులు మద్రపురప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయమునఁ గలవు. (Vide: "Triennial Catalogue of Mss." 1910—13. Vol. I Part i Skt. B., No. 444; page 649; and Ibid. 1913—16 Vol. II Part i, Skt. A., No. 814; page 1089—Madras Oriental Mss. Library; as well as the "Descriptive Catalogue of Skt. Mss. in the Madras Oriental Mss. Library Vol. XXII.

వేంకటసూరి చర్లవంశోత్పన్నుఁడు; బ్రహ్మాన్నరార్యునికిఁ బౌత్త్రుఁడు; లక్ష్మణసూరికి సూరమాంబకుఁ బుత్త్రుఁడు; వేంకటాచార్యశిష్యుఁడు. వేంకటసూరి లబ్ధాశేషకళావిశేషవిభవుఁ డగుకవిగ్రామణి యని యీక్రింద నుటంకించు శ్లోకములవలనఁ దెలియఁగలదు.

"నౌకా" టీకాప్రారంభశ్లోకములు:—

శ్లో. శ్రీచర్లాన్వయలక్ష్మణాఖ్యవిబుధః శ్రీసూరమాంబాపతేః
జాతః సర్వబుధేన్ద్రమాన్యమహిమః శ్రీవేఙ్కటార్యానుగః
లబ్ధాశేషకలావిశేషవిభవః శ్రీవేఙ్కటాఖ్యో బుధః
సంతుష్ట్యై వివృణోమ్యహం సుమనసాం సాహిత్యరత్నాకరః.

శ్లో. అస్మాకీనజనోఽయమి త్యతికృపాం విన్యస్య నిత్యం మయి
వ్యాలంబ్యేతది(ంబ్యైవమి) మాం మయా విరచితాం నౌకాభిధాం
వ్యాకృతిమ్.
సౌజన్యామృతసిన్ధవః సహృదయాః సర్వే గుణగ్రాహిణో
నిర్వ్యాజం విహరన్తు భఙ్గభరితే సాహిత్యరత్నాకరే. 2

శ్లో. లోకోత్తారకరామనామఘటితోదారప్రబన్ధోత్తమం
కుర్వన్ కృత్యరతిం స్వకీయకవితా మత్యుజ్జ్వలాం లంభయన్
ధన్యో ధర్మసుధీవరః సుమనసా మగ్రేసర స్తద్వచో
వ్యాఖ్యానౌకకృతిః కృతీ యది తథా కిం నోభవేయం త్వహమ్. 3

అథ తత్రభవాన్ ధర్మభట్టాఖ్యో మహాకవిః మోక్షోపయోగినో రామవాసుదేవాదయోమతాః, రామం మోక్షాయ చిన్తయే దిత్యాదివిధేః శ్రీరామమీమాంసాయా మోక్షసాధనతాం శ్రవణవిధే రివ శారీరకమీమాంసాయాః ప్రతీత్య అలంకారశాస్త్రప్రణయనాపదేశేన శ్రీరామచన్ద్రగుణ

వర్ణనమేవ కర్తుకామః * * * * * గణపతిప్రార్థనరూపం మఙ్గళ మన్తే వాస్యనుగ్రహార్థం గ్రన్థతో నిబధ్నాతి."

పఞ్చమతరఙ్గోపసంహారకశ్లోకము: —

శ్లో. శ్రీచర్లాన్వయలక్ష్మణాఖ్యవిబుధః శ్రీసూరమాంబాపతిః
శ్రీమద్వేఙ్కటనాథసూరిణ మముం ప్రాసూత సూరిం చ యః
నౌకైషా మహతీవ తస్యవివృతిః సాహిత్యరత్నాకరే
ప్రోచ్చైః పఞ్చతరఙ్గరిఙ్గణధియా మాలంబనం స్యాచ్చిరమ్" 4

దశమతరఙ్గోపసంహారకగద్యపద్యములు: —

"ఇతి శ్రీమత్త్రిభువనపవిత్ర చరిత్ర చర్లాన్వవాయసుధాసిన్ధుసుధామయూఖాయమాన శ్రీమద్బ్రహ్మాన్తరాణివర్యస్య పౌత్రస్య శ్రీసూరమాంబాసహచర శ్రీలక్ష్మణసూరిసూనోః శ్రీవేంకటసూరిణః కృతే సాహిత్యరత్నాకర వ్యాఖ్యానే నౌకాఖ్యానే రసనిరూపణం నామ దశమస్తరంగః

శ్లో. శ్రీమల్లోహితగోత్రలక్ష్మణసతీ శ్రీసూరమాంబాసుత
శ్రీమద్వేంకటసూరిణా విజయతాం నౌకాత్వియం నిర్మితా
కించైనా మవలమ్బ్య వీచిభరితే సాహిత్యరత్నాకరే
గృహ్ణన్త్వద్య రసం యథామతి బుధాః సర్వే గుణగ్రాహిణః 5

శ్లో. కేచిచ్ఛబ్దకశబ్దవక్రభణితి క్షుణ్ణప్రచారాః పరే
దాక్షీకుక్షిభవాతిదుర్గమగవీకాన్తారహేలాపరాః
అన్యే శాంకరవాక్సుధాతిసుహితా స్తన్త్రస్వతన్త్రాః కతి
ధ్వన్యధ్వప్రవిశృంఖలభ్రమణసన్నిష్ఠాగరిష్ఠాః పరే. 6

శ్లో. అమీషు నహి కోఽప్యహం తదపి మామకీనోఽయ మి
త్యతీవ కరుణాలతాం మయి నివేశ్య సన్తో బుధాః
ప్రమాల్పరచనా మిమాం వివృతి మద్య గృహ్ణన్త్వమీ
సతాం ప్రకృతి రీదృశీ యదగుణా బహూకుర్వతే."

మల్లాదిలక్ష్మణసూరి: "మందర" వ్యాఖ్య.

ఈటీకతో "సాహిత్యరత్నాకరము"ను శ్రీమాన్ సరస్వతితిరువేంగడాచార్యులవారు చెన్నపురములో సరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలయందు గ్రీ.శ. 1871 లోను, నెల్లూరిలో 1885 లోను తెలుగులిపిలో ముద్రించి ప్రచురించిరి. ఇంకను నీవ్యాఖ్య నాగరలిపిలో ముద్రింపఁబడలేదు. ఈలక్ష్మణసూరి గోదావరీ

మండల వాసి* యనియు, 19 వ శతాబ్దాంతిమభాగమున స్వర్గస్థుఁ డయ్యె ననియు నాపండితవర్యుని దర్శించిన శ్రీమహోపాధ్యాయ ఆచంట వేంకటరాయ సాంఖ్యాయనశర్మగారివలనఁ దెలియుచున్నది. కొన్నిమాసములక్రిందట కీర్తి కాయమును ధరించినట్టి మహామహోపాధ్యాయ లక్ష్మణసూరి (మురారియనర్ఘరాఘవమునకు వ్యాఖ్యాకారుఁడు) తంజాపూరునివాసి యనియు, సాహిత్య రత్నాకరవ్యాఖ్యాతకంటె భిన్నుఁడు నని యెఱుఁగునది. మల్లాది లక్ష్మణసూరి మమ్మటుని కావ్యప్రకాశిక"కు "బుధమనోరంజని" యనువ్యాఖ్యను రచించెను. ఇది వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిగారిచేఁ జెన్నపురిలో 1891 వ సంవత్సరమున ముద్రింపఁబడి ప్రకటింపఁబడెను. మఱియు నీవ్యాఖ్యాత యనన్తభట్టనిర్మిత "చంపూభారతము"నకుఁ గూడవ్యాఖ్య వ్రాసినట్లు నది ముద్రితమైనట్లు విని యున్నాను.

లక్ష్మణసూరి, వేంకటసూరినిర్మిత "నౌకా" టీక నీక్రిందిశ్లోకములచే నిరసించి పిమ్మటఁ దనటీకనుగూడ బరిశీలింప సహృదయుల నభ్యర్థించుచున్నాఁడు.

"శ్లో. సాహిత్యరత్నాకరతత్త్వబోధే నాలంహి నౌకేతి విరేము రేకే
కేచి ద్విమోహాస్స్వగతప్లవికాయాం వాతాయువ తత్రముధాభ్రమన్తి

శ్లో. అద్యత్వబుద్ధిం పరిహృత్య "నౌకా" మేతాంచటీకాంకలయన్తుకల్యాః
లోకః కరేణో రవలోకకాలే కర్ణాదివత్ప్రత్యతిద న్తమగ్రమ్. 2

శ్లో. వ్యాఖ్యాహ్యాసావద్యతనప్రణీతేత్యుత్సృజ్యమాత్సర్యమవార్యవర్యమ్
సంత స్సచిత్తా స్సదయాశ్రయజ్ఞా నంద న్తు నిందన్తు మమప్రమోదః"

ఇట్లు నిరస్తమగు వేంకటసూరి "నౌక"కును, లక్ష్మణసూరి "మందరము"నకును గల తారతమ్యమును ముం దుదాహరింపఁబడు వ్యాఖ్యాభాగముల నవలోకించి పండితవర్యులే నిర్ణయింతురుగాక. ప్రకృతోపయుక్తము లగు వ్యాఖ్యాప్రారంభశ్లోకముల నుదాహరించెద:—

"శ్లో. కల్యాణం కలయన్తు కల్యకమలప్రాంతోత్పతద్భంభర
ప్రాయాః కేపి సమస్తసంకటదయాప్రత్యగ్రకల్పద్రుమాః
కామ్యాః పద్మభవాదిభి స్సకుతుకాః కాలుష్యవిధ్వంసనే
కారుణ్యామృతవర్షకాలజలదాః కల్యాః కటాక్షశ్రియః. 4

---

*కాకినాడనివాసి, ఈయనకుమారుఁడు వేంకటశాస్త్రిగారు కాకినాడలో కళాశాలలోఁ బండితుఁడుగానుండిరి వేంకటశాస్త్రిగారికుమారుఁడు కాకినాడలోనే యిపుడు స్వగృహములో నున్నారు. ప అ.

శ్లో. మల్లాదివంశే మహితే మనీషీ, మాన్యో మనోజ్ఞో ఽజని లక్ష్మణో ఽసౌ
సాహిత్యరత్నాకరతత్త్వదోగ్ధ్రీం తాం మందరాఖ్యాం వివృతిం విధత్తే.
శ్లో. దుర్వ్యాఖ్యావిషదూషితాం భగవతీం శ్రీధర్మసూరేర్గిరం
భావాలంకృతిసంగతిప్రకటఃవ్యావృత్తకౌతూహలామ్
దర్శం దర్శమచేతసాం సుమనసాం సంప్రీతయే సాదరం
వ్యాఖ్యాం మందరసంజ్ఞికాం వితనుతే సల్లక్షణాం లక్ష్మణః. 6
శ్లో. ధర్మాభిఖ్యకవేర్గిరాం వివరణే కో ఽన్యః కృతీ గౌతమా
చ్ఛేషాహేర్వా యవక్త్రతో ఽమ్బుజభవా ద్వాచస్పతే ర్వాయుజాత్
ఇత్యేవం ప్రతిభాతి మే తదపి తద్వ్యాఖ్యాకర్తృతా విశ్రుతా
జాతా విశ్వపతిప్రసాదమహిమ ప్రోద్యద్వచోవైభవాత్. 7
శ్లో. సాహిత్యరత్నాకరమంథనోద్యత్క్లాంతౌయుతానాం విబుధవ్రజానామ్
సంప్రీణనాయైవ సలక్ష్మణాఖ్యః ప్రస్ఫోజ్జ్వలం మందర మాతనోతి"

వ్యాఖ్యోపసంహారక శ్లోకములు.

"శ్లో. సాహిత్యరత్నాకరమంథనార్థం, ప్రస్థైర్మహద్భి స్సహితో ఽలసద్భిః
మయాకృతో మందర ఏష యత్నా త్తనోతు నిత్యం సుమనః ప్రమోదమ్.

వ్యాఖ్యాత యీ క్రింది శ్లోకములలో స్వనైచ్యానుసన్ధానము చేసికొనుచు, స్వవ్యాఖ్యామృత మరసికజనుల కనాస్వాద్య మైనను రసికాళి యాస్వాదించు నని నుడువుచున్నాఁడు.

శ్లో. నశబ్దశాస్త్రేఽపి నచార్థశాస్త్రే న కావ్యభేదేషు పరిశ్రమో ఽపి
తథాపి టీకావ్యరచీహ యేయం గురుప్రసాదో హి న మేనుభావః.
శ్లో. మదీయే వ్యాఖ్యానే సరసజనసంతోషసదనే
నవిన్దన్త్యానన్దం యది కుటిలచిత్తాః కతిపయే
నమే సన్దేహో ఽత్ర త్రిజగదఖిలప్రాణిసుభగా
శరజ్జ్యోత్స్నా హర్షం కలయతి కి మూలూకవితతేః.
శ్లో. ధర్మసూరివచోగుంభశుంభద్గాంభీర్యభేదినీ
వ్యాఖ్యేయం మన్దరాభిఖ్యా భూయాదాభాస్కరం భువి"

ధర్మసూరి "సాహిత్యరత్నాకరము"న కనుగుణముగఁ బ్రకరణములకుఁ దరంగములని పేరిడెను. ఈచమత్కారము నాఁటి టీకాకారు లెవ్వరుఁ జూపఁ జాలరైరి. లక్ష్మణసూరి తన "మందరము"న కనుగుణముగ నాయా భాగము

లకుఁ బ్రస్థము లని నామకరణము చేసెను. ఇట్లు గ్రంథనామములలోఁ గూడఁ జమత్కృతిం జూపుట యనేకశతాబ్దములనుండి వచ్చుచున్నది. కొన్ని చమత్కారోదాహరణములం జూపెద:—1. పతంజలి "వ్యాకరణమహాభాష్యము" నకుఁ డీక కైయటుని "భాష్యప్రదీపము" దీనికి వివరణము, నాగోజీభట్టకృత "ప్రదీపోద్ద్యోతము" "ఉద్ద్యోతము" నకుఁ డీక పాయగుండే కృతమగు "ఛాయ"

2. జయదేవుని 'చన్ద్రాలోకము' లోని ప్రకరణములు మయూఖనామకములు. చన్ద్రాలోక వ్యాఖ్య ప్రద్యోతనమహాచార్యుని "శరదాగమము" దీనికి వ్యాఖ్యారూప మప్పయదీక్షితుని 'కువలయానన్దము'. దీనికి వ్యాఖ్య వైద్యనాథతత్సదంతర్వాణీకృత మగు "నలంకారచన్ద్రిక"

3. శంకరభగవత్పాదులవారి 'బ్రహ్మసూత్రభాష్యమునకు వ్యాఖ్య, వాచస్పతిమిశ్రుని 'భామతి' దీనికి వివృతి, అమలానన్దుని "కల్పతరువు" దీనికిఁ డీక అప్పయదీక్షితుని "పరిమళము."

4. 'శాస్త్రదీపిక' యను మీమాంసాగ్రంథమునకు వ్యాఖ్యలు, 'యుక్తిస్నేహప్రపూరణి' 'మయూఖమాలిక'

5. పుష్పబాణవిలాసమునకు 'శృఙ్గారచన్ద్రిక' వ్యాఖ్య.

6. మేఘసన్దేశమునకు వ్యాఖ్య, పూర్ణసరస్వతీనిర్మిత 'విద్యుల్లత'

7. వేదాన్తదేశికులవారి "శతదూషణి"ని 'వేదాన్తదీపము'ను నద్వైతగ్రంథము నిరసింప, దొడ్డయాచార్యులవారు "వేదాన్తదీపము" నార్పుటకై 'శతదూషణి'కి వ్యాఖ్యాన మగు "చండమారుతము"ను సృష్టించెను.

8. జగన్నాథపండితరాయల "మనోరమాకుచమర్దనము" భట్టోజిదీక్షితుని "ప్రౌఢమనోరమాఖండనము."

మధుసూదనమిశ్రశర్మ నౌకాటీక.

ఇది 28 సంవత్సరముల క్రిందట ముద్రింపఁబడె నని ముందు వ్రాసియుంటిని. ఈనాగరప్రతివిషయము నాకు "విద్యామహోదధి" బిరుదాభిధాను లగు శ్రీమత్పండితకాశీప్రసాదజయస్వాల్ Barrister, "Vicyamahodadhi" K. P. Jayaswal M. A., of Patna) మహోదయునివలనఁ దెలిసినది. మధుసూదనసూరి ప్రకృతము శ్రీజగన్నాథములో వసించియున్నాఁడు. ఈతఁడు వ్యాఖ్యాపీఠికను 24 శ్లోకములలో రచించెను. 32 వ శ్లోకమువలన నితఁడు మాయాశబరీవిలాసము, హనుమత్సన్దేశతారావళి యను కావ్యముల నిర్మిం

చినట్లు తెలియుచున్నది. ప్రకృతోపయోగము లగుపీఠికాశ్లోకముల నుటంకించెద.—

శ్లో. యస్సాధారణవేద్యతాం గమయితుం దుర్వేదవేదస్తుతిం
శాస్త్రజ్ఞో౽న్వపద చ్చకారచ ముదాలంకారబోధోదయమ్
భామణ్డాకృతినాయునా నృపతినా తేనాహ ముత్సాహితో
నౌకానామక టిప్పణీం వ్యరచయం రత్నాకరోద్బోధినీమ్.

శ్లో. వీరశ్రీబలభద్రపూర్వకపురే రాజాతు విశ్రామ్యతి
భామణ్డాధిపతేః సదస్యపదవీ యస్మింశ్చ విశ్రామ్యతి
శ్రీమాయాశబరీవిలాసహనుమత్సందేశతారాభిధ
గ్రన్థానాం మధుసూదనోరచయితా౽హం సో౽పి సో౽హం ద్విజః

శ్లో. ఆదర్శః శుద్ధ్యమర్షీ, లిపిరతికృశణా, ఘూటికానాటికాభుక్
తత్రాప్యేకో౽రవిన్దాననహృదయహరీ ధర్మసూరేః ప్రబన్ధః
ఏవం నానాన్తరాయే నృపతికులమణేజాగరూకే౽పి యత్నా
దేతన్ముద్రావిధానే౽కలయ దిహ భవాన్ యత్తుసాహాయకత్వమ్.

వ్యాఖ్యారంభశ్లోకములు:—

శ్లో. వన్దేబృన్దారికాబృన్దతున్దిలానన్దదాయకమ్
జగతీకణ్టకోద్ధారిసాయకం రఘునాయకమ్.

శ్లో. రత్నాకరే ప్రవిశతాం సుధియాం సుఖాయాం
బోధ స్సుఖేన నభవేదితి భావయిత్వా
ఆజ్ఞాపితః సుభలదేవనృపేణ నౌకా
టీకాం కరోతి మధుసూదనమిశ్రశర్మా"

వ్యాఖ్యోపసంహారకపద్యగద్యములు:—

శ్లో. ఛిద్రాణి ప్రథమం తుమాజతురసైః క్షుద్రాణి ముద్రాపయన్
శైలీక్షేపణికానుశీలనపరీపాటీ మవాటీకయా
స్వాధ్యాయాంతరిసన్తరేణమతిమాన్ స్వైరం తరే న్నౌకయా
గమ్భీరార్థభరభ్రమిభ్రమకరం సాహిత్యరత్నాకరమ్.

శ్లో. గురుజనద్విజదేవసమర్చన స్ఫురదరూద్యమిజప్రసహాసనః
సుభలదేవనరేశసభాజనః కృతి మిమా మకరో న్మధుసూదనః

ఇతి శ్రీమదుత్తలమాళిమాలాయమాన- మానవభావసార్థక- పురుషోత్తమధామసాన్నిధ్యభిధానేశాసనశతవేష్టితే భార్గవీసరిన్నాశ్రితపరిసరశాలిని గజ్జవంశావతంసాయితవదాన్యచక్రవర్తి పీరశ్రీబలభద్రదేవమహారాజవిశ్రాణితే పీరబలభద్రపురశాసనే నివాసినా శ్రీమధుసూదనమిశ్రశర్మణా విరచితాయాం నౌకాభిధటీకాయాం దశమస్తరఙ్గః"

ఇటుల దద్వ్యాఖ్యాతారతమ్యవైశద్యమునకై, స్థాలీపులాకన్యాయమున మూలవ్యాఖ్యానముల నుదాహరించెద:—

సాహిత్యరత్నాకరము: 10 (రసనిరూపణ) తరంగము:—

"యత్ర బహూనాం భావానా మన్యోన్యసమ్మర్దితయా నిబన్ధః క్రియతే తత్ర భావశబలతా. యథా:

శ్లో. ఆయాతో న మమాన్తికం రఘుపతిః కిం తేన జాతాగసా
యాస్యామి స్వయమేవ తస్యసవిధం కింవా వదేన్మాం సఖీ
ఆయాతు స్వయమేవ, సస్విహపున ర్ద్రక్ష్యామి నైలన్ముఖం
తూర్ణం తద్ఘటనం భవేన్మమ పునః కావాభవిత్రీ కథా. 93

అత్ర చిన్తామర్షస్మృతి (దైన్య) శంకావర్షౌత్సుక్యవిషాదానాం శబలతా.

శ్లో. ధర్మాన్సర్వాణిపర్య స్త్రిభువనవిదితే వారణాస్యన్వయేయ
స్సఞ్జాతో యల్లమాంబాకృతసుకృతఫలం పర్వతేశస్యభాగ్యమ్
వ్యాఖ్యావిఖ్యాతకీర్తేర్వివరణగురువాక్సాంఖ్యముఖ్యాగమానాం
తస్యాలంకారశాస్త్రే విలసతి దశమో రామవర్ణ్యేతరంగః 94

శ్లో. అస్థా మిన్దిరమన్దిరప్రణయినో దేవస్య రామాత్మనః
స్వంగత్తుంగతరంగరింగణనిభోజ్జీవన్మనోద్యత్ప్లవైః
తాదృఙ్నిర్మలధర్మసూరికవితాసోల్లాసకల్లోలినీ
పూర్ణః కర్ణమనోహరో విజయతే సాహిత్యరత్నాకరః. 95

శ్లో. ప్రాచీనాభినవప్రబన్ధవిహితగ్రన్థానుసన్ధాయినా
సోఽయం సాహసికేన సంప్రతి మయా నూత్నః ప్రబన్ధః కృతః
కస్తుష్యే దమునాధునా వ్యాసుబభో బోద్ధాచ నిర్మత్సర
స్సర్వజ్ఞో గతమత్సరోఽస్తి హి రమారామః ససన్తుష్యతు. 96

శ్లో. భోమాతః కవితే హితం మమ వచః కిఞ్చి త్సమాకర్ణయ
శ్రీమద్రామగుణస్తవామృతవతీ మర్త్యస్తుతిం మాకృథాః

కస్తూరీఘనసారచన్దనరసన్యాసోత్సవాస్వాదవి
ట్ఛ్వా విస్రవసాస్రపూయపిశితాలేపాభిలాషీ భవేత్. 97

శ్లో. సఞ్జాతో హరితాన్వయే మహతియః శ్రీపర్వతేశః సుధీః
షణ్ణాం దర్శనకారిణాం కృతిమతా మైకాత్మ్యలీలాకృతిః
ధర్మాఖ్యేన మనీషిణా విరచితః తత్సూనునా తాదృశా
సోఽయం భూవదిలాకలం విజయతాం సాహిత్యరత్నాకరః 98

ఇతి శ్రీమత్త్రిభువనపవిత్ర హారితగోత్రావతంస వారాణసీవంశపద్మాకరప్రభాతభానునా పదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణ శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయ పర్వతనాథసూరి పణ్డితమండలేశ్వరసూనునా యల్లమామ్బాగర్భరత్నాకరపారిజాతనిర్మలాకారపూత చతుర్దశవిద్యాస్థానసిద్ధాన్తరహస్యవిజ్ఞానవతా శ్రీధర్మసంఖ్యావద్విరచితే శ్రీమద్రఘుతిలకయశోఘనసారసురభీకృతే సాహిత్యరత్నాకరనామ న్యలంకారశాస్త్రే రసనిరూపణం నామ దశమస్తరంగః"-నాగరప్రతి-

I. వేఙ్కటసూరినిర్మిత "నౌకా" వ్యాఖ్యనుండి:—

"భావశబలతాం లక్షయతి:—యత్రేతి. ఉదాహరతి: ఆయాతఇతి. స్పష్టమ్. అత్రభావానాం శాబల్య ముపపాదయతి—అత్ర చిన్తేత్యాదినా. ప్రకరణ ముపసంహరతి—ఇతి శ్రీమదితి. స్వగ్రన్థం ప్రస్తౌతి: అస్థామిన్దిరమితి- వ్యాఖ్యాతం ప్రాక్. అస్మిన్ స్వగ్రన్థే మత్సరిణాం సన్తోషాభావేఽపి 'యత్క రోషి యదశ్నాసి' ఇత్యాది గీతావచనానురోధే నాస్య భగవదర్పణబుద్ధ్యా కృతత్వాత్ సఏవ సన్తోషో భవేదిత్యాహ—ప్రాచీనేతి; కవితాం ప్రార్థయతే: భో మాతరితి. విస్రవసా ఆమగన్ధవస్మేదః అస్రం రుధిరం పూయపిశితం దుర్గన్ధిమాంస మేతేషాం లేపే అభిలాషోఽప్యస్తీతి తాదృశః. అథకవిః స్వకీర్త్యను వ్యక్తయే స్వగ్రన్థస్య ప్రచయగమనాయచ స్వమహత్తా వర్ణనపూర్వకం స్వ గ్రన్థ మాశాస్తే—సంజాతేతి. దర్శనకారిణాం శాస్త్రకృతాం షణ్ణాం షట్సం ఖ్యానాం సుమనసాం పాణిన్యాదిమహర్షీణా మైకాత్మ్యలీలాయితః ఏకాత్మ్యలీ లేవాచరితః, ఏకాత్మ్యం గతఇత్యర్థః, తత్సదృశ ఇతిభావః. పాణినే ర్జైమినే శ్చైవ వ్యాసస్య కపిలస్యచ, కణాద స్యాక్షపాదస్య దర్శనాని షడేవహి" ఇతి పాణిన్యాదయః షడ్దర్శనకృత ఇతి వేద్యమ్. అన్యత్ సుగ(మ)మితి సర్వం రమణీయమ్."

II. మధుసూదనమిశ్రుని "సా కా" టీకనుండి:—

"సద్వైతసమయాపగమా ద్విరహవిధురాయాః శ్రీమత్యా విరోధినానాభావసమావేశాత్మికాం భావశబలతా ముదాహరతి సా యాత ఇతి. సీతాయా ఉక్తిరియం జాతాగసా అపరాధినా మామేవం కదర్థయతేతి యావత్. ఆయాత్వితి: ఇహ మత్పార్శ్వ స్వయమేవ ఆయాతు రామ ఇతి శేషః. మమ తద్ఘటనం శ్రీరామసఙ్గః తూర్ణం శీఘ్రం భవేత్ ? పునః (ఈదృశవిరోధానన్తరం) కావా కథా భవిత్రీ నజానే. అత్ర క్రమాదేషాం చింతాదీనాం యథాయథం వ్యంజనం సీతోక్తితో భావ్యం సుగమ మన్యత్" ధర్మేతి- అస్థానిన్దిరేతి చ వ్యాఖ్యాతచరత్వాదిహోపేక్షితం. విద్వద్భ్యః స్వగ్రన్థావమాననామాశఙ్కమానః తేషాం మాత్సర్యదూషితాత్మతాం ప్రదర్శ్య స్వగ్రన్థం భక్త్యా రమాయార్పయతి ప్రాచీనాదినూతనకవీనాం ప్రబన్ధైః వాక్యవిన్యాసైః ద్విహిత స్వరచితస్య గ్రన్థస్య సన్దర్భస్య అనుసన్ధాయినా మయా సాహసికేన సతా సోఽయం నూత్నః ప్రబన్ధః సంప్రతి కృతః ఈదృశమహత్తరగ్రన్థనిర్మాణ మస్మాదృశామసాధ్య మిత్యాశయోఽస్య సాహసికత్వవిశేషణాద్వ్యక్తిర్భవతి. తేన చాస్యసన్దర్భస్య ప్రౌఢిరుద్యోత్యతే అమునా గ్రన్థేన యస్తుష్యేత్ నిర్మత్సరః సబోద్ధా విద్వా నధునా మదధికరణకాలే మజ్జీవితావధీకృత్యః దుర్లభః మయా దుష్ప్రాపః సమసామయికవికషా మహామహమికా దత్తహస్తావలమ్బమాత్సర్యదోషదూషితాత్మతయా మహర్షిభాగానామివ పరస్పరవిరుద్ధవ్యవహృతిదర్శనాత్ భావినామేవాత్ర పరమామోదః స్యాదిత్యాశయోఽధునాపదో వ్యజ్యతే దుర్లభపదశ్చ సుదూరతరవిదేశవర్తినా మపి హాతురాగః సంభవతీతి సూచ్యతే. అన్యథా నాస్తీత్యుక్తం స్యాత్. ప్రాచీనాదితి స్వవిశేషణమహిమ్నా గ్రన్థస్య నవ్యప్రాచీనోభయమతసారభూయస్త్వం ద్యోతితం సర్వప్రబన్ధశ్రేష్ఠతాం ప్రకటయతి. నను తదలం పరానన్దఫలకగ్రన్థరచనాపరిశ్రమభరైరిత్యాశంక్యాహ సర్వజ్ఞేతి, రమా లక్ష్మీస్తదుపలక్షితో రామః సీతారామ ఇత్యర్థః సన్తుష్యతి. తథాచ సర్వజ్ఞసన్తోషకస్య కించిజ్జ్ఞకృతావమాననా న వైయర్థ్యజననీ ప్రత్యుతావజానతాం మౌఢ్యసమ్పాదికా ఇతిభావః.

స్వప్రౌఢివైలక్షణ్యం ప్రకటయితుం శ్రీరామస్యపరమేశ్వరత్వం చాభియుక్తం స్వస్య మనుష్యస్తుతి పరాఙ్ముఖతాం సూచయతి భో మాతల ఇతి:— తథాచ మృగమదకర్పూరవాసిత చన్దనచర్చాసుఖాస్వాదినాం రక్తపూయ

ప్రభృతిదుగ్ధద్రవలేశ ఇవ శ్రీరామగుణవర్ణనామృతపూర్ణమానసానాం వశా
పురుషస్తుతిపారాయణాడంబరవిడమ్బనా విధేయా ఇతిభావః. ఏతేన అస్మాకీ
నాః కిల సకలసన్దర్భాః పారర్థికాః వయం చ రాగాదిశూన్యా అపరాధీనా
శ్చేతి ఫలితం.

చౌరేభ్యః సాశఙ్క ఆఢ్యజనో రత్నమఞ్జూషికాయాం సంరోధినీ చక్ర
చక్రమివ ధూర్తజనా నాశఙ్క్య పునః స్వనామసంబధ్నాతి, సంజాతఇతి—
షణ్ణాం దర్శనకారిణాం షడ్దర్శనాచార్యాణాం కపిలజైమినిపాతఞ్జలవ్యాసగౌత
మకణాదానాం, వికాత్స్యలీలాకృతిః సమష్టిస్వరూపః ప్రణేత్రాణాం కపిలాదీ
నాం స్వస్వదర్శన ఇవ సకలదర్శనేషు వివేకశాలీత్యర్థః. యావదిలాతలం భూత
లావస్థితిపర్యన్తం. తథా చాత్ర భూరిశః శ్రీరామగుణగణోత్కర్షస్మరణవశాదివ
ధూతసకలాఘః స్వర్గముపైతా పాఠకఇతి యావదిలాతలపదాత్ సూచ్యతే, ఏత
ద్గ్రన్థవృత్తేర్వ్యాఖ్యాతలస్పర్శావధికత్వాత్ స్పష్టమేవ మన్యత్"

III. లక్ష్మణసూరికృత "మందర" టీకనుండి—

"భావశబలతాం లక్షయతి; యత్రేతి—తా ముదాహరతి. ఆయాత
ఇతి, స్వయం స్వతఏ వాయత్తోఽధీనః సులభ ఇతియావత్. అత్ర బహవో
భావాః పూర్వపూర్వోపమర్దేన నిబద్ధా ఇత్యాశయే నాహ. అత్రేతి:

ఇతీత్యాది: సంప్రతి కవి స్స్వస్య నిఖిలగ్రంథనిష్ణాతత్వం దర్శయిత్వా
త్స్వాహంకారపరిహారపూర్వకం కృతినాయకం ప్రార్థయతే:

ప్రాచీనేతి—హి యస్మాత్ బోద్ధా నిర్మత్సరశ్చ పుమా నసులభః
"బోద్ధారో మత్సరగ్రస్తా" ఇత్యుక్తత్వా దితి భావః రమా రామా యస్య
తథోక్తః సః శ్రీరామరూపః శ్రీహరిః 93

సంప్రతి స్వకవితాం ప్రార్థయతే. భోమాత రితి—విస్రాణా మామగంధి
నాం వసాస్రపూయపిశితానాం లేపే చర్చా యామఖిలాపి ఔత్సుక్యవాన్ 94

ఇదానీ మాశీః పూర్వకం గ్రన్థసమాప్తి మాహ. సంజాత ఇతి: విజ
యతాం సర్వోత్కర్షేణ వర్తతాం.

ఇతి శ్రీమల్లాది లక్ష్మణసూరివిరచితే సాహిత్యరత్నాకరవ్యాఖ్యానే మన్ద
రాఖ్యానే దశమః ప్రస్థః"   పుటలు 374-76

అలంకారశాస్త్రసుధోదధిని మథించి "అలంకారశాస్త్ర చరితామృత
మును విబుధలోకమునకుఁ బ్రసాదించిన "సుశీలకుమారడే" పండితుఁడు.

(Dr. Sushil Kumar De, M. A., D. Litt., Author of "Studies in the History of Sanskrit poetics" in 2 Volumes) నేఁటివఱకు ముద్రితములైన సాహిత్యరత్నాకరప్రతులు మూఁడింటిలో నొకదానినైనను జూచియుండలే దని వ్రాయుట కెంతయుఁ జింతిల్లుచున్నాను. తన "యలంకారశాస్త్రచరిత్ర (1923) కంటె 22 సంవత్సరములకుఁ బూర్వము ప్రకటింపఁబడిన నాగరప్రతి నీతఁడు చూడకపోవుట శోచనీయము; అతఁడు తనకుఁ దెలిసిన సాహిత్యరత్నాకరప్రతులంగూర్చి యిట్లు వ్రాసెను.

"Dharmasudhi or Dharmasuri S. R ed. by Tiruwenkatacharya with commentary. Madras, 1871; ed. Nellore 1885" "Sanskrit poetics" Vol I P. 298. సాహిత్యరత్నాకరమునకు "మందరమ"ను నొకవ్యాఖ్య యున్నదని కాని, యది తా నుదాహరించికొనిన రెండాంధ్రప్రతులలోను ముద్రింపఁబడిన దని కాని సుశీలకుమారసూరికిఁ దెలియదు. నాగరప్రతి ముద్రితమైనట్లు తెలియమిచే నాతఁడు నాగరప్రతిని జూచుట తటస్థింపలేదు; తా నాంధ్రలిప్యనభిజ్ఞుఁ డగుటచేఁ దాను సూచించిన యాంధ్రప్రతులనైనఁ జూచియుండలేదు.

సాహిత్యాచార్య లకుఁ(శ్రీ)మత్పండిత రామావతారశర్మ (M. A.) మహోదయులు "విహారోత్కళగవేషణసంఘము" వారి పత్త్రిక (Journal of the Bihar & Orissa Research Society Vol. XIV. Part ii, Page 313, Foot note- June 1928) లో నాలంకారికశిరోమణి లకుశ్రీమత్పండిత పాండురంగవామనకాణే (M. A. L. L. M.) మహాశయుని "గీర్వాణాలంకారశాస్త్రచరిత్ర" ("A History of Sanskrit Poetics"—Reprinted from the introduction to his edition of the 'Sahityadarpana') ను విమర్శింపుచు

"Some useful works like the साहित्यरत्नाकर of धर्मसूरि and the अलङ्कारकौस्तुभ of कर्णपूर ought to have been described at some length by the outher, for they have been avaible to the public"

అని వ్రాసియున్నారు. ఈవాక్యమువలన "సాహిత్యరత్నాకరము"న కాంధ్రేతరరాష్ట్రీయులఁ గూడఁ బ్రచారము గల దనియు నాగ్రంథప్రతులు సర్వసులభము లనియు విశద మగుచున్నది. రామావతారశర్మగారి వాక్యములవలన "సాహిత్యరత్నాకరము" నాగరాక్షరాఙ్కితమైనట్లు మనమూహింపవచ్చును.

సుశీలకుమారసూరి సాహిత్యరత్నాకర ప్రతుల నొక్కదానినైనఁ జూచియుండలే దనుటకు నిదర్శనముం జూపెద.

(1) ధర్మసూరి, "సాహిత్యరత్నాకరము" న (గ్రంథారంభ సమర్థనతరఙ్గము) దన వంశావళిని విపులముగ వర్ణించికొని యుండ, సుశీలకుమారసూరి ధర్మసూరివంశవృక్షమును Hultzsch పండితుఁడు వ్రాసినదానింబట్టి వ్రాసియుండెను.

(2) ధర్మసూరికృతము లగు నితరగ్రంథములం జెప్పునవసరమున సుశీలకుమారుఁడు 'ధర్మసూరి' "నరకాసురవిజయ" మను వ్యాయోగమును రచించినట్లును, నది చెన్నపురిలో 1884 వ సంవత్సరమున ముద్రిత మైనట్లును వ్రాసియున్నాఁడు. కాని యీపుస్తకముగూడ నాతని కటాక్షలాభముం బడయలే దనుటకు సిగ్గగుచున్నది. ఆ తఁడీ వ్యాయోగమును జూచియే యుండినచో నిందలినటీసూత్రధారసంభాషణమువలన ధర్మసూరి "బాలభాగవత కావ్యము" ను నిర్మించినట్లు తెలియుచున్న" దని వ్రాసియుండును. మఱియు ధర్మసూరి సాహిత్యరత్నాకరములోఁ దాను రచించిన 'కంసవధ, ప్రాకృతహంససందేశ, నరకాసురవిజయ, కృష్ణాస్తుతులనుండి కొన్ని శ్లోకముల నుదాహరించుకొనియె. ధర్మసూరి "రవిశతకము" ను గూడ రచించినట్లు సాహిత్యరత్నాకరములోని పంచమతరఙ్గాన్తిమ శ్లోకమువలనఁ దెలియుచున్నది. సుశీలకుమారసుధి సాహిత్యరత్నాకరప్రతింజూచి యుండినచోఁ దదుద్ధృతము లగు ధర్మసూరికృతిపంచకములో నొకదానినైనం జేకొనియుండఁడా?

(3) సుశీలకుమారసూరి సాహిత్యరత్నాకరవ్యాఖ్యలలో ముద్రితములగు మధుసూదనుని 'నౌకా' టీకంగూర్చి కాని, లక్ష్మణసూరి మందరముం గూర్చి కాని యేమియు స్మరింపక, యముద్రితమును, జెన్నపురప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయపట్టికలలో నుద్ధృతము నగు వేంకటసూరివ్యాఖ్యం గూర్చియే యించుక వ్రాసెను. రెండుసారులు "సూర్యాలోకముం" బడసిన "మందర" వ్యాఖ్యను గుఱించి కాని, యొకసారి నాగరాక్షరముద్రిత మగుమధుసూదనుని "నౌకను" గుఱించికాని సుశీలసూరి మూకీభావము వహించుట యీరెండుగ్రంథముల నాతఁ డవలోకింపలే దని చెప్పకయె చెప్పుచున్నది.

అతఁడు "సాహిత్యరత్నాకరము" లోని "అలంక్రియేత్యాది' శ్లోకమును బ్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయపట్టికనుండియే యుదాహరించియుండును.

ఇట్లు నేను రంధ్రాన్వేషణ తత్పరుఁడనై, సుశీలకుమారసూరిపై దోషారోపణ చేయుచుంటి నని గుణదోషజ్ఞులగు సంతర్వాణు లెంచకుందురుగాక. ఇట్లు నేను వ్రాయుట మహాకృతికర్త్రాత యగు నాతని కొకలోటుగాదు. ఏకో హి దోషో గుణసన్నిపాతే నిమజ్జతి.

'ఆంధ్రగీర్వాణసాహిత్యపరిషత్తు' వారు ధర్మసూరి నరకాసురవిజయము "నౌకా' (వేంకటసూరికృతము) "మందర" (లక్ష్మణసూరికృతము) సహితముగ "సాహిత్యరత్నాకరము"ను ముద్రింపఁ దలఁచుచున్నారు. మద్రపుర ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయములో వేంకటసూరి "నౌకా" టీక సమగ్రముగా లేదని తెలిసినది కావున నాటీకకుఁ బ్రతి యెవరియొద్దనైన నున్నచో వారి సీపత్త్రికాముఖమునఁ దెలిపి సారస్వతసేవాసమయమున సాహాయ్యము చేయఁ బాసఃపున్యంబుగ నభ్యర్థించుచున్నాఁడ.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు.

ఆ 1929 సంవత్సరము మార్చి నెల ది 30-31 తేదులలో, తూర్పుగోదావరిజిల్లా, అమలాపురముతాలూకా ముక్తీశ్వరములో, శ్రీముక్తీశ్వరస్వామివారి యాలయావరణములో జరగిన పదునేడవ పరిషద్వార్షికసభయొక్క వృత్తాంతము.

— । సభ్యులు । —

1 బ్ర॥ శ్రీ కావ్యస్మృతితీర్థ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు. కడప
2 కవిరాజు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు రాజమహేంద్రవరము.
3 రాళ్ళబండి సుబ్బారావుగారు ఎం. ఏ. ఎల్. టి ,,
4 జయంతి సోమశేఖరరావుగారు బి. ఎ. బి. ఎల్. ,,
5 వడలి లింగన్నశాస్త్రిగారు ,,
6 కూచిమంచిగోపాలకృష్ణమ్మగారు ఎం. ఏ ,,
7 పుల్యల శ్రీరామ శాస్త్రిగారు ,,
8 పి. అన్నాజీశర్మగారు ,,
9 అమరవాది హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు ఎం. ఏ. కొవ్వూరు.
10 అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు ,,
11 దేవగుప్తపు విశ్వేశ్వరశర్మగారు ,,
12 వైద్యరత్నపండ్రంగి సుబ్బారావుగారు డాక్టరు పెద్దాపురము
13 ఆమ్నాయార్థవాచస్పతి వడలి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు పిఠాపురము.
14 శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు ,,
15 శ్రీకవిరాజు వత్సవాయి వేంకటనీలాద్రిరాజుగారు తుని.
16 మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు విజయనగరము
17 కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ. బి. ఎల్ కాకినాడ
18 సవితాల సుబ్రహ్మణ్యంగారు ,, ,,
19 అడ్డాల రామమూర్తిగారు బి. ఎ, బి. ఎల్ ,,
20 నేట్రగంటి శ్రీనివాసకోనేటిరావుగారు ,, ,,
21 వేమూరి శ్రీనివాసరావుగారు ,, ,,
22 దర్భా వెంకయ్యగారు బి. ఏ. ,,

23 కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు		కాకినాడ
24 కూచిమంచి సుబ్బారావుగారు		,,
25 జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	బి. ఎ. బి. ఎల్	ముక్తేశ్వరము.
26 కప్పగంతు రామశాస్త్రిగారు		,,
27 చావలి లక్ష్మీనారాయణగారు		,,
28 నిట్టల రామయ్యగారు		,,
29 జొన్నలగడ్డ వేంకటరామయ్యగారు		,,
30 జొన్నలగడ్డ బుల్లివెంకయ్యగారు		,,
31 జొన్నలగడ్డ మందేశ్వరశాస్త్రిగారు		,,
32 వేటూరి శాస్త్రులుగారు		,,
33 కొంపెల్ల సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు		మోడేకుఱ్ఱు.
34 దువ్వూరి బాలకృష్ణమూర్తిగారు		ముక్కామల.
35 దువ్వూరి వేంకటేశ్వర్లుగారు		,,
36 జయంతి బాలకృష్ణమూర్తిగారు	బి. ఏ. బి. ఎల్.	అమలాపురము.
37 చేబోలు అచ్యుతరామయ్యగారు	,,	,,
38 కాశే వీరరాఘవులుగారు	,,	,,
39 గూడా సత్యహరిశ్చంద్రుడుగారు	,,	,,
40 చావలి లక్ష్మీనృసింహశర్మగారు	,,	,,
41 చాగంటి సుబ్బారావుగారు	బి. ఏ. సబ్ రిజిష్ట్రారు	,,
42 భట్టా రాజగోపాలాచార్యులుగారు	,,	,,
43 పాలెపు వేంకటసూర్యగోపాలముగారు		,,
44 ఇవటూరి సుందయ్యగారు		,,
45 పుల్య ఉమామహేశ్వరశాస్త్రిగారు		గంగలకుఱ్ఱుఅగ్రహారము.
46 శ్రీపాద విశ్వనాథశాస్త్రిగారు		,,
47 చోప్పెల్ల సుబ్బారావుగారు		,,
48 చోప్పెల్ల శేషగిరిరావుగారు		,,
49 మంగిపూడి చిదగవరప్పగారు		వ్యాఘ్రేశ్వరము.
50 గొర్తి విశ్వనాథశాస్త్రిగారు		భట్నవిల్లి.
51 పారుపూడి చలమయ్యశాస్త్రిగారు		మాగాం.
52 కూచిమంచి సాంబశివరావుగారు		కలివెల.

శ్రీపిఠాపురము మహారాజావారు కార్యాంతరములచే రాఁజాల మనియు సభ జయప్రదముగా జరుగుఁగాక యనియుం దంత్రీవార్తను బంపిరి. దివాన్ బహద్దరు వి. రామభద్రనాయఁడుగారు మధురజిల్లా పెరియకొళ్ళమునుండియు శ్రీయుతులు కట్టమంచిరామలింగారెడ్డి ఎం. ఏ. గారును కొాతా సూర్యనారాయణరావుగారు (బెజవాడ) మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు (రాజమహేంద్రవరము) మద్దులపల్లి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యముగారు (నంద్యాల) తుమ్మల సీతారామమూర్తిచౌదరిగారు (కావూరు) పెద్దిభట్ల వీరయ్యపంతులు బి. ఎ. బి. ఎల్. గారు (బెజవాడ) మైసూరు మహారాజావారి సంస్కృతకళాశాలాధ్యక్షులును మొదలగుకలువురు సభకు రాఁజాల మనియు సభ జయప్రదముగా జరుగునుగాక యనియు వ్రాసినయుత్తరములు చదువఁబడినవి.

ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులు స్వాగతోపన్యాసము గావించిరి. అనంతరము సభాధ్యక్షు లగు బ్రహ్మశ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు ప్రారంభోపన్యాసము నొనర్చిరి. పిమ్మట బ్ర॥ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు ప్రథమావిభక్తిప్రత్యయ మగు ఁడువర్ణకము పూర్వరూపము, శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు ఆముక్తమాల్యద; మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు హర్షవర్ధనుని చరిత్రము; అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు లక్షణగ్రంథములు అనువ్యాసములం జదివిరి.

ది 31 తేదీఉదయమునఁ గార్యనిర్వాహక సభ జరిగినది. వార్షికసభలో నీక్రింది తీర్మానములు చేయఁబడినవి.

1 వ తీర్మానము—ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకుఁ బ్రధానోద్ధారకులును విద్యాపోషకులును, ఆంధ్రభాషాభిమానులును అగు శ్రీరాజాసాహెబ్ శ్రీరావు శ్వేతాచలపతి వేంకటరంగారావు బహద్దరు జి. సి. ఐ ఇ. సి బి. ఇ. బొబ్బిలి మహారాజావారు కాలధర్మము నొందినందులకీసభవారు మిక్కిలివిషాదము నొందుచున్నారు.

2 వ తీర్మానము:—ఈపరిషత్తునకు యావజ్జీవసభ్యులును విద్యావంతులును అగు దివాన్ బహద్దరు డాక్టరు కిళాంబి రామానుజాచార్యులు ఎం. ఏ. బి. ఎల్. D. Lt. గారు కాలధర్మము నొందినందుల కీసభవారు మిగుల విషాదమునొందుచున్నారు.

3 వ తీర్మానము:—ఆరంభమునం దీపరిషత్తును స్థాపించుటలో సహాయభూతులై యుపకారము గావించినట్టియు, ఉభయభాషా ప్రవీణులును, ఆంధ్రభాషాభిమానులును నైనట్టియు శ్రీరాజా సర్ పానుగంటి రామారాయణంగారు ఎం. ఏ. కే. సి. యస్. ఐ. గారు కాలధర్మము నొందినందుల కీసభవారు మిగుల విషాదము నొందుచున్నారు.

4 వ తీర్మానము:—ఉభయభాషాప్రవీణులును, పరిషద్గౌరవసభ్యులు నగు కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రులుగారు కాలధర్మము నొందినందుల కీసభవారు మిగుల విషాదము నొందుచున్నారు.

5 వ తీర్మానము:—తగినంత సంస్కృతభాషాపరిచయము లేనిదే ఆంధ్రభాషాప్రావీణ్యముగాని యుభయభాషాప్రావీణ్యము గాని కుదుర దనియు ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారిపుడు జరుపుచున్న యుభయ భాషాపరీక్షలలో (C) కక్ష్యపరీక్షలో సంస్కృతము లేనే లేదు గనుకను (B) కక్ష్యపరీక్షలో సంస్కృతభాగ మత్యల్పముగా నున్నది గనుకను (A) కక్ష్యపరీక్షలో తెలుగుభాగ మత్యల్ప మగుటచేతను-ఈమూడు కక్ష్యలపరీక్షల నిలిపివైచి యిప్పటి (A) కక్ష్యలోని సంస్కృతమును (B) కక్ష్యలోని తెనుగును గూడియుండునట్లు వేఱొకయుభయభాషా ప్రవీణపరీక్షను విశ్వకళాపరిషత్తువా రేర్పాటు చేయవలయు నని యీపరిషత్తువారియభిప్రాయము.

తరువాత ఆంధ్రభారతకవితారీతి యనువ్యాసమునకు బదులుగ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటునిర్మాణముం గూర్చి జయంతి రామయ్యపంతులు గా రుపన్యసించిరి. కప్పగంతు రామశాస్త్రిగా రాంధ్రభాషా ప్రశంసచేసిరి. ఆమ్నాయార్థ వాచస్పతి వడలి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు వేదములం గూర్చి యుపన్యసించిరి. ఇవటూరి సుందయ్యగారు నైషధరచనాతత్త్వము, బండారు తమ్మయ్యగారు మాదయగారిమల్లన రాజశేఖరచరిత్రము, రాళ్ళబండి సుబ్బారావు ఎం ఏ.ఎల్.టి. గారు ఆంధ్రభాషాలిపిపరిణామము, అనువ్యాసములం జదివిరి.

దువ్వూరి కామేశ్వరరావుగారు, జయంతి స్వామినాయనగారు, పండితారాధ్యుల నాగభూషణముగారు, పరిషత్ప్రశంసాపద్యములను జదివిరి. కావ్యకళానిధి శతావధాని చిదంబరశాస్త్రిగారు జయాశీర్వాదమనియు, క్రొత్తపల్లి సుందరరామయ్యగారు భాషాదోషాసౌష్ఠవ మనియు, పద్యములం జదివిరి.

శ్రీ వఝుల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారు విరూపాక్షరాయ లెవ్వరు? శ్రీపాద పావయ్యశాస్త్రిగారు ప్రబోధచంద్రోదయము తెలుఁగు సంస్కృతము, పప్పు మల్లికార్జునరావు బి. ఏ. గారు సాహిత్యపరిషత్తులకృత్యములు, అను వ్యాసములం బంపిరి. ఈవ్యాసాదులన్నియుఁ బరిషత్పత్త్రికలోఁ గ్రమముగ వెలువడును.

బెజవాడ, శ్రీ. కొత్తా సూర్యనారాయణరావుగారు సంస్కృతపదమును గూడఁ జేర్చి "సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యపరిష" త్తని పేరు పెట్టుట మంచిదని వ్రాసిరి అది సభవా రాలోచించి ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు ఉన్నదియున్నట్లే యుండవలయు ననియు సంస్కృతమునకు వేఱే పరిషత్తుండవలయు ననియు నభిప్రాయపడిరి.

పరిషత్స్వాగతోపన్యాసము—ముక్త్యేశ్వరము.

ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులు, కప్పగంతు రామశాస్త్రిగారు.

ఆర్యులారా! నవరసభరితకవితారసాస్వాదనసహృదయులారా! సదయులారా! పరిషదలంకారకారణాంకకీర్తులారా!

మీ రందఱును మాయాహ్వానపత్త్రికాలోకనక్షణప్రభృతి యత్యంత కౌతూహలసంభ్రమాయత్తచిత్తులరై పరిషత్ప్రయాణైకప్రవణాంతఃకరణులరై యనావశ్యకకార్యంబు లెన్నెన్ని యున్నను, వానిని పాటింపక మార్గాయాస ప్రశంసను మానసవీథిం జొటిడక పరదేశవాసంబు శయనాసనభోజనవిహారాదిదేహయాత్రాకృత్యవ్యత్యాస మనుమాట నాటించికొనక పరిషత్సమావేశౌత్సుక్యసముద్భూతానందహల్లోహలమానసు లగుటచే

"పూర్ణే మనసి సమ్పూర్ణం జగత్సర్వం సుధాద్రవైః
ఉపానద్గూఢపాదస్య సర్వా చర్మావృతేవ భూః."

అనువసిష్ఠోక్తిరీతిని సకలేంద్రియవిషయంబుల నానందసదనంబులుగ భావించుచు మాయుద్యమంబును నిరవద్యహృద్యంబుగ సఫలంబు సేయ దయతో విచ్చేసినందున నే నత్యంత వినయవిధేయతలతో మీ కిట్లు స్వాగతంబు సమర్పించుచున్నాఁడను. స్వాగతార్థ మేమనఁగా:—

౧. తమ తావునకు విచ్చేసిన మహనీయులను సుఖాగమ ప్రశ్నతో నాదరించుట. సు ఆగతం=స్వాగత మని దానికి వ్యుత్పత్తి- ఇంకను స్వాగతార్థములు గలవు:—

౨. స్వం=సోత్సాహ ప్రధాన మగు ఆగతం=వచ్చుట; అనియు స్వాగత శబ్దార్థము:—

"స్వయమేవ సమాయాన్తి సన్త స్సన్తోషభూమయః
పరోపకారవేళాయాం పరమేశ్వరసేవనే."

అని యున్నందున నాంధ్రభారతీసేవాధురీణు లగు మీరాకడ సహజ ప్రయత్నాధీనము గాని పరప్రేరితము గాదు. మాయాహ్వానపత్త్రికయో సమయజ్ఞాపకము గాని ప్రేరకము గాదు. కాన నట్టిస్వాగతము నొకటిని మనవి చేయుచున్నాఁడను. ఇంతియె కాక-

౩. స్వస్యాః ఆగతం స్వాగతం—అనఁగా నభీష్టదేవత యగు నాంధ్రభారతీసమాగమనమే మీరాకడ.

"అకత్యేభ్యోపి మద్భక్తా రమణీయా విశేషతః
తనూత్సవాన్న వ్యపత్యాని మద్భక్తా స్తనవో మమ" .

అని భగవద్వాక్యానుసారముగ నాంధ్రభారతీమహాభక్తులరగు మీర లాంధ్రభారతీస్వరూపులు గారా! కావున నీరీతిస్వాగతమును విన్నవించితిని.

౪. స్వాన్ ప్రత్యాగతం స్వాగతం- మీవారియొద్దికి మీరు వచ్చుట-
ఈశ్వరే తదధీనేషు బాలిశేషు ద్విషత్సు చ
ప్రేమమైత్రీకృపోపేక్షా యః పశ్యతి స ఉత్తమః."

అను శ్రీభాగవతోక్తి ననుసరించి యుత్తము లగుమీరు నాంధ్రభారతీవాఙ్మయోత్సవము గావించుమేము మిత్రులమే గావున మీవారలమే. అని యీవిధమగు స్వాగత మొకటి విజ్ఞాపనచేయుచున్నాఁడను. మఱియొకటి:—

స్వం ప్రతి ఆగతం స్వాగతం—స్వం—ఆంధ్రభారతీజన్మస్థానమును గూర్చి ఆగతం—వచ్చుట-ఇది యె ట్లనినః—రాజరాజనరేంద్రరాష్ట్రము, ఆంధ్రభారతీజన్మస్థానము గదా. రాజ రాజ నరేంద్రాస్థాన మండితచర్యు లగు నన్నయభట్టారకు లారంభోద్ధారకులు కాన నీరాష్ట్రమామెకు జన్మస్థానము. మఱియు నీముక్తీశ్వరగ్రామము ఆంధ్రభారతీదేవి కశ్రుతాదృష్టపూర్వమైన భవనిర్మాణనిర్వాహకస్థానము. అది యే మనఁగా:—పూర్వకాలంబున రాజ

రాజనరేంద్ర కృష్ణదేవరాయాది మహారాజు లెందఱెందఱో తమతమయాస్థానములం బండితవర్యు లగు మహాకవులను నిల్పి యు మఱికొందఱు మహాకవులకు వార్షికపారితోషికము లొసంగియుం గవితారసాస్వాదనలోలమానసులై యాంధ్రభారతీసేవ గావించినవారు. వారివారి కాలములయం దాయాసంస్థానములయం దాంధ్రభారతి పెంపొంది యుండె నట. అంతియె కాని, సకలాంధ్రదేశస్థు లగు మహారాజులు గొప్పగృహస్థులు మొదలగువా రందఱును నీరీతి నాంధ్రభారతి నిరవచ్ఛిన్నవృద్ధినిర్వాహభారనిర్వాహకమహోత్సాహ మంద్భవించున లెవ్వరును సంకల్పించి యుండలేదు. ప్రస్తుతము తాదృశోత్సాహజనకపరిషద్ప్రాపోపాయ నిర్మితిసంకల్పారంభకులు మహారాజశ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు. వారియుద్యమశుద్ధిచేతనే నిరవద్యనిరంకుశమహౌదార్యధుర్యులు కవితారసాస్వాదనాధీనసరసహృదయులును సమారబ్ధకార్యసంపూర్తిబద్ధకంకణాగ్రగణ్యులు నగు శ్రీపిఠాపురము మహారాజావారి దృఢాలంబనమబ్బెను. అట్టే మఱికొందఱు శ్రీమంతులు సహృదయులు సరసులు నుదారులు సంస్థాపకులు గాను పోషకులుగాను సభ్యులుగాను నిలిచి యున్నందున నీ యాంధ్రభారతీకల్పవల్లి క్రమక్రమముగ దినదినప్రవర్ధమాన మై యావదాంధ్రదేశవేల్లిత మైనది.

పూర్వమున నత్రివసిష్ఠాదిమహర్షులు గౌతములవారిని గోరి గౌతమీప్రవాహమునుండి తమతమనామాంకితము లగు ప్రవాహముల నొక్కొక్క మార్గముగాఁ దీసికొని వెడలి నదీపతిని జేర్చినారు. అందులోఁ గౌశికమహర్షి స్వదేశాభిమాన మెక్కుడు గలవాఁ డగుటచేఁ దాను దెచ్చిన కౌశికీప్రవాహమును దనయాశ్రమగ్రామము లన్నింటికిని రెండుమూఁడుప్రక్కలు దిరిగి వచ్చునట్లు త్రిప్పిత్రిప్పి యాదట నదీనాథునిఁ జేర్చెను. ఈజయంతి రామయ్యపంతులుగా రా కౌశికవంశస్థు లగుటచే స్వదేశాభిమానప్రౌఢిమఁ జూపి యీయాంధ్రభారతీమహాప్రవాహమును, ఆంధ్రదేశమంతయును జుట్టిత్రిప్పి నిరవిచ్ఛిన్నవైభవముతో నేంచున ట్లొనర్చుచున్నారు. అట్టిరామయ్యపంతులుగారిజన్మభూమి, నివాసస్థానమును నగు నీముక్తేశ్వరము మనయాంధ్రభారతీదేవికిఁ బెంపుటిల్లుగాఁ దలఁపఁ దగి యున్నది. ఆంధ్రగీర్వాణాశుకవితాప్రబంధకవితాసంగీతసాహిత్యశాస్త్రపాండిత్యవిరాజమానులై కీర్తిశేషు లైన శిష్టు కృష్ణమూర్తి విద్వత్కవివరుల కీముక్తేశ్వరము జన్మస్థానము. బహుకాలము నివాసస్థాన

ము. ఈకారణములచేత నీముక్తీశ్వరము గూడ నాంధ్రభాషాధిష్ఠానమే అట్టి స్వస్థానమునకు మీరాయందఱియాగమనమును మఱియొక స్వాగతశబ్దార్థమును నివేదించుచున్నాఁడను.

౭. అంతియకాక, నాలాభమును బ్రతిపాదించుస్వాగత మొకటి—స్వస్మై=నాకొఱకు 'అనఁగా నాలాభముకొఱకు, ఆగతః=వచ్చుట. ఇరువదియైదువత్సరములనుండి యత్నించి మహారాజశ్రీ దివాన్‌బహద్దరు దుఃసేటి శేషగిరిరావుపంతులుగారి యౌదార్యనిధిలాభముచేతను, జయంతి రామయ్యపంతులుగారి సర్వకార్యానుబంధి నిత్యకరావలంబనశక్తిచేతను మఱికొందఱు బంధుమిత్రశిష్యసాహాయ్యముచేతను నాచే నిర్మింపఁబడినట్టి యీరాజరాజేశ్వరీముక్తీశ్వరదేవస్థాన మీపరిషత్పండితవర్యనయనకమలమాలికాలంకృతమైనందున నింతకాలమువఱకు నేను గావించిన ధనాయుర్వ్యయము సంపూర్ణఫలితమైనది యని యానందించుచున్నాఁడను. వేఱువేఱుగా నప్పుడప్పుడు పెద్దలసమావేశ మిచ్చటఁ గలిగినను ఏకదా యిందఱుమహాజనుల సమావేశము గలుగుట దుర్ఘటము. కాన, నిట్టిలాభ మీపరిషదాగమమున నాకు లభించినది. కావున నీరీతి యగుస్వాగతమును గూడ విజ్ఞాపనము సేయుచున్నాఁడను.

ఇఁక మీర లిచ్చటను మాయుపచారము లత్యల్పము లైనను మే మత్యంతశ్రద్ధాభక్తులతో మీపరిచర్య చేయుదుము గాన—

పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి
అశ్నామి భక్త్యుపహృతం
యద్యత్ప్రదీయతే భక్తైః స్వల్పం తత్సర్వమేవ మే
భక్తిస్తు నమయా స్పృష్టా పాతుసత్సర్గసమ్భవా.

అని యారీతిని భగవదభిప్రాయము గాన మాయత్యల్పోపచారములను మహోపచారములుగఁ దలంచి మమ్మానందింపఁజేసి కృతకృత్యులుగఁ జేయఁగోరుచు నిప్పుడింతటితో విరమించుచున్నాఁడను.

ధాతువు.		సంస్కృతార్థము.	తెనుఁగర్థము.
వ్రేలుకాడు వేలుకాడు వ్రేలాడు వేలాడు	అ	ముహుర్లంబనే	వేమా ఱులంబితమవుట
వేలు వేల్చు వ్రేలు వ్రేల్చు	స	హోమే	హోమముసేయుట
వేవు	అ	నిశాత్యయే	తెల్లవాఱుట
వేసఱు వేసాఱు	అ	నిర్వేదే	విసుకుట
వై	స	పాతవాదౌ	వేయుట

స

ధాతువు.		సంస్కృతార్థము.	తెనుఁగర్థము.
సకిలించు	అ	అశ్వశబ్దే	అశ్వముశబ్దించుట
సగ్గు	అ	ద్రవశైథిల్యే	క్రుళ్లుట
	అ	హైన్యేచ	తగ్గుట
స్రగ్గు	అ	హైన్యే	తగ్గుట
సడించు	స	తాడనే	కొట్టుట
		తండులాదిషూలూఖలావన యుక్తేఫలీకరణావఘా తేచ	బియ్యము మొదలైనవాని యందు ఊళ్లుపోఁగొట్టుట తివుసుపోవునట్లు దంచుట
సడలు	అ	హైన్యే	తగ్గుట
		విశ్లేషేచ	విడిపోవుట
సతిపోరు	అ	అవిముచ్యకలహే	విడువకకలహించుట
సంతరించు	స	భయసంత్రాణే	భయమువలనరక్షించుట
సంతసించు సంతసిలు	అ	సంతోషే	సంతోషించుట
సదించు	స	అయశ్శలాకాకరణే	ఇనుముకడ్డిగాఁజేయుట
సందడించు	అ	విస్తృతౌ	విస్తరించుట
సన్నగించు సన్నగిల్లు సన్నగిలు	అ	కార్శ్యే	కృశించుట

ధాతువు.		సంస్కృతార్థము.	తెలుగర్థము.
సమాళించు	అ	అనుపహతీకరణే	చెడకుండంజేయుట
		మనఃప్రణిధానేచ	మనస్సును సావధానముగఁ జేయుట
సమయు	అ	నాశే	నశించుట
సమకట్టు	అ	ఉద్యోగే	ఉద్యుక్తుండవుట
	స	ఉద్యోజనేచ	ఉద్యోగింపంజేయుట
సమర్తాడు	అ	ప్రథమరజోదర్శనే	ప్రథమమురజస్వలయౌట
సమకూడు సమకూరు	అ	ఆనుకూల్యే	అనుకూలమవుట
సయించు			
సరబడించు	అ	స్నేహే	స్నేహమవుట
సరియు సకుసు సరుసు	 స గ్రా	అపర్యాప్తస్యపర్యా ప్తస్య వా వస్తునస్స మ్యగ్విభజనే	చాలని వస్తువునైనను చాలిన వస్తువునైనను అందఱకు సరిగాఁ బంచిపెట్టుట
సరిపోవు	అ	సమీభావే	సమమవుట
		కాలక్షేపే	కాలముగడచుట
		అసందిగ్ధభవనేచ	సందేహము పోయినదగుట
సఁపుచ్ సరిచేయు	స	సమీకరణే	సమముగాఁజేయుట
		కాలనయనే	కాలముగడపుట
		అసందిగ్ధీకరణేచ	సందేహము పోయినదానిగాఁ జేయుట
సరివచ్ సరివచ్చు	అ	సామ్యే	సమమవుట
		అసందిగ్ధభవనే	సందేహముపోయినదవుట
		అనురూపతాయాంచ	తగినదవుట
సరితీయు	స	రజ్జుస్వర్ణలతాదేర్దీర్ఘీభవనాయకర్షణే	త్రాడు- బంగారుతీఁగ- మొదలయినవానినినిడుపుగచేయుటకై లాగుట
సలుపు	స	కరణే	చేయుట
		నయనే	గడపుట-మాటలుసలిపినని
		వేదనావిశేషేచ	తీపులుతీయుట గ్రా.

ధాతువు	Type	సంస్కృతార్థము.	తెనుఁగర్థము.
సలపరించు గ్రా.	అ	జ్వరారంభే	జ్వరము వచ్చుటకారంభించుట
		పులకోద్గమేచ	రోమాంచితమవుట
సళు	అ	శైథిల్యే	శిథిలమవ్వుట
		గతౌచ	పోవుట
సవరించు	స	యథాస్థానవివేశనే	యథాస్థానముగా నుంచుట
		సమ్యక్కరణేచ	బాగుచేయుట
సాఁకు	స	పోషణే	పోషించుట
సాఁగు	అ	గతౌ	పోవుట
		నిర్వృత్తౌ	నెఱవేఱుట
		ప్రసరణేచ	ప్రసరించుట-అనఁగాఁ బొడుగయ్యెననుట
సాఁగించు	స	యాపనే	పోవునట్లుచేయుట
		నిర్వర్తనేచ	నెఱవేఱఁజేయుట
సాఁచు	స	ప్రసారణే	ప్రసరింపఁజేయుట
సాతాళించు	స	మృదుబీజాదీనాం స్వల్పస్నేహేనపచనే	మెత్తనివిత్తులు మొదలైనవానిని జమురు కొంచెముగా వేసి పక్వముసేయుట
సాఁపు	స	ప్రసారణే	ప్రసరింపఁజేయుట
సాపడు, సాపాడు, సాబడు	స	భోజనే	భోజనము చేయుట
సిగ్గుపడు			
స్రుక్కు	అ	బలహానౌ	బలహీనుఁడవుట
		హైన్యేచ	తగ్గుట
సుడియు, సుఋసు(గ్రా)	అ	అగ్రతోవస్థానే	ఎదుటనిలుచుట
		భస్మీభూతే	కాలుట
		వేష్టనేచ	చుట్టుకొనుట
సుడిగొను	అ	వేష్టనే	చుట్టుకొనుట

ధాతువు.		సంస్కృతార్థము.	తెలుఁగర్థము.
సుడివడు	అ	మనః కాలుష్యేణ సంభ్రమే	మనస్సునఁ గలఁతచేతఁ దొట్రుపడుట
సునాయించు	స	వస్త్రాదిసజ్జీకరణే	దోవతి మొదలైనదాని నాయత్తముగఁ జేయుట
సురాళించు	స	అలక్ష్యీకరణే	అలక్ష్యముసేయుట
		విధూననేచ	విదిలించుట
సురగు	అ	పలాయనే	పలాయితుండవుట
సుఱసుఱలాడు	అ	శుష్కపర్ణాదీనాం దాహే	ఎండాకులు మొదలైనవి కాలుట
సెగ్గించు	అ	అపహాసే	అపహాస్యపడుట
సెలయు	అ	అత్యుద్గతౌ	చెలరేఁగుట
సెలఁగు	స	అవతక్షణే	క్రిందుగాఁ జెక్కుట
సైఁచు సైరించు	స	సహనే	సహించు
సొక్కు సొగయు	అ	మత్తతాయాం శ్రాంతౌ	మత్తుగొనుట గ్రా. బడలుట
సొంపిల్లు సొంపారు	స	శోభాయాం	శోభించుట
సొమ్మసిల్లు సొమ్మసిలు	అ	మూర్ఛాయాం	మూర్ఛపోవుట
సొలయు సొలియు	అ	నిస్సత్త్వతాయాం	నిస్సత్త్వుండవుట
సోఁకు	స	స్పర్శే	స్పృశించుట
		ప్రాప్తౌచ	పొందుట
సోలు	అ	పిత్తాదివైవశ్యే	పిత్తాదులచేత వివశుండవుట
		పరాజయేచ	ఓడుట

హ

హత్తు	స	అవలంబనే	అవలంబించుట
		సన్నిధానేచ	దాపునం జేరియుండుట
హెచ్చు	అ	విజృంభణే	విజృంభించుట
	స	అతిశాయనేచ	అతిశయించుట

మణిశ్శాణోల్లీఢః—

*తఱిమెన మణి దానచ్యుతిఁ, గరి యోగి ధని రతి బాల కార్తికి సరసుల్
ధరఁ గొంచెమైన భాసిలు, నరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౫

రాజన్ దుధుక్షసి—

ఇల గోవుగ దూడలు లో, కులుగా నేల్నృపతి యేమి గోరి పితుక న
య్యిల యిచ్చుఁ గల్పలతవలె, నలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౬

సత్యానృతాచ—

పరుష ప్రియ సత్యానృత, కరుణాహింసవ్యయార్థగారవలీలల్
సరి వేశ్యకు నృపనీతికి, నరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౭

ఆజ్ఞాకీర్తిః—

దానము ద్విజమిత్రపరి, త్రాణము భోగంబు నాజ్ఞ తతకీర్తియు నుం
టే నృపతిఁ గొల్వఁజను నా, ర్యానుత వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౮

యద్ధాత్రానిజఫాల—

సురగిరి పని విధిలిపిగతి, సిరి వచ్చును వగవనేల సింధువ బావిఁ
సరి జలము కడవ ముంచిన, నరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౯

—: ౫ దుర్జనపద్ధతి :—

అకరుణత్వం—

పరధనదారోపిత్సస్పృహ ని, ష్కరుణ యకారణకలహము ఘనబంధువిరో
ధరతి యివి దుష్టునిగుణము, లరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౦

దుర్జనః పరిహర్తవ్యః—

ఘనవిద్య గల్గినను దు, ర్జనుఁ డొప్పఁడు ఫణములందు రత్నోఘము లుం
డిన ముట్టఁ దగునె సర్పం, బనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౧

†శశీదివసధూసరః—

పగటినెల ముసలిచెలి లు, బ్ధగుదొర చదువని సురూపుఁ డగుబుధుఁ డకజం
బగుకొలను నథ ఖలుఁడు సొం, పగుదురె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

నకశ్చిచ్చణ్డకోపానాం—

కినుక గలవేళఁ దనవా, రని చూడరు నృపులు వేల్చునప్పుడు స్పృశియిం
చిన హోతనయిన విడువం, దనలుఁడు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౩

* తరిపన—యూ. †దీనికిమీఁద "జాడ్యంహ్రీ, లోభశ్చేదనలేన" అను రెండుశ్లోకములకుఁ బద్యములు లేవు.

మానాన్నాశః—

ఁగ గయ్యాళి మానం, బున నుండిన మూఁగ శాంతమున భీరువు చెం

త నిలువ గర్వి కడను *పసు, వనెదరు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౪

ఉద్భాసితాఖిలఖలస్య—

ఖలులు గొలావ వసుమంత్రము, కలిమి గలిగితోఁటిపాట్లు గనుఁగొనవిశ్వం

ఖలనృపుకడ నెవరికి సుఖ, మలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౫

ఆరమ్భగుర్వీ—

ఖలుమైత్రి తొలుత దీర్ఘ, మ్మవలఁ గృశ మగు సుజనుమైత్రి వరుస నధికమౌ

నిల దినపూర్వాపరఛా, యలవలె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౬

మృగమీనసజ్జనానాం—

జలతృణచిత్సుఖములఁజేఁ, బలు వైరములు సుజను లంద వ్యర్థ మగుఁదురౌ

నిల ధీవరలుబ్ధకఖ .., లలవన వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౭

—: ౭. సుజనపద్ధతి :—

వాఞ్ఛాసజ్జనసఙ్గతౌ—

పరగురువతి స్వవధూరతి, పర గుణమతి శమ మమింవ ప్రాజ్ఞత గలస

త్పురుషులు భూమి కలంకృతు, లరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

విపది ధైర్యం—

అని శౌర్య మాపదను ధృతి, ఘనసభ వాక్పటిమ కీర్తికాంక్ష నిగమచిం

తన సంపద తమ సుజనున, కనువగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౯

కరే శ్లాఘ్యస్త్యాగః—

గురునతి తల నోట నిజము, కరముల నీవి మదిఁ దిరము కర్ణముల శ్రుతం

బురుదోర్వీర్యము గలుఁగ సిరు, లరుదా వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౦

ప్రాణాఘాతాత్—

గురునతి దయ నిజ మాట, పరధనవనితావిరక్తి ప్రాజ్ఞత యాత్రా

దర మీవి నియతసుపథము, లరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౧

సమ్పత్సు మహతాం—

సిరులు గలవేళ నింద్, వరమృదువులు చిత్తములు విపత్కాలమునన్

గిరిసదృశములు మహాత్ముల, కరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౨

* పసువు=పశువు.

ప్రియాన్యాయ్యావృత్తిః—

తను లేమి నొందఁ జెలి నై, నను నడుగఁ డఘు మనఁ జొరఁడు నయ మెచ్చుటనే
ర్చునో బుధుఁ డసిధారావ్రత, మన నది వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౩

ప్రదానం ప్రచ్ఛన్నం—

పరుఁ డెగడ కర్థి నేలును, బరుమే ల్పొగడుఁ దన మేలు పలుకఁ డెచట నే
ర్చు రసికుఁ డసిధారావ్రత, మరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౪

సన్తప్తాయసి—

ఖలమధ్యమోత్తములకుం, జలిపెనుమే ల్తప్తలోహజలనుమాదళోను
క్తులఁ బహుజలకణములవలె, నలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౫

యః ప్రీణయేత్సుచరితైః—

జనకునిఁ బ్రోదినవాఁడే, తనయుఁడు పతిభక్తి గలదె తరుణియుఁ గష్టం
బున గోర్చువాఁడె మిత్త్రుఁ, డనఁ దగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౬

పతిద్వయనిరూపణము—

పతిభక్తి గలదె సతిపితృ,హితుఁడె సుతుఁడు సుఖములందు నిడుములనమము
న్నతఁడె చెలిసుకృతికివి తగు, యతినుత వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.* ౯౭

—: ౭ పరోపకారపద్ధతి :—

భవన్తినమ్రాః—

ఫలియించి తరులు నమ్ర,మ్ము లగుజలము గలిగి దూరముగ మొగు లుండుం
గలిమి గలిగి బుధుఁ డణఁకువ, నలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౮

శ్రోత్రంశ్రుతేనైవ—

వలయములు కరములకుఁ గుం, డలము చెవికి మొయికిఁ జందన మలంకృతిగా
దిల దానము శ్రుత ముపకృతి, యలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౯

పద్మాకరం దినకరః—

నెలఁ గలువ-లర్క్షు నబ్జ,మ్ములు వేఁడెనె జను లలంచములఁ గురియునె వా
నలు లోకహితము పుణ్యుల, కలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౦౦

ఏ తేసత్పురుషాః—

తనమేలు విడిచి పరుమే,లొనరిం చుత్తముఁడు మధ్యుఁ డుభయముఁ జేయుం
దనుఁ బ్రోచధముఁ డుభయ మెవఁ,డణఁచునో వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా

* ఈక్రింద "సత్ప్రశ్వోన్నవ త్తః" అనుదానికిఁ బద్యములేదు.

క్వచిత్పృథ్వీశయ్యః —
ఇల శయ్య నరిగఁ బండును, గలమాన్నముఁ గూరసముగాఁ దిను బొంతఁదా
వలువ నరి గప్పు ధీరుం, డలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౦

విన్దన్తు నీతినిపుణా —
ఘనులు నుతింపని తిట్టని, తను వుండని పోని సిరి ముదంబున రానీ
చననీ నాయము *విడువం, డనఘుఁడు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౧

కాన్తాకటాక్షవిశిఖా —
లలనాదృక్శస్త్రములు రు, జ్జ్వలనము విషయములు లోభపాశము నెవనిం
గలఁచ వతఁడె జగములఁ గెలుఁ, జలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౨

కదర్థితస్యాపి —
ధీరుల శోకవేళా పద, చేసిన ధృతి విడువ రగ్నిశిఖ తలక్రిందా
తీయవఁ బట్ట నధోగతి, యౌరా వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౩

వరం శృఙ్గోత్సఙ్గాత్ —
తనధర్మము మఱుఁగుపెట్టుచు, వనలములోఁ బడుట కేలు నహీనోట నిడఁ
ఘనగిరి నెక్కి లంబడ మే, లనఁదగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా ౭౪

వహ్నిస్తస్య జలాయతే —
చిలువలు సరు లబ్ధులు కాల్వలు నగములు శిలలు వహ్ని వారి హరుల్ జిం
కలు విషము సుధ సుశీలున, కలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౫

ఛిన్నోఽపి రోహతితరుః —
నెలకుఁ గళ తిరిగి రాదే, కలుగదె తరుశాఖఁ దునుమఁ గ్రమ్మఱ సిరులుం
దొలఁగు మఱి చేరు నని బుధు, లళుకరు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా† ౭౬

—: దైవపద్ధతి :—

నేతా యస్య బృహస్పతిః —
హరి ప్రాపసి పవి సితకరి, తురగము గురు డొజ్జ వేల్పుతుటుము గలిగినం
బలుచె హరి పౌరుషము వృథ, యరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా ౭౭

భగ్నాశస్య —
ఎలుక తునుకఁ బెట్టెఁ గొఱుకం, జిలువ వెడలి దానిఁ దిని చనె న్సుఖదుఃఖం
బులను దైవంబె కర్త, యలవడు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౮

---

* విడువడు । వలఘులు – మూ

† ఇక్కడ "ఐశ్వర్యస్యవిభూషణం" అను శ్లోకమునకుఁ బద్యములేదు.

యథాకన్దుకపాతేన—

ఘనుఁ డొకవేళను బడి గ్ర, క్కున నెగయు విధాన లేమిఁ గుజనుఁడు పడినం
తన మంటిముద్దపలెనే, యణఁగును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౯

*గజభుజఙ్గవిహఙ్గమబన్ధనం—

ఫణి కరి విహగములకు బం, ధన మర్కేందులకు రాహుబలి లేమి సుధీ
జనుల కొనరించె విధి బలుఁ, డనఁదగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౦

సృజతి తావ దశేషగుణాకరం—

ఇలకుం దొడవై స [illegible]
న్నిలుపనియొక హాహా యే మనవలవను వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౧

అయ మమృతనిధానం —

శశభిషగంచితుఁ డోషధి, పతి యమృతశరీరి శివుని ప్రాపు గలశశి
శితయక్ష్మ విడదు విధిదాఁ, టతరమె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.† ౮౨

విరమ విరమాయాసాత్—

ఘనునకు విధి హృత్తాపం, బున నొసఁగ వెట్ట ధైర్య ముడుగున కల్పం
బున నైన శైలజలధుల, యనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౩

దైవేన ప్రభుణా స్వయం—

ఇల దైవకృతము గతి మే, ల్గలుగదు బలవాన గురియఁగాఁ జాతకప
క్షుల కుదరణములు నాల్గై, దలవదు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా, ౮౪

‡యేనైవామ్బరఖణ్డేన—

తరణి శశిభుక్త శేషం, బరఖండము పగలు గొను శుపాకరుఁడదె క్ర
మ్మరఁ గొను నిసి మాలిన్యం, బరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౫

—: ౧౦ § కర్మపద్ధతి :—

బ్రహ్మా యేన—

హరికి దశాకృతి భిక్షము, హరునకు భ్రమణంబు రవికి నజునకు జగముల్
విరచింపఁజేసెఁ గర్మమె, యరుసా వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౬

---

* దీనికి మీఁద "ఖల్వాటో దివసేశ్వరస్య" అను దానికిఁ బద్యము లేదు. † "ప్రియసఖ" యను దాని పద్యము లేదు. ‡ ఈశ్లోకము మాత్రిక ప్రతులలోఁ గానఁబడదు. § ఈపద్ధతి మొదట "నమస్యామో" అను దానికిఁ బద్యము లేదు.

యాసాథూంశ్చ—

ఘను నీచు వివేకి జడు న, ఖుని రిపు విషమును సుధఁ జెంతకుని దవ్వగఁజే
యును గర్మము కోర్కి వృథా, యనవలె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౭

శుభ్రంపద్మ నవిభ్ర మా—

చెలులు ధనము గొడుగులు మేడలు శుభకర్మముల నవి వెడల రతిసూత్రం
బులు దెగినముత్తెములవలె, నలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౮

గుణవదగుణవద్వా—

గుణమేని యగుణమేని యు, జనుఁడొకకార్యంబు సేయఁ జన నదియుదియు
బ్బిన దాఁకఁ జిత్తశల్యం, బనఁ జను వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౯

* నైవాకృతిః—

కులశీలరూపవృపనే, వలఁ జదువుల రావు కాలఫలితావనిజం
బులక్రియఁ దొలుతపమున సిరు, లలవడు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౦

మజ్జత్వమ్భసి—

జలధి మునుఁగఁ జదువ సురాచల మెక్క విరోధిగెల్వఁ జదలఁ జనఁ గ్రయం
బులు సేయు దున్నఁగా హెచ్చలరున వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౧

వనేరణే—

అని నరి విమభువి వని న, భ్ధిని గిరి శిఖవలన సుప్త విమమస్థితు మ
త్తునయినఁ దొలుసుకృతము ప్రోచనికము వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౨

భీమం వనం భవతి—

తొలుమేను పుణ్యమున భూ
వలయము మణియుతము భీమవనముపురము లో
కులు మిత్రులగుచు నుండుదు
రలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౩

---

*స్థాల్యాం వైదూర్యమయ్యా అను దానికిఁ బద్యము లేదు.

2. శృంగారశతకము.

౧ స్త్రీప్రశంస.

శంభుస్వయంభుహరయః—

హరవిధివిభుల వధూమృ, దిరఘటదాసులుగఁ జేయు దేవుఁ డవాఙ్గో
చరిచరితుఁ డతనిఁ దల్చితుఁ, దరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧

స్మితేనభావేన చ—

అలుక నగవు భయ మరచూ, పులు సిగ్గును ప్రౌఢవాక్యములఁ బురుషులకుఁ
లలనలు బంధనములు ధర, నలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨

క్వచిత్సభ్రూభఙ్గైః—

బెళుకుచు సిగ్గున వ్రాలుచు, నలుక బొమలు గదల లీల నలరెడు చెలిచూ
పులు కలువలు చల్లినగతి, నలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 3

భ్రూచాతుర్యాత్—

మందగతి ప్రౌఢవాక్కులుఁ, బొందుగ సిగ్గుగలనవ్వు బొమలుఁ గదలుచూ
పుం దరుణి కంద మాయుధ, మందురు వెల్లూరి వేఁకటాచలరమణా. ౪

వక్త్రంచన్ద్రవికాసి—

అళి నెల మధు వసు గురు ఘట, నలమాలు కురులు మొగము వచనము జిగి కటిచ
న్నులఁ గనులె తోడవు లగుఁదో, య్యాలులకు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫

స్మితం కించిన్ముగ్ధం—

పలుకుల సొగసు బెళుకుఁ జూ, పులు నగవుల మాధ్యము నడపుల వింతలరం
గులు గలుగుఁ జెలికిఁ బాయం, బలరిన వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬

ద్రష్టవ్యేషుకిముత్తమం—

వినఁ జెలి పలుకులు మైఁ జే, ర్పను మెయి కనమోముతలఁపఁ బాయము మోవా
వను మూర్కొన నూర్పు సుకృతి, కనువగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭

పేతాశ్చలద్వలయసంహతి—

మొలనూల్గంటలుఁ గరపద, ములఁ గంకణనూపురములు మ్రోయ బెళుకుఁజూ
పుల వసులఁ జేయరే తో, య్యలు లిల వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮

కుఙ్కుమపఙ్కకళఙ్కితదేహా—

చిలుగజ్జెలు పదముల వర, పటిమళి మంగమున నరులు పాలిండ్లఁ దగం
బరఁగు చెలు లెవరి వసుఁ జే, యరు శ్రీవెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯

నూనంహి తేకవివరాః —

కవు లబల లంచుఁ గాంతలఁ,దవి లెంతురు చూపులనె శతక్రతుముఖులన్
స్వవశులఁ జేయ నబల లె, ట్లవుదురు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౦

నూనమాజ్ఞాకరః—

మగువలకు బంటు మదనుం,డగుఁ గాకున్నడచు దత్కటాక్షంబులకున్
జగ మెల్ల వశము సేయునె, యగధర వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౧

కేశాస్సంయమినః—

శ్రుతిగములు కనులుద్విజసం, ఘులమాన్యముకురులు సంయములుధరముక్తా
*శ్రితములు కుచములు రాగా, యతనతి వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౨

ముగ్ధేధానుష్కతాసేయం—

విలువిద్య లెచట నేర్చిరొ, నెలఁతలు విశిఖములు లేకనే గుణముల మ
ర్త్యులమనసులు భేదించెద, రలఘులు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౩

సతిప్రదీపే సత్యగ్నౌ—

నెల మణులు దీపములుఁ జు,క్కలు భాస్కరుఁ డున్నఁ గాని కాముకు చెంతం
జెలి లేకుండినఁ దమమై, యలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౧౪

ఉద్వృత్తస్తనభార—

చలములు బొమలు కనుఁగవచ,పల ముద్వృత్తములు చనులు వాతెఱరాగో
జ్జ్వల మయి మధ్యగుణము నా, రలుకగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.౧౫

ముఖేనచంద్రకాన్తేన—

జలజాతరాగములు కర, ములు హరినీలములు కురులు ముఖములు శశికాం
తులు రత్నపుబొమ్మలు తొ, య్యలు లగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

పతద్వయనిరూపణము—

హరినీలము లలకలు సిత,కరరాగము లాననములు కజరాగంబుల్
కరము లగుటఁ జెలి మణిబొ, మ్మరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

గురుణాస్తనభారేణ—

గురుభావము చనులు శనై,శ్చరభావ మడుగులు ముఖము శశిభావము సుం
దరుల కగుఁగాన గ్రహమయ, మరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

---

* శ్రితపదములయి నెలఁతరాగాయతియగు.-మూ. శ్రితపచయయిసతిరాగా, యతియగు. అనియుఁ బఠింపవచ్చును.

తస్యాస్తనౌ యది ఘనౌ—

చను వౌరా ముఖ మహాహా,ఘనజఘనం బదిర యనుచుఁ గాంక్షింపఁగ నే
లను మనసు పుణ్యముల సుఖ, మనువగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

ఇమే తారుణ్యశ్రీః—

సురతాటోపాంచితములు, తరుణులలీల లతనుజయదానచణమనో
హరములు వికారదీపము, లరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౦

ప్రణయమధురాః—

ప్రమదలమృదూక్తు లతిమధు,రములు సుభగములుమనోహరములతనువికా
సము లనురాగార్ద్రములై, యమరును వెల్లూరివేంకటాచలరమణా. ౨౧

—। ౨. సంభోగవర్ణన ।—

విశ్రమ్యవిశ్రమ్య—

చెలువయొకతె శశికిరణ,మ్ములమాటుగఁ బైఁట హస్తమునఁ బట్టి కుచ
మ్ముల నీడ నిలుచు విహరిం,చలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౨

అదర్శనే దర్శనమాత్రకామా—

కనఁగోరుఁ జూడ నుపగూ, హనమును గోరది లభింప నతిపతనువు మే
నునఁ జేర్పఁ గోరుఁ బురుషుం, డనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౩

మాలతీ శిరసి జృమ్భణం—

తనువునఁ గుంకుమ గంధము, ఘనసుమములదండ శిఖను గాంత యెదను గ
ల్గిన స్వర్గ మేల పురుషున, కనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౪

ప్రాఙ్మేతి—

వల దను సిగ్గువఁ బను ధృతి, నలరు నభిలషించుఁ బ్రియుని సంగతతంత్రం
బుల మెప్పించును గులసతి, యలపడ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౫

ఉరసి నిపతితానాం—

అరమోడ్పుఁగనులఁ జెమటం,దొరఁగెడుచెక్కు లనుజాఱుతుఱుమున నెదవ్రాల్
తరుణుల ముద్దిడు భాగ్యం, బరుదగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౬

అమీలితనయనానాం—

ప్రమదలఁ గాముకు లేకాం,తము విడువని తమి నిమీలితాంబకులగు చుం
దమిఁ జల్పు కేళికలె బ్రహ్మము లగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౭

ఇద మనుచిత మక్రమ శ్చ పుంసాం—

జర రతి మానని పురుషు, దురుకుచములు వ్రాలి సురత ముడుగని చెలియు
ద్వరివడక లనుచితంబులు, హరనుత వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౫

రాజం స్త్రృష్ణాంబురాశేః—

జన్మేఁ డాశ విడఁడు పాయము, చన నర్థం బేల వనిత జర గ్లాకయుం
డినదనుక నిల్లు సారఁ దగు, ననవలె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౯

రాగస్యాకార మేకం—

ఇల దోషరాగమోహా, మ్ముల కతనుసఖము చిదబ్జముదిరము నరక
మ్ముల కిరవు కొమరుఁబాయుం, బలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 3౦

శృఙ్గారద్రుమనీరదే—

వనితాక్షి చకోరశశి యు, తనుసఖము విలాసరసప్రద ము శృంగారా
వనిజఘనము పాయు మెవరి, కణఁకువ వెల్లూరి వేంకటాచలమరణా. 3౧

సంసారేస్మిన్నసారే—

నెలతళుకు లంకాంచికటుల్, కులుకుఁజనులుఁగలుగు చెలులకొలకుబుధులరా
జులఁ గొల్తురె సంసార్లము, యలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 3౨

సిద్ధాధ్యాసితకన్దరే—

హరవృషము గంగ *సిద్దపు, జటులు గలహిమాద్రి యుండ జను లితరతలం
బరయుట స్త్రీకొఱకే కద, హరనుత వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 33

సంసారతవపర్యన్తపదవీ—

†తరుణి తరంగాంతరమ, స్తర మని సంసారజలధి దాఁటరు గాకీ
నరుల కది మొంతద వ్వగు, నరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 3౪

దిశ వనహారిణీభ్యః—

మలలో లేళ్ళకు సంచియు, వలె దర్భలు కాకయున్న వనితల కెపుడుం
దెలనాకులు మడఁచియువలె, నలరఁగ వెల్లూరి వేకటాచలరమణా. 3౫

అసారాస్సర్వే తే—

లలసలు దూష్య లనేనుడి, గల దైనను బరహితంబుకంటె సుకృతముం
జెలికంటెను రమ్యము లే, దలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. 3౬

---

*సిద్ధము చరలు.యూ †తరుణితరంగముశలె నం। తరమని సంసారజలధి-అని పద్యద్వయ నిరూపణము.

మాత్సర్య ముత్సార్య—

చల ముడిగి బుధు ల వలుకుడు, దలజనముల శాస్త్రములు వద్రిరితంబుం
బులు * గాఁగఁ జెలినితంబము, లలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౭

సంసారేస్వప్నసారే—

చలనసంసారమున భా, సిలు బుధులకుఁ జిత్సుఖసుధసేవయు కాదేఁ
జెలిమోనిస్పర్శవదగు, వలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౮

ఆవాసః క్రియతాం—

వసుఁ బాత్రములుండదగు భవ, హరగంగాతటమునైన హారాళిలస
త్తరుణీకుచముల నైనను, హరసఖ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౯

కిమిహబహుభిరుక్తైః—

జనులకు వ్యర్థోక్తులచేఁ, బనియేమిల నాశ్రయింప భామామణి యా
వనమైన వనమైన, న్ననిశము వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౦

సత్యం జనావచ్మి—

పలికెద నిజము త్రిలోక, మ్ముల సుఖదుఃఖములకెల్ల మూలమ్ములు నిం
తులె కా కితరము గలదే, యలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౧

శాస్త్రేత్యుత్పలలోచనే—

కనులుబోము లు పిఱుఁదులు మొగ, మును జన్నులు జూచియను దిబొమ్మను మోహిం
చినుతించు జ్ఞానిసహిత, మ్మనిశము వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౨

స్మృతా భవతి తాపాయ—

వినినమాత్రావమును గనుఁ, గొనఁ జిత్తోన్మాదమును నిగూహనమున ము
త్తునిఁ జేయుఁ జేరి ప్రియ మె, ట్లనవలె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౩

తావదేవామృతమయీ—

వనితయె యమృతము విషము, ట్లన దగ్గఱ నుండెనేని యమృతము నటుగా
కను దూర మున్న విష మగు, ననిశము వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౪

నామృతం నవిషం కించిత్—

చెలికంటె విషము సుధలే, దలరంగా రక్తిచేత నమృతము తమిలే
కిల విషలతయై కనఁగా, నలవడు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౪౫

* గాడె చెలినితంబు.

ఆవర్తస్సంశయానాం—

నరకముఖ ముస్వార్థ్యము, గరువ మవిశ్వాస ముగుణము కపటము గలసుం
దరియంత్ర మెవఁడు చేసెను, నరుఁడుగ వెల్లూరి వేంకటాచల రమణా. ౮౬

నోనస్త్యేవ మృగాక్ష్యా వేషవదనీ —

ఘనత్వఙ్మాంసాస్థిమయపుఁ, దనువు ముఖము కనులు వసుసుధాంశుకజములం
చని కవులన వలతురు ఖలు, లనిశము వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౭

లీలావతీనాం సహజావిలాసాః—

అళి రాగంబున వారిజ, ములఁ దిరిగెడు దండమునను మూఢులు తమదా
లలనలకు భ్రమసి వలచెద, రలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా ౮౮

యదేతత్పూర్ణేన్దుద్యుతిహరం —

నెలఁత మొగము పున్నమనెల, వలెఁ దోఁచిన సమృతముఁ జిఱు కవలఁ గింపాక
మ్ములఫలములవలె విషముగు, నలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౯

ఉన్మీలత్రివళీతరఙ్గనిలయా—

స్తనకోకద్వైర్యకుజలుం, తనవళిపీఠి యగు ముదితనది సంసారా
బ్ధిని మునుఁగని వారలు సార, రనుపగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౦

జల్పన్తి సార్ధమన్యేన—

ఒకనిఁ గనుఁగొండ్రు కలుషక, రొకనికి మదిఁ దలుపుదు రొకనికి వనితల్
ఇఁక నెవ్వరు వారికిఁ బ్రియు, లకటా వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౧

అకసర సఖేమారాత్—

చెలిచూపు విషము తను వేఁ, చిలువయదియు మూసుకొనిన తీతివైద్యము లే
దిలఁ బాముకు మందులు గల, వలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౨

విస్తారితం మకరకేతనధీవరేణ—

స్మరకైవర్తుఁడు వనితా, ధరవలకొలజవమీనకశి భవజలధిం
దరుణి యనుగాలమునఁ దిగు, చరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౯౩

కామినీకాయకాన్తారే—

స్తనగిరి దుర్గము వనితా, తను వని మదనుఁడను దొంగ తావుకొని మనం
బను విత్తము గొని చను మం, డనుపుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా ౯౪

వ్యాదీర్ఘేణచలేన—

నలుపుగు వక్రముఁ దేజముఁ, జలముఁ గులుకు భీకనేత్రసర్పములకు మం

దులు లే వహిమాదులు గల, వలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౫
ఆహహి మధురగీతం—
చెలి నృత్తగీతముంబన, ములను గుచాలింగనముల మోహాపటు చని
శ్చెలులం బంచేంద్రియముల, నలవడ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౬
నగమ్యోమన్త్రాణాం—
మదనోన్మాదంబున భ్రమ, మదికిఁబొడముఁ గనులు క్రిమ్మ మై వణఁకును మా
నము మంత్రౌషధశాంతుల, నదియును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౭
జాత్యన్ధాయచ—
కులహీనుఁ జీకుఁ బంగు ను, నలి ముష్టవక ధవలవ మొనఁగఁ గలియునరం
గలట వివేకలతాళి, ద్గలలిన్ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౮
వేశ్యాసౌ మదనజ్వాలా—
ఇల వేశ్యలు మదనజ్వా, లలు తాపేంధనవివర్ధలై విటులధనం
బుల వయసుల వేల్చఁగ నుం, డ్రలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.
కశ్చుమ్బతి కులపురుషో—
పలువురు విటు లానినమోం, గిలిబోఁకులు వారసతుల కెమ్మోవులు ము
ద్దులు గొనఁ గోరునె సత్కు లుఁ, డలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.
మధు తిష్ఠతి వాచి యోషితాః—
పలుకుల సుధ యెదగరళ, ముం తుల కుంకుంగాన మోవి నొక్కి యురోజం
బుల మర్దించెదరు రసికు, లలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౧

—: 3 విరక్తపద్ధతి :—

ధన్యాస్త ఏవ ధవళాయతలోచనానాం—
అలప్రాయపుఁజెలి త్రివళీ, కలితతలోదరము పొగకనులు బటువుకు
బ్బలుఁ గని కంపింపనివా, డలఘుఁడు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౨
బాలే లీలాముకుళితం—
చెలిచూపు రోఁతగాఁ దలఁ, చిలఁ దృణముగఁ జూచు కోర్కె నివనిమమతల్
దొలఁగు విరక్తుఁడు వేఱై, యలవను వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౩
అయం బాలామాం—
చెలిమాశ నేల మరుశర, ములతాపము శాంతమయ్యె మోహ ముడిగె వ్యా
కులమేల యని విరక్తుం, డలరున్ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౪

కిం కన్దర్పశరం—

హారభక్తులు కంపింతురె, తరుణులచూపులకుఁ బికరుతములకు మరుతా

మరములుకుల కళిటంకృతి, కరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౫

విరహోపిసఙ్గమః ఖలు—

మనసుమనసుఁ గలసిన దం, పతుల నుండిన విరహ మగునె పొందైనమనం

బెనయకయుండిన విరహం, బనవలె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౬

కింగతేన యది సానజీవతి—

ఘనమును గని పాంథుఁ డచట, వనిత మరుశరహతిన్నైన బ్రదికిన నిలయం

బున కరుగ నేలయని యుం, డనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౭

విరమత బుధా యోషిత్సఙ్గాత్—

చెలిమి దయ సిగ్గునను స్త్రీ, లలుగఁ దిరము గాని చెలి వలతురు తుదిన్వా

రలకటికుచములు గాచున, యలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౮

యదా యోగాభ్యాసః—

మునులకు యోగాభ్యాసం, బునమనసాత్మ గలయ నకినుచ్చట కుచమ

ర్దనచుంబనరతులేమిటి, కనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౯

యదాసీ దజ్ఞానం—

స్మరతమము గప్ప లోకము, తరుణీమయ మదె వివేకతత్త్వాంజనగో

చర మైనన్ బ్రహ్మమయం, బరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౦

తావదేవకృతినాం—

చెలి చూచినంతనే ని, ర్మలమైనవివేక ముడిగి ప్రాజ్ఞుండైనం

జలియింపక పోవునె మన, సలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౧

వచసిభవతి సఙ్గత్యాగం—

వల దందురు సంగము ప్రా, జ్ఞులు మణి కాంచీకలాపశోభితజఘన

స్థలు లగుకాంతలఁ జూయగ, నలవియె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౨

సపరప్రతారకోసౌ—

లలనల నిందింతురె కే, వలపండితు లధ్వరముల ఫలములమూలం

బులు దివ్యాంగనలే కద, యలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౩

మత్తేభకుమ్భదళనే—

హరిని మదకరిని గెలుతురు, స్మరగర్వం బణఁచువారు జగతిఁగలరె వ

లక్షణ శూరులు వినఁ జెప్పెద, నరయంగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౪

సన్మార్గే తావదాస్తే—

లలనాభ్రూచాపచ్యుత, మౌలయిన దృక్శరము లంటఁ బోవు వనోని
శ్చలము తపము శీలము నయ,మలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౫

ఉన్మత్తప్రేమసంరమ్భాః—

ఇల నున్మత్తప్రేమల, నలరుచెలు లొనర్చుక్రియల నబ్జజుఁడైనం
దూలఁగింపఁ డనిన నితరుల, కలవియె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౬

తావన్మహత్త్వం పాణ్డిత్యం—

మనసిజశిఖి తను వెనసిన, దనుక వివేకము కులీనతయుఁ బాండిత్యం
బును మాహాత్మ్య మవలతే, దనవలె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౭

శాస్త్రజ్ఞోపి ప్రగుణితనయోపి—

నరకద్వారము తెలియఁగ, గరితల కనుబొమలు కుంచికలని బుధులు కొం
దఱు పలికిరి సుగతివిధం, బరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౮

కృశః కాణః ఖఞ్జః—

వాలముఁ జెవ్రులుఁ దెగి గళిత, పాలము ఖంజంబు చీకు వ్రణియగు శునముం
లోలత రతికై తిరుగు ను,నాలక వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౭౯

స్త్రీముద్రాం కుసుమాయుధస్య—

సకలార్థదల స్వముద్రల, సకియల విడచిన జనులను స్మరుఁడు జటిలన
గ్నకకాపాలికులుగఁ జ, ల్పకటా వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౦

విశ్వామిత్ర పరాశర ప్రభృతయః—

మరుదంబుదళాశ పరా, శరముఖు లతివలకు బ్రమయ శాల్యోదనభు
జ్నరు లెంత వనధిఁ దేలునె, హరగిరి వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౧

—॥ ఋతువర్ణనపద్ధతి ॥—

పరిమళభృతో వాతాః—

అలరులఁ బికరుతములఁ గుజ,ములు వలపులగాడుపులును బూఁబోణుల మో
ములుఁ గని వసంతమును మద, మలరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

మధు రయం మధురైః—

విరహులఁ గలఁచువసంతపు, పరభృతరుతములు మలయపవనహూపదలం
నరులకు సుధ గరళం బగు, హరసఖ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౮౩